

**ÇOCUK KİTAPLARININ TEMEL DEĞERLER BAKIMINDAN
İNCELENMESİ**

Sevda Küçük

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 1 (bir) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Sevda

Soyadı: Küçük

Bölümü: Sınıf Eğitimi

İmza:

Teslim Tarihi:/...../.....

TEZİN

Türkçe Adı: Çocuk Kitaplarının Temel Değerler Bakımından İncelenmesi

İngilizce Adı: Analysis Of The Children Books In Terms Of Moral Values

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Sevdâ KÜÇÜK

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Sevda Küçük tarafından hazırlanan “Çocuk Kitaplarının Temel Değerler Bakımından İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışmanı: Doç. Dr. Seyit ATEŞ

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Doç. Dr. Fatih Çetin ÇETİNKAYA

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Düzce Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Mustafa ULUSOY

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 28/06/2019

Bu tezin Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Adı güzel oğlum Ulaş'a

TEŞEKKÜR

Araştırmada bana rehberlik eden, zamanını, sabrını ve değerli görüşlerini benimle paylaşan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Seyit ATEŞ'e sonsuz teşekkür ederim. Jürimde bulunan Doç. Dr. Mustafa ULUSOY'a ve Doç. Dr. Fatih Çetin ÇETİNKAYA'ya teşekkür ederim.

Bu çalışmayı hazırlarken manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Mehmet KÜÇÜK'e; sevgili aileme ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bana yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Gizem DOĞAN, Ender HARMANCI, Mevlüt UYSAL ve Onur CERAN'a çok teşekkür ederim.

ÇOCUK KİTAPLARININ TEMEL DEĞERLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Sevda Küçük

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

ÖZ

Her çağın kendine özgü özellikleri ve gelecek nesillere aktarmak istediği değerleri vardır. Bu değerler ilk olarak aile ile ve daha sonra okul aracılığı ile çocuğa kazandırılmaktadır. Doğru değerleri gelecek nesillere aktarmak birçok gelişmiş toplumda eğitim politikası haline gelmiştir. Değerlerin doğru aktarımında da değer eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Değerlerin çocuklara aktarıldığı en önemli araçlardan biri de çocuk kitaplarıdır. Kitaplar aracılığı ile çocuklar hem hoş vakit geçirip hem de deneyim edinme fırsatı bulmaktadır. Bu çalışma, ülkemizde 2018-2019 yıllarında çok okunan 6-10 yaş çocuklarına yönelik yayımlanmış kitaplarda yer alan temel değerlerin neler olduğu, değerlere yer verilme sıklığını ve değerlerin hangi yollarla aktarıldığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Dünyada ve ülkemizde uygulanmakta olan değer eğitimi programlarının değerleri ve MEB'in belirlediği kök değerler ile kitaplar aracılığı ile çocuklara aktarılan değerlerin birbiri ile ne kadar benzer olduğunu tespit etmek bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. 2018-2019 yılları arasında altı ay boyunca D&R, İdefiks ve Kitapyurdu kitap satış mağazalarının web sayfalarındaki 6-10 yaş çocuk kitapları kategorisinin çok satanlar listelerinde frekansı yüksek olan ilk 25 kitap bu araştırma için veri kaynağı olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bu veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Analiz sonucunda incelenen çocuk

kitaplarında; sevgi, nezaket/kibarlık, yardımseverlik, mutluluk, duyarlılık, paylaşmak, arkadaşlık, kararlılık, adalet, sorumluluk, temizlik, umut, cesaret, dürüstlük, minnettarlık, olumlu düşünme, saygı, hoşgörü, estetik, sabır, çözüm odaklı olma, vatan sevgisi ve merak değerleri tespit edilmiştir. Çalışmada en çok “Sevgi”, en az ise “Vatan Sevgisi” ve “Merak” değerlerine ilişkin ifadelerin yer aldığı tespit edilmiştir. İncelenen çocuk kitaplarının %76’sı değerlerin dolaylı olarak aktarıldığı, %24 ise değerlerin doğrudan aktarıldığı kitaplardan oluşmaktadır. İncelenen kitaplardan %92’sinde değerlerin olumlu yolla çocuğa aktarıldığı, %8’inde ise değerlerin olumsuz yolla aktarıldığı görülmüştür. Bu çalışma neticesinde tespit edilen değerlerin oranları ile yer aldığı kitap sayılarının paralel olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değer, çocuk kitapları, değer eğitimi.

Sayfa Adedi: 185

Danışman: Doç. Dr. Seyit ATEŞ

ANALYSIS OF THE CHILDREN BOOKS IN TERMS OF MORAL VALUES

(Master's Thesis)

Sevda Küçük

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF EDUCATION SCIENCES

June, 2019

ABSTRACT

Each period has its own unique characteristic and values to be carried to other stages. These values are adopted to child firstly through child's family and then by the school. Handing down the values to next generations has become educational policy of many developed nations. Transference of the values in a convenient way reveals the importance of the values education. One of the best tools for the conveyance of the values is children books. Thanks to books, children both have good time and gain new experiences. this study is conducted to reveal basic moral values occur in the best seller children books for age of 6-10 published between 2018-2019 in turkey to examine the values in terms of the frequency of the values in the books, transference methods of the values and the basic values. The main scope of this research is to determine the similarities among the nationals and international values of education programs, the values determined by ministry of education of turkey and values conveyed through children books. In this study, children books subjected to the research are determined by examining the first 25 best seller children books of bookstores' websites including D&R, Idefiks and Kitapyurdu for age of 6-10. These books were listed in six-months period by selecting monthly best seller categories of websites of aforementioned bookstores. The obtained data was examined according to content analysis method. As a

result of the study, moral values revealed in children books are: love, courtesy, cooperativeness, happiness, sensitivity, communion, friendship, determination, justice, responsibility, hope, courage, cleanliness, honesty, gratitude, positive thinking, respect, esthetics, patience, positive thinking, patriotism and curiosity. While “love” is determined as the most emphasized value phase in the books, patriotism and curiosity are the lowest emphasized values. It is observed that 76% of the values is conveyed directly through the books while 24 % of them were indirectly conveyed. It is also observed that the percentage of the value handled with a positive manner is 92% while 8% of the percentage is handled negative. The result of this research indicate a parallelism between the percentage of value phases and the number of book includes the values.

Key Words: Moral values, children book, values education.

Page Number: 185

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Seyit ATEŞ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Problem Cümlesi.....	6
Alt Problemler	6
Araştırmanın Amacı	6
Araştırmanın Önemi.....	7
Varsayımlar	8
Sınırlılıklar.....	9
Tanımlar	9
BÖLÜM II.....	10
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
Değer Kavramı.....	10
Psikoloji Alanında Değer Kavramı	11
Felsefi Alanda Değer Kavramı.....	12
Sosyoloji Alanında Değer Kavramı	12
Değer Birey- Toplum İlişkisi.....	13
Değerlerin Özellikleri	16
Değerlerin İşlevleri.....	17

Değerlerin Sınıflandırılması.....	18
Değer Eğitim İlişkisi	27
Değerler Eğitimi	28
Değer Eğitimi Yaklaşımları	32
Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı	33
Değeri Belirginleştirme Yaklaşımı.....	33
Değer Analizi Yaklaşımı	33
Bütüncül Yaklaşım: Kohlberg'in Adil Topluluk Okulları.....	34
<i>Kohlberg'in Ahlâk Gelişim Kuramının Evreleri.....</i>	<i>34</i>
<i>Hans'ın İkilemi.....</i>	<i>35</i>
Değerler Eğitiminde Örtük Program	37
Karakter Eğitimi	39
Bilinen Bazı Değer Eğitimi Programları.....	41
İnsani Değerler Eğitimi Programı (İDE)	41
Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programı.....	43
Yaşayan Değerler Eğitimi Programı	45
Neden Değerler Eğitimi	46
Ailede Değerler Eğitimi	47
Okulda Değerler Eğitimi	49
Değer Eğitiminde Öğretmenin Önemi	50
Türkiye'deki Eğitim Programlarında Değerler	51
Türkiye'deki Öğretim Programlarında Değerler	54
Hayat Bilgisi Dersi ve Değerler	57
Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler	58
Çocuk Kavramı	61
Çocuk Edebiyatı	61
Çocuk Kitapları.....	64
Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler	65
Dış Yapı Özellikleri	66
Resimleme Özellikleri	67

İç Yapı Özellikleri	68
6-10 Yaş (İlkokul) Öğrencileri İçin Kitapların Özellikleri	69
Çocuk Kitaplarının Çocuk Gelişimine Katkısı	69
Çocuk Kitaplarının Değer Eğitime Katkısı.....	71
İlgili Araştırmalar	74
BÖLÜM III	81
YÖNTEM.....	81
Araştırmanın Modeli	81
Veri Kaynakları	81
Verilerin Toplanması ve Analizi.....	82
BÖLÜM IV	86
BULGULAR VE YORUMLAR.....	86
Çocuk Kitaplarının Metin Bölümündeki Değerler	86
Çocuk Kitaplarının Metin Bölümündeki Değerlerin Dağılımı ve Oranları	88
Sevgi Değerine İlişkin Bulgular	96
Nezaket/Kibarlık Değerine İlişkin Bulgular	98
Mutluluk Değerine İlişkin Bulgular	99
Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular	101
Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	101
Paylaşma Değerine İlişkin Bulgular	103
Kararlılık Değerine İlişkin Bulgular	105
Arkadaşlık Değerine İlişkin Bulgular	106
Adalet Değerine İlişkin Bulgular	107
Umut Değerine İlişkin Bulgular	108
Sorumluluk Değerine İlişkin Bulgular	108
Temizlik Değerine İlişkin Bulgular	109
Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular	110
Olumlu Düşünme Değerine İlişkin Bulgular	111
Estetik Değerine İlişkin Bulgular	112
Minnettarlık Değerine İlişkin Bulgular	113

Cesaret Değerine İlişkin Bulgular	113
Saygı Değerine İlişkin Bulgular	114
Hoşgörü Değerine İlişkin Bulgular	115
Sabır Değerine İlişkin Bulgular	116
Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular.....	117
Merak Değerine İlişkin Bulgular	118
Çözüm Odaklı Olma Değerine İlişkin Bulgular	118
İncelenen Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Doğrudan ve Dolaylı Verilme Durumu	119
Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Olumlu Olumsuz Aktarım Yolu ile Verilme Durumu	120
BÖLÜM IV	122
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	122
KAYNAKLAR.....	128
EKLER.....	140

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Bazı Ülke ve Kurumlarının Belirledikleri Değer Listesi	15
Tablo 2 Spanger'ın Değer Sınıflaması	19
Tablo 3 Rokeach'ın Değer Sınıflaması	20
Tablo 4 Schwartz'ın Değer Sınıflaması	21
Tablo 5 Değer Tipleri ve Tanımları	22
Tablo 6 İnsani Değerler Eğitimi Programının Kapsadığı Değerler	23
Tablo 7 Graves'ın Değer Sınıflaması	25
Tablo 8 Acat ve Aslan'ın Değer Sınıflaması	26
Tablo 9 İDE Programı ve Kapsadığı Değerler	42
Tablo 10 Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programında İşlenen Değerler	44
Tablo 11 MEB Kök Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum Davranışlar	52
Tablo 12 Değer ve İfadeleri	86
Tablo 13 Çocuk Kitaplarının Metin Bölümündeki Değerlerin Dağılımı ve Oranları	88
Tablo 14 Değerler ve Değer İfadelerin Geçtiği Kitap Sayısı	90
Tablo 15 Yaşayan Değerler Eğitimi Programı İle Tespit Edilen Değerlerin Tablosu	91
Tablo 16 İDE İle Tespit Edilen Değerlerin Tablosu	93
Tablo 17 MEB Kök Değerleri İle Tespit Edilen Değerler Tablosu	95
Tablo 18 Sevgi Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları	97
Tablo 19 Nezaket/Kibarlık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları	98
Tablo 20 Mutluluk Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları	100
Tablo 21 Yardımseverlik Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları	101
Tablo 22 Duyarlılık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları	102
Tablo 23 Paylaşma Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları	104
Tablo 24 Kararlılık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları	105

Tablo 25 <i>Arkadaşlık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	106
Tablo 26 <i>Adalet Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	107
Tablo 27 <i>Umut Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	108
Tablo 28 <i>Sorumluluk Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	109
Tablo 29 <i>Temizlik Değeri alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	110
Tablo 30 <i>Dürüstlük Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	111
Tablo 31 <i>Olumlu Düşünme Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	111
Tablo 32 <i>Estetik Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	112
Tablo 33 <i>Minnettarlık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	113
Tablo 34 <i>Cesaret Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	114
Tablo 35 <i>Saygı Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	115
Tablo 36 <i>Hoşgörü Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	115
Tablo 37 <i>Sabır Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	116
Tablo 38 <i>Vatanseverlik Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	117
Tablo 39 <i>Merak Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	118
Tablo 40 <i>Çözüm Odaklı Olma Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları</i>	119
Tablo 41 <i>Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Doğrudan ve Dolaylı Verilme Durumu</i>	120
Tablo 42 <i>Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Olumlu Olumsuz Aktarım Yoluyla Verilme Durumu</i>	121

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
İDE	İnsani Değerler Eğitimi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Talim Terbiye Kurulu
TYÇ	Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, problem cümlesi, alt problemler, varsayım ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Çocuklar yüzyıllardır toplumumuzun temel olgusu olmuştur. Yaşam döngüsünün içinde insanoğlu varlığını devam ettirmek için çalışıp, elindeki maddi ve manevi kaynakları gelecek nesillere aktarmaya çalışmaktadır. Çocukların sağlıklı büyümeleri, temel ve manevi eğitimleri, güvenlik vb. ihtiyaçlarının giderilmesi öncelikle ailenin, toplumun ve daha sonra devletin var olma güvencesidir. Bu sebeple toplumumuzun varlığı, gelişimi için çocuk önemlidir.

John Locke, zihnin, ilk doğduğu anda boş bir levha ya da klasik söylemle “tabula rasa (white paper)” olduğunu düşünmektedir. Ona göre doğuştan gelen hiçbir bilgi yoktur. Bütün bilgilerin kaynağı deneyimdir ve duyuşsal yolla kazanılmıştır (Altuner, 2012, s. 112). Çocuk büyürken çevresi hayatını şekillendirmektedir. Ailesi, yaşadığı yer, okul hayatı, televizyon programları, bulunduğu kitaplar, toplum ve toplumun değerleri çocuğun hayatını etkilemektedir.

Değer, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018). Değer kavramını Güngör (2010), bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu

hakkındaki inanç olarak (s.27); Çankırılı (2015), bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, kural ya da kıymet olarak (s.11); Yıldırım (1999) ise bireylerin nasıl yaşadıklarına dair kararlarını etkileyen inanç sistemleri olarak tanımlamaktadır (s.113). Tanımlardan anlaşılacağı üzere değer kişinin kendi oluşturduğu bir inanç sistemi olmasına rağmen günlük yaşamı ve toplumun davranışlarını etkilemekte ve onlardan etkilenmektedir.

Çocuk dünyayı anlamaya çabalarken çevresini gözlemlemekte ve olup biteni zamanla içselleştirmektedir. Ailede değerlerin kullanımı ve onlara atfedilen anlamları gören çocuk, bunları kendi hayatında uygulamakta ve çocuğun karakteri oluşmaya başlamaktadır. Bu bakımdan değerlerin oluşmasında ve aktarılmasında ailelerin büyük etkisi bulunmaktadır (Aydın, 2003a). Bireyin, ailede aldığı değerler, onun sosyalleşmeye başlaması ile birlikte toplum içerisine yayılmaya başlar (Rokeach, 1973). Birey, aile ve toplum birbirleri ile etkileşerek yaşamımızın sosyal düzen kurallarını, değerlerini oluşturur. Aile kendi yaşam sistematğinde çocuğa verdiği mesajlar ile değerleri yaşamakta, büyüüp yetişkin olan çocuk da bu değerleri hem koruyup yaşatmakta hem de diğer nesillere aktarmaktadır. Bu ilişki aileyi, toplumu, yeni nesil çocukları ve yeni nesil toplumun kalitesini etkilemektedir. Bir toplumdaki mevcut değerlerin devamını sağlamak, değerler eğitimi konusunu gündeme taşımıştır (Halstead, 1996). “Değerler eğitimi, insana özgü, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran olanakları, bir başka deyişle insana özgü bütün etkinlikleri amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktadır (Dilmaç, 2007, s.4).”

Değer eğitimi, eğitim sistemimizin genel amaçları arasında her zaman yer almıştır. Ancak öğrenciye nasıl aktarılacağı konusu tam olarak belirtilmemiştir. Bu anlamda ülkemizde değer eğitimi konusu eksik kalmıştır (Doğanay, 2006). Değerler eğitimi ülkemizde ve ders programlarımızda yeni bir kavram olarak ele alınmakta ve özellikle son beş yıl içinde, değerler eğitimi ile ilgili makale, tez, kitap vb. yayınlarda artış olduğu görülmektedir.

Maslow’a göre değer öğretimi, bireye insani hedeflere ve değerlere ait iç görünüm kazandırmakta katkı sağlamaktadır. Eğitim bireylerin tam insan olma yolunda yardımcısı olacaksa ilke olarak evrensel, her yerde bulunan ve yaşam boyu süren bir girişim olmalıdır. Sadece bilişsel değil, duyuşsal ve davranışsal boyutu kapsayan tüm insani kapasitenin kullanılmasını içermelidir (Maslow’dan aktaran Dilmaç & Ulusoy, 2014, s.52).

Millî Eğitim Temel Kanunu (1973)'nın genel amaçları şu şekilde açıklanmaktadır: Türk milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir. Bu açıklamada belirtilen milli, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerler; ailesini, vatanını, milletini seven ve devletine karşı sorumluluklarını bilen ve bunları davranışa dönüştürmüş bireyler, sahip olmamız gereken değerlerin genel bir tanımı gibidir.

Turan ve Aktan (2008)'a göre bireyler, kendilerinin ve çevrenin değerleriyle oluşan bir ortamda yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Bireyler sahip oldukları değerleri girdikleri etkileşim süreciyle değiştirebilirler. Bu sürecin içinde bireyin okul yaşantısı çok önemlidir. Okul, değerler üzerine kurulmuş bir yaşama ve öğrenme alanıdır. “Eğitim, kişinin bilişsel, psikomotor, duygusal ve toplumsal davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bazı amaçlara dönük yeni davranışlar ve bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür” (Akyüz, 2010, s.2). Eğitim sistemi, toplum sisteminden ve toplumsal gereksinimlerinden bağımsız düşünülemez (Duman, 1991, s.1). Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için sadece üreyip, sayısal çoğunluk sağlaması yetmez. Toplumun insani ve ahlâki değerlerini de aktarması gereklidir. Bu değer aktarımı ailede başlamakta, okulda deneyim edinme fırsatı ve yeni değerlerin öğrenimi ile devam etmektedir. Eğitimin genel tanımında var olan istendik yönde davranış değişikliği yaratma olgusunun içinde öğrencinin doğru değerleri benimseyip, davranışlarıyla bunu ortaya çıkarması da bulunmaktadır. Dünyaya gelen bütün bireyler aynı şekilde dünyaya gelmekte ama hiçbiri diğeri ile benzerlik göstermemektedir. Bizi farklı kılan dış görünüşümüz ve karakterlerimizdir. Bireyin karakteri etkilediği ve etkilendiği kişilerle harmanlanarak toplumun karakterini etkilemektedir. Bireyin karakteri toplumun karakterinin bir örneğidir. Bir toplumun, ülkenin geleceğini şekillendirmek için önce bireyden başlanmalıdır.

Değerler eğitimi, günümüzde hem öğretim programları hem de örtük program kapsamında ele alınmaktadır (Akbaş, 2008). Eğitim ve öğretim bir bütündür ve birbirini etkilemektedir. Okullar sosyal yapısı sebebi ile öğrencilerin sadece dersleri öğrendiği yerler değildir. Okul

kültüründe örtük olarak pek çok davranış öğrenciye kazandırılmaya çalışılmaktadır. Çocuklar doğdukları andan itibaren aile ve çevresinden gördüğü değerleri okulda davranışa dönüştürme fırsatı bulmakta ve sonuçlarını görerek kendi değer algılarını oluşturmaktadır. Okul kültürü bu bağlamda değer eğitimi için vazgeçilmezdir.

Çocuğun gelişim sürecinde önemli bir rol üstlenen etkenlerden biri de nitelikli çocuk kitaplarıdır. Çocuk kitapları öncelikle çocuğun söz dağarcığını ve böylece anlam evrenini zenginleştirerek çocuğun okuduğunu ve dinlediğini eksiksiz anlamasını, kendi duygu ve düşüncelerini doğru ve tam anlatabilmesini, insanı ve yaşamı doğru anlamlandırmasını sağlamaktadır (Aslan & Güldenoğlu, 2018). Değerler eğitiminde kullanılabilecek en doğal, etkileyici kaynaklardan biri olan çocuk kitapları; çocuklara sosyal, kültürel ve estetik bakış açısı kazandırarak, yaşadıkları, yaşayabilecekleri ya da hayatları boyunca yaşama fırsatı bulamayacakları olaylar karşısında dolaylı deneyim sahibi olmalarını sağlayarak değerleri aktarmaktadır. Çocuk kitaplarındaki değerlerin incelendiği çalışmaların literatürde sınırlı sayıda olduğu anlaşılmaktadır (Akyol, 2012; Bildirici & Pedük, 2017, Dirican, 2013). Yapılan çalışmalar incelendiğinde değer eğitimi ve öğretimi; öğretmen, öğrenci ve veli değer algısı ve yönelimlerini belirlemeye yönelik çalışmaların sayıca fazlalığı göze çarpmaktadır (Aktepe & Yel, 2009; Çengelci, Hancı & Karaduman, 2013; Kolaç & Karadağ, 2012; Memiş & Gedik, 2010; Sarı, 2005; Yiğittir, 2010). Değerlerin incelendiği çalışmalara bakıldığında daha çok ilköğretim ders kitapları ve ders programları ile sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir (Balcı & Yelken, 2013; Candan & Ergen 2014; Kırmızı, 2014). Çocuk kitaplarında değerlerin incelendiği çalışma sayısının oldukça az olduğu ve yapılan çalışmaların da okul öncesi dönemini kapsar şekilde yapıldığı gözlemlenmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi [ÇHS] (1989)’ne göre: Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla sözleşmeye tabi devletleri “çocuk kitaplarının üretimi ve yayılması” konusunda sorumlu tutmaktadır (m. 17/c).

Kitap, çocukların bilişsel, duygusal, psikomotor gelişimlerini destekleyen, dil, sosyal ve ahlâki gelişimlerine de doğrudan etki eden önemli bir araçtır. Çocuklar kitap aracılığı ile düşünme, problem çözme, yaratıcılıklarını ve yeteneklerini geliştirme fırsatlarına sahip olurken, doğaya, insanlara, doğada gördüğü diğer canlılara ve olaylara karşı da hassasiyet geliştirmektedirler (Tanju, 2010). Bu bağlamda çocuk kitaplarının çocuğun, her alanda

olduğu gibi, değer algısına da büyük etkisi olduğu söylenebilir. Değerler eğitiminde kullanılabilecek en doğal, etkileyici kaynaklardan biri olan çocuk kitapları, çocuklara sosyal, kültürel ve estetik bakış açısı kazandırarak, yaşadıkları, yaşayabilecekleri ya da hayatları boyunca yaşama fırsatı bulamayacakları olaylar karşısında dolaylı deneyim sahibi olmalarını sağlayarak değerleri aktarmaktadır. Çocuk kitapları ile ilgili çalışmalara bakıldığında, Yıldırım ve Dinç (2017) Türkiye’de en çok okunan çocuk kitaplarının yeterlilik analizini yapmıştır. Biçim ve içerik yönünden incelenen yirmi kitaptan altı tanesi tüm kriterler yönünden yeterli bulunmuştur. Erkmen (2017), Ankara çocuk kütüphanelerinde en çok okunan kitapları çocuk edebiyatının temel ilkelerine göre incelemiştir. Çocuk kütüphanelerinde en çok okunan kitapların çocuk edebiyatının temel ilkeleri kapsamında tekrar gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi gerektiğini tespit etmiştir. Çok okunan çocuk kitaplarının tespit edilmesi yönüyle bu çalışmaya benzerlik gösteren çalışmaların olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmalarda çok okunan kitaplar değerler bakımından incelenmemiştir.

Bildirici ve Pedük (2017) çalışmasında anaokullarının sınıf kitaplıklarında bulunan çocuk kitaplarını değer bakımından incelemiştir. Araştırma sonucunda en fazla mutluluk, sevgi, yardımlaşma, nezaket ve paylaşma; en az ise hoşgörü, minnettarlık, tasarruf, ulus sevgisi ve vatanseverlik değerlerinin işlendiğini tespit edilmiştir. Körükçü vd. (2016) çalışmalarında 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında yer alan değerleri Schwartz’ın Değerler Modeline göre incelemiş ve bu inceleme sonucunda resimli çocuk kitaplarında sırasıyla en fazla uyma, hazcılık, geleneksellik, iyilikseverlik, uyarılım, evrensellik; en az ise güç, güvenlik ve başarı değerlerine yer verildiği belirlenmiştir. Dirican (2013) çalışmasında 3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik hazırlanan, Türk yazarlar tarafından yazılmış hikâye kitaplarında yer alan temel insani değerleri incelemiştir. Resimli hikâye kitaplarının metin kısımlarında geçen değer dağılımlarına bakıldığında sevgi, paylaşmak, arkadaşlık, mutluluk ve nezaket en çok rastlanan değerlerken cesaret, liderlik ve barış en az yer verilen değerler olduğu tespit edilmiştir. Akyol (2012) yılındaki çalışmasında 250 resimli çocuk kitabını değer bakımından incelemiştir. Çocuk kitaplarında sırasıyla en fazla kişisel değerlerin, kişiler arası değerlerin, toplumsal değerlerin yer aldığını tespit edilmiştir. Tespit edilen kişisel değerler sırasıyla mutluluk, kibarlık, duyarlılık, öğrenme, hoşgörü, özeleştir, çalışkanlık, yaratıcılık, sorumluluk, cesaret, kendini kabul, özgürlük, dürüstlük, samimiyet ve alçakgönüllülük ’dur. Kişiler arası değerler sırasıyla, sevgi, arkadaşlık, işbirliği, uyum, saygıdır. Toplumsal

değerler sırasıyla; kurallara uyma, doğayı sevmeye ve koruma, barış ve vatanseverliktir. Çocuk kitaplarını değerler bakımından analiz eden çalışmalar yukarıda verilmiştir. Bu çalışmalar çocuk kitaplarında değer analizi yapması yönü ile bu araştırmaya benzerlik göstermektedir. Ancak bu çalışmaların tamamı okul öncesi döneme ait 3-6 yaş çocuk kitaplarından oluşmaktadır. Yapılan literatür taraması ile elde edilen bu bilgiler ışığında 6-10 yaş dönemi çocuklar için yazılan kitaplarda değer analizi yapan çalışmaların olmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın 6-10 yaş çocuk kitaplarını incelenmesi ve mevcut durumu betimlemesi yönünden literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Problem Cümlesi

Türkiye’de 2018-2019 yılları arasında 6-10 yaş çocuklarına yönelik yayımlanan en çok okunan kitaplarda yer alan temel değerler hangileridir?

Alt Problemler

- Türkiye’de 6-10 yaş çocuklarına yönelik yayımlanan en çok okunan kitaplarda temel değerlerin sıklığı nedir?
- Türkiye’de 6-10 yaş çocuklarına yönelik yayımlanan en çok okunan kitaplardaki temel değerlerin doğrudan ya da dolaylı verilme durumu nedir?
- Türkiye’de 6-10 yaş çocuklarına yönelik yayımlanan en çok okunan kitaplarda yer alan değerlerin olumlu ya da olumsuz verilme durumu nedir?
- Yaşayan Değerler Eğitimi, İnsani Değerler Eğitimi ve 2018 Öğretim Programı kapsamındaki değerler ile 2018-2019 yılları arasında yayınlanan ve en çok okunan 6-10 yaş çocuklarına yönelik yayımlanan kitaplardaki temel değerlerin benzeşme durumu nedir?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma kapsamında Türkiye’de 2018-2019 yıllarında yayımlanmış, çok okunan 6-10 yaş çocuklarına yönelik kitaplardaki temel değerlerin neler olduğunu ve değerlere yer verilme sıklığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Kitapların bilgi verme, eğlendirme, hoş

deneyimler kazandırma işlevinin yanında örtük değer aktarımı işlevi de söz konusudur. Bu araştırma öncelikle çocuk kitapları aracılığı ile “Kitaplar aracılığı ile hangi değerler daha çok aktarılmaktadır?”, “Kitaplarda verilen değerler çocuklara nasıl aktarılmaktadır?” sorularına cevap vererek var olan durumu betimlememizi sağlamaktadır. Ek olarak bu aktarımı istediğimiz yönde çevirebilmemiz içinde gerekli olan bilgiyi sağlamaktadır.

Tarihin hiçbir döneminde okulların tek amacı öğrenciye sabit belirlenmiş kazanımları aktarmak olmamıştır. Her çağın kendine özgü özellikleri ve gelecek nesillere aktarmak istediği değerleri vardır. Günümüzde dünyada ve ülkemizde uygulanmakta olan, bilimsel araştırmalar neticesinde ortaya konulmuş değer eğitimi programları ve eğitim sistemimizde kazandırılması istenen değerler ile kitaplar aracılığı ile çocuklara aktardığımız değerlerin birbiri ile ne kadar tutarlı olduğunu tespit etmek bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırmanın Önemi

Eğitim süreci, aile, örgün eğitim kurumları ve kitle iletişim araçları; nasıl bir insan yetiştirmek istediğimize bağlı olarak, değerler konusu üzerine odaklanmıştır (Körükçü, Kapıkıran, & Aral, 2016). Çevresel faktörler olarak genelleyebileceğimiz ve değerlerin aktarımını sağlayan bu etkenlerin en önemlilerinden biri de bireyin hayatına erken yaşlarda giren, bireye yaşayabileceği ve yaşayamayacağı olaylarla ilgili deneyimler sağlayan kitaplardır. Doğru kitapların doğru değerleri oluşturacağı ile ilgili Uçan (2005) şunları söylemiştir:

Bir çocuk safiyetini yaşam boyu koruyabilmek mümkün değildir. Fakat okuma alışkanlığına sahip, vicdanlı, eğriyi doğruyu sezinleyebilen, güzelin doğrunun ve haklının yanında olan, iradeli, tercihlerinde akıl ve ruh dengesini sağlayabilen, entelektüel insanların yetişmesi elbette, edebî değer noktasında kaliteli, yazıyı estetikle buluşturmuş, estetiği pedagojiyle yoğurmuş çocuk edebiyatı eserlerinin ve okurlarının çokluğu ile mümkün olacaktır (s. 23).

Bütün eğitim alanlarında olduğu gibi değerler eğitiminde de en etkili eğitim araçlarından biri kitaplardır. Çocuk kitapları çocuğun deneyim alanını genişleterek kişisel, sosyal, kültürel ve estetik gelişimi açısından zengin uyarıcılar sunar (Akyol, 2012). Kitapların çocukların zihinsel gelişiminde önemli bir payı olduğu kadar, çocukların hangi değerlerle yetiştirilmesi gerektiği konusuna da katkısı vardır (Körükçü vd., 2016). Çocuk kitapları, çizgi ve dilin anlatım gücüyle, farklı karakterleri canlandırır. Karakterler ve onların ilişkilerinden yola

çıkılarak yapılan kurgulamalarla, çocukların insanı, doğayı ve yaşamı tanımalarına ilişkin bir deneyim bütünlüğü oluşturulur (Sever, 2007).

Çocuk edebiyatı, çocuk kitaplarında yer alan konular, kahramanlar ve içerdikleri mesajlar, Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarında ifade edilen toplumsal değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirilmesi açısından yüksek sorumluluk taşımaktadır (Akyol, 2012).

İlköğretim çağına giren çocuk artık benmerkezci dönemden çıkıp, sosyalleşmeye başlamakta, çevreyi doğayı daha çok gözlemleyip özgürce deneyim edinmektedir. Bu sosyalleşme gerçekleşirken toplumda doğru değerlerin çocuğa doğru yollarla aktarılması oldukça önemlidir. Geleceğimizin güvencesi olan çocukların sıkılmadan, doğru deneyimler kazanacağı kitaplarla buluşması onun kişilik gelişimi için oldukça önemlidir. Değerleri aktaran kitaplarla okul öncesinde ve 6-10 yaş döneminde karşılaşılması çocuğun değerleri içselleştirebilmesi anlamında önem taşımaktadır. Bu bağlamda çocukları kitaplarla buluşturan öğretmenlerin doğru bilgiye ve incelenmiş kitaplara ulaşması önemlidir.

İlk değer eğitimi ailede alınmaktadır. Değerlerin aktarımında kullanılabilecek ve kolay yöntemlerden biri çocuk kitaplarıdır. Erken yaşlarda edinilen doğru deneyimler çocukları hayat boyu etkilemektedir. Değerleri çocuklarına kazandırmak isteyen ebeveynler çocuk kitaplarından faydalanabilmektedir. Bu bağlamda bu tür çalışmalar ebeveynlere değer eğitimi konusunda bilgi sahibi olma ve kitap seçimi açısından yardımcı olmaktadır.

Bu tür çalışmalar çocuk kitabı yazarlarına değerlerin önemi, çocuk gelişimine katkısı ve ülkemizin geleceği açısından önemine dair fikir edinmeleri için yardımcı olabilir. Bu tür araştırmaların neticesinde yazarlar kitaplarında daha çok değere yer verebilir ve hatta özellikle değer aktarımı yapan kitaplar yazma konusunda fikir sahibi olabilirler.

Çocuk kitaplarında değer analizi yapan çalışmalar çocuk kitaplarında hangi değerlerin ne sıklıkta işlendiği konusunda mevcut durum betimleyerek literatüre katkı sağlamaktadır.

Varsayımlar

- D&R, İDEFİX ve KİTAPYURDU internet kitap satışı olan sitelerin çok satılanlar bölümünde yer alan kitapların alıcılar tarafından çok okunduğu varsayılmıştır.
- D&R, İDEFİX ve KİTAPYURDU kitap satış sitelerinin çok satılanlar bölümündeki kitap satışına dair bilgilerin doğruyu yansıttığı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Araştırmadan elde edilen bulgular;

- 2018-2019 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan kitaplar ile
- D&R, İDEFİX, KİTAPYURDU internetten kitap satışı olan sitelerin çok okunan kitap listeleri ile
- 6-10 yaş arası çocuklar için yayımlanmış kitaplar ile
- İncelenecek kitapların sadece metin bölümleri ile

sınırlıdır.

Tanımlar

Değer TDK (2018) güncel sözlüğünde, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet”; Çelikkaya (1996) tarafından “Bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetler” şeklinde tanımlanmıştır.

Değer eğitimi: Bireyin değerleri kazanması, benimsemesi ve karakterinin bir temel unsuru haline getirerek davranışa dönüştürmesi için verilen ve hayat boyu devam eden eğitimidir (Yaman, 2012).

Çocuk Kitapları: Çocuk kitapları, okul öncesi dönemden itibaren, renk ve çizgilerden de faydalanarak, çocukların estetik duygusunu geliştiren; onlara anadilin anlatım güzelliğini hissettiren, yaşam ve insan arasındaki bağlardan kesitler sunan araçlardır (Sağlam, 2007).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Değer Kavramı

Değerin pek çok soyut kavram gibi tanımlanması zordur. Felsefe, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, eğitimi hukuk ve daha pek çok disiplinde karşımıza çıkan değer kavramı her disiplin tarafından kendi bakış açısı ile incelenmiş bu sebeple de ortak bir tanımın oluşturulamadığı gözlemlenmiştir (Bacanlı,1999; Dilmaç & Ulusoy,2014; Dirican,2013). “İlk defa sosyal bilimci Znaniecki tarafından kazandırılan değer kavramı, Latince kıymetli olmak veya güçlü olmak anlamına gelen “valare” kökünden türetilmiş, genellikle “benimsenen, özenilen, önemsenen, üstün tutulan şey” veya “insan için önem taşıyan; insan için geçerli olan” anlamlarına gelmektedir (Aydın, 2003b; Dilmaç & Ulusoy, 2014).

Aristo’ya göre insan, zekâ ve düşünce gibi iki silaha sahiptir. Eğer insan ahlâki bir eğitim almazsa hayvanlar dünyası içinde en tehlikeli varlık haline gelebilir (Aytaç,1980). Değerlerin keyfî, sübjektif nitelikler taşıdığı ve bunların objektif temellerinin olmadığı, bu sebeple değerlerin bilimsel bir araştırmasının yapılamayacağını söylendiği dönemler olmuştur. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra değerler, gerek felsefenin ve gerekse sosyolojinin ilgi çekici bir konusu haline gelmiştir. Öyle ki, birçok olayda sosyal değerlere başvurmadan açıklama yapma olanaksız hale gelmiştir(Topçuoğlu, 1999).

Değer kavramı ve diğer değişkenlerle olan ilişkileri araştırılmasına rağmen değerın tam olarak neyi içerdiğini ve çok fazla alanla ilişkilendirildiği için ortak bir tanımının olduğunu söylemek zordur (Dilmaç & Ulusoy, 2014; Ekşi ve Katılmış,2014). Değer kavramını Güngör (2010) bir şeyin arzu edilebilir ve edilemez olduğu hakkındaki inanç olarak tanımlarken (s.27), Yıldırım (1999), bireylerin nasıl yaşadıklarına dair kararlarını etkileyen inanç

sistemleri olarak tanımlamıştır(s,113). Değer, Dilmaç (2007) tarafından insanı diğer canlılardan farklı kılan düşünebilme yeteneğiyle ürettiği inançlar bütünü olarak ifade edilmiştir (s.16). Çelikkaya (1996) değeri; bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetler olarak tanımlamıştır (s.168).

Bütün bu açıklamalara bakıldığında literatürdeki en yaygın tanımıyla değerler, arzu edilen, bireylerin hayatlarında yol gösterici olan, önem dereceleri farklı ve durum ötesi hedeflerdir (Yiğittir & Öcal, 2010).

Değer kavramı felsefe, psikoloji, sosyoloji, matematik, iktisat, dini bilimler, tarih, eğitim, hukuk gibi birçok bilim alanında kullanılmaktadır. İnsanı ve insan davranışlarını ele alıyor olması sebebi ile felsefe, psikoloji ve sosyoloji alanındaki tanımlar bu çalışmada kullanılmıştır.

Psikoloji Alanında Değer Kavramı

Psikolojik alanda değer kavramı insan davranışlarının yol göstericisi olarak yer alır. Bu açıdan psikoloji değeri bir inanç olarak ele alır. Bu inanç sadece bir bireyin değil, bir topluluğun inancını da temsil eder. (Güngör, 2010).

Değerin önemi, psikolojide, onun nesnel bir anlayışa bağlı olup olmamasından çok, insan davranışlarını açıklamaya yardımcı olup olmaması yönüyle vurgulanmıştır (Akyol, 2012). Halstead ve Taylor, terim olarak değer kavramını davranışlara yön veren inançlar ve prensipler, eylemlerin iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesinde kullanabilen standartlar olarak tanımlamaktadır (Halstead & Taylor, 2000). Bir bireyin ya da grubun ihtiyaçları değer algısını belirler. Değerler de tutum ve davranışlara yön verir (Dilmaç, 2007). Güngör (2010) psikolojiye göre değer öneminin açıklarken, değer öneminin değerin belli bir temele dayanıp dayanmamasından ziyade onun insan davranışlarına yol göstermesi ve yönlendirmesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Kısaca değer; bir bireyin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken müracaat ettikleri kıstaslar olarak ifade edilebilir. Bu kıstaslar da toplumların özelliklerine göre farklılaşabilmektedir (s. 28).

Felsefi Alanda Değer Kavramı

İnsanın var olma süreci onu diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliğidir. İnsanın dünyanın döngüsüne ayak uyduran mekanik yapısı ve yaşam içinde geliştirdiği bir varlık yapısı vardır. Bu iki yapı arasındaki denge insan için ancak bilinçli olarak kurulabilir. Bilme eylemi kişinin içsel süreçle başlattığı ancak yaşama aktarmadan, kullanmadan içselleştiremeyeceği bir olgudur. Bu süreçte de değer kavramı ortaya çıkmaktadır. Bilmek ile olan ilişkisi ile değer kavramı felsefenin ve etiğin en temel sorularından biri olmuştur. Platon, Aristoteles değer kavramını felsefe aracılığı ile aktarmışlardır (Dilmaç,2007).

Değerler felsefi açıdan incelendiğinde tek bir değer tanımı yapmak zordur. Bu da “Değerlerin kaynağı nedir?” sorusundan yola çıkılarak ileri sürülen öznel ve nesnel değer anlayışlarından kaynaklanmaktadır (Keskin, 2008). TDK (2018), güncel sözlüğüne bakıldığında değer tanımı bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yaralı niteliktir. Felsefe başlığı ile değer, kişinin isteyen gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey olarak aktarılmıştır.

Öncül (2000), değer kavramını felsefeye kazandıran ismin H. Lotze olduğunu belirtmektedir. Değer ise birey ya da toplum için nelerin istenen amaç ve nelerin bu amaçlara ulaştıran araç olduğunu tanımlayan, toplumsal norm ya da değer yargıları olarak da ifade edilebilen soyut kavramlar olarak belirtilmiştir. Değerler toplum tarafından bireye sunulan ve bireyin benimsemesi ve bunu bir ölçüt olarak kullanması ile oluşmaktadır. Değerleri toplumsallaşma sonucunda edindikleri görülmektedir(s.281)

Sosyoloji Alanında Değer Kavramı

Son yıllarda toplumsal değer kavramı sosyolojinin en çok araştırdığı konular arasındadır. Sosyolojik olarak bakıldığında değer kavramı, nesnelerin ve bilinç olgularının toplum, sınıf ve insan açısından taşıdıkları önemi ifade eden niteliklerdir. Değerler toplumun sosyokültürel yaşamına değer katan en önemli faktörlerdendir. Her toplumun kendisine ait kültürü olduğundan, her kültürün kendine özgü değerleri vardır. Değerler toplumdaki topluma değişiklik gösterebileceği gibi, bazı değerler bazı toplumlarca ortak olarak da benimsenebilir (Keskin, 2008).

Değer, sosyolojik açıdan, “kişiye ve gruba yararlı, istenilen ve beğenilen şey” olarak tanımlanmaktadır (Şen, 2007). Sosyal bilimcilerin değerler üzerinde çalışmasının nedeni, insan davranışlarının açıklanmasında önemli bir role sahip olmasıdır. Ayrıca, hızla değişen dünyada yeni toplumsal düzenin sağlıklı işleyebilmesi için değerlerin de bu tür düzenlemelerle uyumlu olması gerekmektedir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000).

Değer, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak ifade edilebilir (TDK, 2018). TDK’nın bu tanımına bakıldığında sosyolojik açıdan toplumu etkileyen tüm öğeleri içerdiği görülmektedir. Hökelekli ve Gündüz (2007) felsefe, psikoloji ve sosyolojinin değer tanımlarından yola çıkarak değer kavramını “İnsanların davranışlarını yönlendirmede ve belirlemede, kendileri de dâhil olmak üzere insanları ve olayları değerlendirmede kullandıkları ölçütler, ideal ve arzu edilen davranış ve yaşam biçimlerini ifade eden, belirli somut koşulları ve nesneleri aşan üst-düzey kavramlar veya doğru kavramlara varılmasında bireylere yardımcı olan genel ilkeler (s.382)” şeklinde tanımlamaktadır.

Değer Birey- Toplum İlişkisi

Yapılan pek çok araştırmada değerlerin insanların tüm algılarını, tutumlarını ve bu sebeple de davranışlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Akyol, 2012; Carr & Skinner 2009; Dilmaç & Ulusoy, 2014; Husu & Tiri, 2007). Değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğu sosyal bilimciler tarafından ifade edilmektedir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000). Yapıcı ve Zengin (2003), davranışlar ve değer ilişkisi için şunları söylemiştir:

Çoğu zaman tutum, davranışları incelemekten daha işlevseldir. Çünkü tutumlardan yola çıkarak değerlere ulaşmak yerine değerlerden hareket ederek tutumlara ulaşmak daha güvenilir ve daha geçerli bir yol olarak görünmektedir. Toplumlarda değerler yelpazesi hızla büyümekte, bu da tutumların incelenmesini zorlaştırmaktadır. Öyleyse gözlenebilen ve ölçülebilen değerlerden hareket edildiği zaman tutumlar üzerinde daha rahat konuşulabileceğini söyleyebiliriz (s. 175).

Eğitim belirlenen amaçlar doğrultusunda bireyi yetiştirme süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreçte kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler, bireyin karakterini farklılaştırır. Karakteri gelişen, bilgi ve beceriler ile donatılan birey ise, toplumsal yapı üzerinde olumlu değişimler meydana getirir (Akbaş, 2004).

Değerlerin kişi ya da topluma yararı olduğu düşünülmektedir ve değerler tüm insanlık için iyi ve faydalı olma özelliğine sahip oldukları için değerlerin evrensel bir tarafı da vardır. Değerler insanların çoğunluğunun üzerinde ittifak kurduğu gerçek davranış standartlarıdır (Uysal, 2008).

Değerlerin öğrenilmesinde ve yerleşmesinde sosyal onay önemlidir. Sosyal çevre tarafından onaylanan davranışlar zamanla değerlere dönüşmekte ve yine zaman içinde pekiştirilerek topluma yerleşmektedir. Yerleşen değerler sosyal öğrenme ile nesillere aktarılmaktadır. Aktarılan değerler yeni deneyimlerle tekrar şekillenip yapılandırılmaktadır. Bu süreç değerlerin sürekli olarak sosyal çevre tarafından desteklenmesi ve onaylanması ile devam eder. Zamanla destek ve onay almayan değerlerin etkisi zayıflar ve yok olur (Dilmaç & Ulusoy, 2014). Birey olmadan değer olamayacağı ve toplum olmadan da değer oluşamayacağı anlaşılmaktadır.

Keskin (2008) değer ve birey, toplum ilişkisine istinaden değerlerin kişiler üzerinde bütünlüyci bir etkiye sahip olmalarına rağmen zamanla bu değerlerin problem oluşturabileceğini de belirtmiştir. Bu duruma örnek olarak da kuşakların farklı değerleri benimsemesi sonucu ortaya çıkan kuşak çatışmalarını vermiştir. Keskin (2008)'na göre; değer duygulardan arındırılmış, fikir niteliği taşımayan tamamen nesnel inançlardır. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçeler. “Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler. Değerler, taşıdıkları anlama göre kendi aralarında sınırlanırlar. Sıralanmış bir değerler kümesi, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler” (s.9). Keskin'in açıklamaları değerlendirildiğinde bir toplumdaki kuşak farklılıklarının temel sebebinin kişinin hangi değer sisteminin içinde yer aldığı ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Yetmiş yaşında olan bireyin yaşantısı sonucu edindiği değerler kümesi ile yirmili yaşlarında olan bir bireyin değerler kümesi farklıdır. Aynı toplumda bulunmalarına rağmen farklı değer sistemlerinin oluşabilmesi değerlerin değişime açık olduğunu, zaman içerisinde ihtiyaçları karşılayabilmek için değer önceliklerinde değişiklikler olabileceği anlaşılmaktadır.

Değer insani ilişkilerde çok yönlüdür. Değerleri insanların sadece var olan davranışları ile değil yeniden kazandırılan davranışlarıyla da ilişkilendirmek gerekmektedir. Değerler bireyin her türlü davranış, tutum, düşünce ve yapıtlarında kendilerini birer ölçüt olarak gösterirler ve toplumsallaşmanın bir ögesidirler (Dilmaç, 2007). “Değerler, arkalarında

toplumun desteği bulundukça bizde kuvvetle yer eder, fakat bu destek zayıflayınca değişmeye ve bozulmaya müsaittir" (Güngör,2010, s.50).

Değerler toplumdan topluma farklılık gösterdiklerinden, bu durum toplumların eğitim sisteminde işledikleri değerleri de değiştirmektedir. Yapılan araştırmalar, toplumların farklı değerleri benimsediklerini göstermektedir. Doğanay (2009)'ın, farklı ÷lke ve kurumların benimsedikleri değerlere ilişkin oluşturduğu listesi Tablo 1'de verilmektedir. Doğanay bu tabloyu hazırlarken İngiltere'ye ait bilgiler için Arthur'dan (2003)ve Japonya'ya ait olanlar için ise Yıldırım'dan (2007) faydalandığını belirtmiştir.

Tablo 1
Bazı ÷lke ve Kurumlarının Belirledikleri Değer Listesi

÷lke/Kurum	Ortak Değerler
Türkiye	Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, merhamet.
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözüm arama.
Amerika Birleşik Devletleri [ABD]	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı
İngiltere	Doğruluk, adalet, dürüstlük, güven, öz saygı, sorumluluk, hakkaniyet, insancılık, farklara saygı.
Japonya	Adalet, topluma saygı, doğaya saygı, büyüklere saygı, ebeveyne saygı, çalışkanlık, cesaret, içtenlik, özgürlük, düzen, nezaket, kibarlık, arkadaşlık, alçak gönüllülük.

(Doğanay, A. (2009). Değerler Eğitimi. C. Öztürk (Ed.) *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* (s. 225-256). Ankara: Pegem-A.)

Tablo 1 incelendiğinde her ÷lkenin kendi toplum yapısına göre farklı değerleri benimsediği anlaşılmaktadır. Japonya'nın kalabalık ve genç nüfusunun fazla olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda saygı değerini her alanda farklı farklı ele almış olmaları bu özelliklerine bağlanabilir. ABD ve Avusturalya farklı ırkların bir arada yaşadığı ÷lkelerdir. Bu bağlamda eşitlik değerini programlarına koymuş olmaları anlam kazanmaktadır. Vatanseverlik, misafirperverlik, aile birliğine önem verme gibi değerlerin sadece Türkiye'de yer aldığı

göze çarpmaktadır. Tarihimiz ve toplumsal özelliklerimiz bu değerlerin programlarımızda yer almasını sağlamıştır.

Değerlerin Özellikleri

Değerler bireyin toplumla bütünleşen yüzüdür. Bireyle toplum arasında bir köprüdür, etkileşim yoludur. Değeri değer yapan şey insandır. Zira insan olmadığında değerlerin hiçbir anlamı yoktur. Bu manada değerler insana anlam kattığı gibi insanlar da değere anlam katarlar (Dirican 2013, s.37). Değer ve insan kavramı birbirinden ayrılamaz ve etkileşim halinde iki kavram olduğundan yola çıkılarak insanın olduğu her yerde değer vardır diyebiliriz. Eğitim, toplumda, bilimde, ekonomide, insan ilişkilerinde vb. hayatın içindeki her alanda değerler mevcuttur.

Zaman içerisinde bireylerin yaşam şartlarının ve standartlarının değişimi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insan hayatını değiştirebilmektedir. Değerler de insan hayatında meydana gelen bu değişimlerden etkilenmektedir. Değişimle beraber davranışları, sözleri ve hayata bakış açıları değişen insanlar değerlere de farklı anlamlar yüklemeye başlar. Bu değişim bazen değerın önemini kaybetmesine yol açabilirken, bazen de var olan değerin güncellenmesini, yeniden yapılandırılmasını gerekli kılabilir. Burada önemli olan toplumun yapısına uygun nitelikte ve uygun zamanda değişim sürecinin gerçekleşmesidir. Topluma uygun olmayan, toplumsal kurullara ters düşen değerler toplum için kabul edilemez, reddedici nitelikte iken hızlı bir şekilde olan değişimler de insanların uyum sorunu yaşamalarına sebep olmaktadır.

İnsan ve toplum davranışını etkileyen değerleri eğitim ya da sosyoloji literatüründe sistematik olarak kullanabilmek için özelliklerini daha iyi anlayabilmek gerekir.

Schwartz ve Bilsky, değerlerin özelliklerini şu şekilde betimlemektedir (Schwartz & Bilsky'den aktaran Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000, s. 60).

- Değerler, inançlılar. Ancak, tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar; etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
- Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleri ile (hak bilirlilik, yardımseverlik) ilişkilidirler.

- Değerler, özgür eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri, evde, okulda ya da işyerinde, aile bireyleri, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişiler ile olan ilişkilerin temelinde yatmaktadır.
- Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
- Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.

Bireylerin yanlış davranışlarını deneyim ve süreç sonucunda toplumdaki değerler aracılığı ile fark etmesi ve bu davranışı toplum için uyumlu değerler ile değiştirmesi değerlerin özellikleri arasında yer almaktadır.

Gökçe (1994) değerlerin genel özelliklerini aşağıdaki gibi kategorize etmiştir.

- Sosyo kültürel bir değer temelde seçici oryantasyonun standardıdır. Bu süreçte değer bilinçli ve amaçlı davranışın genel kriteridir. Bir başka deyişle değer, eylemlerde bulunan bir kişinin kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referans noktası olarak görevini yerine getirir.
- Değerler bir kültür içinde şekillenir ve aynı zamanda kültür üzerinde yönlendirici olarak etki etmektedir. Diğer bir ifade ile değerler bir kültürün gelişme süresi içinde şekillenmektedir.
- Değerler insanlarla özdeşleşmiştir. Sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısaca kişinin şahsiyet yapısına uyum sağlamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.
- Değerler bireyin hem zihinsel hem de duygusal yönünü yansıtan ifadelerdir.

Değerlerin İşlevleri

Dilmaç ve Ulusoy (2014) sosyal değerlerin belli sosyal sonuçlara yol açtığını öne sürer ve bu sonuçları değerlerin işlevleri olarak adlandırırlar.

- Değerler bireylerin sosyal statülerinin belirlenmesinde birer araç olarak kullanılırken rollerini seçiminde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik eder.

- Değerler kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görünen maddi kültür nesneleri üzerinde yoğunlaştırır.
- Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından gösterilir. Böylece kişiler hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolla gösterebileceklerini kavrayabilirler.
- Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Ayrıca değerler onaylanmayan davranışları engeller ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlar.
- Değerler dayanışma aracı olarak da işlevde bulunurlar. Toplum tarafından kabul görmüş ortak değerler de sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan faktörlerdendir.

Rokeach (1973) da değerlerin sınıflandırılmasından yola çıkarak, değerlerin işlevlerini belirlemiştir.

- Değerlerin düzeltici/ayarlayıcı işlevi: Bir grup içerisinde baskılara karşı bir uyarılama olarak kişi tarafından desteklenen değerlerdir Kişi, bu değerleri zamanla bilişsel, sosyal ve kişisel olarak daha savunulabilir olan değerlere dönüştürmelidir.
- Değerlerin ego koruyucu işlevi: Amaç ve araç değerler benlik koruyucu gereksinimlere hizmet eder. Fakat diğer yandan tek bir değer bu işlevi gördüğü söylenemez.
- Değerlerin bilgi veya kendini gerçekleştirme işlevi: Araç ve amaç değerler, açık ya da gizli bir biçimde, kendini gerçekleştirme işlevini üstlenmektedir. İnsanlar, bununla bağlantılı olarak, erdem, başarı algısı gibi durumlara önem vermektedirler.

Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerin tanımlanmasındaki zorluk ve çok görüşlülük değerlerin sınıflandırılması noktasında da etkisini göstermiştir. Farklı kişiler tarafından farklı değer sınıflamaları yapılmıştır.

Değer ve değerler eğitimi üzerine daha etkili bilgi sahibi olabilmek adına pek çok sınıflama yapılmıştır. En çok bilinen ve kabul edilenler; Rokeach, Spranger ve Schwartz'a ait olanlardır. Bu sınıflandırmalar içinde en çok kabul göreni, Spranger'in sınıflandırmasıdır.

Spranger değerleri altı temel kategoride toplamıştır. Bunlar estetik, teorik, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerlerdir (Keskinoglu, 2008; İşcan, 2007). Erol Güngör (2010) de Spranger'ın bu sınıflamasını kabul ederek değerleri estetik, teorik, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini olmak üzere altı kategoride toplar ve buna ek olarak yaptığı çalışmalarda ahlâki değerler boyutunu da ekler. Değerlerin açıklamaları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2
Spanger'ın Değer Sınıflaması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemszenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattır, bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

(Güngör, E. (2010). Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar. İstanbul: Ötüken).

Allport, Vernon ve Lidzey, Spanger'ın çalışmasını ölçeğe dönüştürmüş ve Spanger'ın çalışmasına benzer olarak değerleri estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerler olmak üzere altı kategoride incelemişlerdir. Allport ve arkadaşlarının ölçeği denendiğinde, sanatçıların estetik değerlerinin, tıp öğrencilerinin bilimsel değerlerinin, din adamlarının dini ve sosyal değerlerinin ve iş idaresi öğrencilerinin ise ekonomik değerlerinin en yüksek puanları aldıkları görülmüştür. Bu sonuçlar sınıflamanın doğruluğu konusunda kanıt olarak yorumlanmıştır. (Akbaş, 2004; Keskinoglu, 2008; Topçuoğlu, 1999).

Rokeach (1973) değerleri “Gaye Değerler” ve “Vasita Değerler” olarak iki kategoriye ayırmıştır. Araç değerler amaç değerlerle alakalıdır ve ilgili davranışlar amaç değerlere ulaştırmak içindir. Amaç ve araç değerler, iki farklı grupta yer almalarına rağmen birbirleriyle etkileşim hâlinde dirler. Davranış tarzı olarak belirtilen bir araç değer, birkaç amaç değer in oluşumuna hizmet edebildiği gibi, birkaç araç değer de tek bir amaç değerin

oluşumuna hizmet edebilmektedir. Rokeach'ın sınıflamasında her iki değer grubunda da 18'er tane değer bulunmaktadır (Rokeach, 1973, s.28). Tablo 3'de Rokeach'ın değer sınıflaması verilmiştir.

Tablo 3
Rokeach'ın Değer Sınıflaması

Gaye Değerler: Arzu edilen nihai değerleri içerir	Aile güvenliği, Barış içinde bir dünya, Başarılı olma, Bilgelik, Dini olgunluk, Eşitlik, Gerçek dostluk, Güzellikler dünyası, Heyecan verici bir hayat, İç huzur, Mutluluk, Kendine saygı, Gerçek dostluk, Özgürlük, Rahat bir hayat, Sosyal kabul, Ulusal güvenlik, Zevk
Vasıta Değerler: Temel değerlere ulaşmak için kullanılacak davranış tarzlarını ifade eder	Bağımsız olma, Affedici, Cesaretli, Dürüst, Entelektüel, Geniş görüşlü, Hırslı, İtaatkar, Kendini kontrol edebilen, Nazık, Kendine hâkim, Mantıklı, Neşeli, Sevecen, Sorumluluk bilinci olan, Temiz, Yardımsever, Oluşturmacı

(Rokeach, M. (1973). The Nature Of Human Values. Newyork: Free.).

Schwartz, Rokeach'ın on sekiz gaye on sekiz vasıta değer sınıflamasından yola çıkarak kendi değer sınıflamasını oluşturmuştur. Schwartz sınıflamasında değerleri bireysel ve kültürel olmak üzere iki düzeyde incelemiştir. Bireysel değerler kişilerin yaşamlarını yönlendirme önemine göre, kültürel değerler ise toplumun genelinde paylaşılan ve toplumsal normlara dayanan fikirlere ilişkin bilgi üretmek için oluşturulmuştur. On temel değer grubu oluşturup açıklama kısmında toplam elli yedi değerden bahsetmiştir. İki düzey arasındaki ayrımın nedeni Schwartz'ın bireysel düzeyde kişiyi yönlendiren değerler arasındaki güdüsel ilişkilerin kültürel düzeyde aynı özellikleri sergilememe olasılığının bulunduğunu düşünmesidir. Schwartz'ın sınıflamasının birçok sınıflama olmasına rağmen yapılan çalışmalarda tercih edildiği görülmektedir (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000). Schwartz'ın birey düzeyi değer tipleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Schwartz'ın Değer Sınıflaması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak (Zeki olmak)
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazzıya yönelim	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılma (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak (Kendine saygısı olmak)
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyada barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olmak, Çevreyi korumak (İç uyum)
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak (Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat)
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fıkirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli olmak (Dünyevi işlerden el ayak çekmek)
Uyma (conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, İtaatkar olmak, Anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, Toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek (Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak)

(Kağıtçıbaşı, Ç., & Kuşdil, M.E. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76).

Schwartz vd. (2012) tarafından yeniden düzenlenen ve içinde Türkiye'nin de bulunduğu 10 ülkede 6059 kişi ile test edilen değer modelinde, değerler temsil ettikleri hedeflerin ve güdülerin benzerlikleri temelinde gruplanarak 19 değer tipini meydana getirmektedir. Bu değer tipleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5
Değer Tipleri ve Tanımları

Değer Tipleri	Tanımları
Öz yönelim- düşünce	Bireyin kendi fikirlerini ve yeteneklerini geliştirme özgürlüğü
Öz yönelim- davranış	Bireyin kendi eylemlerini belirleme özgürlüğü
Uyarılma	Heyecan, yenilik ve değişiklik arayışı
Hazcılık	Zevk ve hazlar aracılığı ile elde edilen doyum
Başarı	Toplumsal standartlara göre başarılı olma
Güç-baskınlık	İnsanlar üzerinde denetim kurarak elde edilen güç
Güç-kaynaklar	Toplumsal ve maddi kaynaklar üzerinde denetim kurarak elde edilen güç
Saygınlık	Toplumsal imajını sürdürme ve aşağılanmaktan kaçınma vasıtasıyla elde edilen güvenlik ve güç
Güvenlik-kişisel	Bireyin yakın çevresinin güven içinde olması
Güvenlik toplumsal	Toplumun güvenlik ve istikrarı
Geleneksellik	Kültürel, ailevi ve dini geleneklerin korunması ve sürdürülmesi
Uyma-kurallar	Kurallara yasalara ve resmi yükümlülöklere uyma
Uyma-kışilerarası	İnsanları rahatsız etmekten veya onlara zarar vermektan kaçınma
Alçakgönüllölük	Bireyin kendisinin önemsizliğinin değersizliğinin farkında olması
İyilikseverlik-güvenirlilik	Grubun güvenilen ve inanılan bir üyesi olmak
İyilikseverlik-sevgi	Bireyin kendini grup üyelerinin refahına daması
Evrenselcilik-ilgi	Eşitliğe, adalete ve bütün insanların korunmasına bağlılık duyma
Evrenselcilik- doğa	Doğal çevrenin korunması
Evrenselcilik-hoşgörü	Bireyin kendinden farklı olanları kabul etmesi ve anlayış göstermesi

(Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J. E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O., Konty, M. (2012). Refining The Theory Of Basic Individual Values. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 103, 663-688.)

Nelson, değerleri, kişisel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olmak üzere toplam üç gruba ayırmaktadır. Kişisel değerler, bireyin sahip olduğu değerler olarak adlandırılmaktadır ve birey, ait olduğu grubun değerleri ya da sosyal değerler dışında bu değerleri dikkate almaktadır. Grup değerleri ise belirli bir grubun sahip olduğu değerlerdir. Sosyal değerler ise toplum yapısını etkileyen, toplumu şekillendiren ve toplumdaki bireyler tarafından paylaşılan değerlerdir (Nelson'dan aktaran Keskin, 2008, s. 9).

Dilmaç (2012) değer ve değer eğitimi üzerine bilgilerini aktardığı İnsanca Değerler Eğitimi kitabında oluşturduğu programda değerleri beş evrensel değer ve onları etkinliklerle sunarken ilişkilendirdiği ilgili değerler ile kategorize etmiştir. Dilmaç (2012) insanların hayatlarında yer alan ve önemsedikleri en belirgin değerleri Tablo 6'daki şekilde kategorize etmiştir.

Tablo 6

İnsani Değerler Eğitimi Programının Kapsadığı Değerler

Hakikat	Sevgi	İç Huzur	Doğru Davranış	Şiddetten Kaçınma
Sevgi	Merhamet ve bağlılık	Kanaatkârlık	Dürüstlük	Bağışlayıcılık
Bilinç		Mutluluk	İyi davranış	Hoşgörü
Merak	Cömertlik	Saygı duymak	Cesaret	Kardeşlik
Ayırt etmek	Dostluk	Kendini kontrol altına almak	Sorumluluk	Hizmet etmek
Kendini analiz etme	Şefkat	Sağlıklı yaşam	İyi ahlâk	Şiddetsiz hayat
Hayata ilgi duymak	İç mutluluk	Sebatkârlık	Minnettarlık	Paylaşma
	Doğayı sevme		Birlik	Doğru sözlülük
			Liderlik	
			Zamanı iyi kullanma	

Evin ve Kafadar (2004) çalışmalarında değerleri dokuz ulusal ve dokuz evrensel değer olarak ele almışlardır. Ulusal simgeler ve değerler; millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (ulusal marş, ulusal anıtlar, ulusal bayramlar, bayrak), kahramanlık, dil, gelenek ve göreneklerdir. Evrensel değerler; demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünce, sanat, çevre duyarlılığı, sevgidir.

Tezcan (2003), Türk değerlerini aile, eğitsel, ekonomik, din, siyasal ve boş zaman değerleri olmak üzere 6 kategoriye ayırır. Ayrıca Tezcan, Türk değerlerini olumlu ve olumsuz olmak

üzere de ikiye ayırır. Ona göre Türklerin olumlu değerleri şunlardır: “Kahramanlık, yurtseverlik, mertlik, dindarlık, kanaatkârlık, tutumluluk, toprağa bağlılık, konukseverlik, saygı-hürmet, hayırseverlik, hoşgörülülük, namus, şeref, ciddilik ve ağırbaşlılık, alçakgönüllülük ve iç temizliktir.”

Başaran’a göre değerler nitelik, güç ve yaygınlık açılarından farklı olabilir. Bu farklılıklardan dolayı değerler dörde ayrılır (Başaran’dan aktaran Çavdarıcı; 2002).

Öz değerler: Bir toplumdaki insanların çoğunun önemli bulduğu ve kültürün özünü teşkil eden değerlerdir. Bu değerlerin değişmesi ile toplumun genelinde köklü bir değişme meydana gelir.

Özel değerler: Bir yöreye, mesleğe ya da belirli bir konuya ilişkin olan değerlerdir.

Seçimlik değerler: Uyulması toplumca beklenen, ama uyulmadığında kınanmayan, toplum üyelerinin istedikleri zaman ve yerde kullanabilecekleri değerlerdir.

Geçici değerler: Belirli bir süre içerisinde toplumun belirli bir kesimi tarafından benimsenen moda değerlerdir. Kısa bir süre beğenilip kullanıldıktan sonra zamanla kaybolur.

Graves, değerleri hiyerarşik bir düzenleme içerisinde ve varoluşçu bir yaklaşımla ele alır. Bu hiyerarşik sistemde her başarı durumu bir denge durumudur ve o basamakta dengeye ulaşan birey bir üst basamağa geçer. Hiyerarşide içinde bulunduğu düzey değişince birey yeni düzeye uyma çabası içine girer ve yeni değerler edinir (Graves’den aktaran Dirican, 2013). Graves’in değer sınıflaması Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7
Graves'in Değer Sınıflaması

Düzey	Var olma Şekli	Açıklama
1. Düzey	Tepkisel var olma	Bu aşama insanların temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermekle meşgul oldukları aşamadır. Değerler tepkilerle belirlenir.
2. Düzey	Geleneksel var olma	Bu aşamada insanlar yalnızca var olmak, içine doğdukları yaşam şekline ayak uydurmak ve nesillerini devam ettirmek isterler. Güvenlik ihtiyacı bir değer olarak ortaya çıkmaktadır.
3. Düzey	Ben merkezli var olma	Birey olma güdüsü çok yüksektir ve kendi benliğinin farkına varır. Bu düzeye ait değerler ise başkaları üzerinde otorite kurma ve birey olma güdüsün hizmet edecek şekilde çevreyi kullanmaktır.
4. Düzey	Özverili var olma	Bu aşamada ölümden sonraki hayat için var olma duygusu baskındır. Aşkın bir varlığın(tanrının) insanlar için verdiği değerlere yönelme eğilimi vardır.
5. Düzey	Materyalist var olma	Dünyayı keşfetme ve yönetme duygusu hakimdir. Bu aşamada materyalist değerler öne çıkar.
6. Düzey	Toplumsal var olma	Bu aşamada diğer insanlar ve toplum bir bütün olarak değerlidir. Varlık, iktidar, madde gibi materyalist değerlerin yerini haz, saygınlık, kişilik, esneklik değerleri almıştır. Bu aşamada toplum başlı başına bir değerdir.
7. Düzey	Varoluş	Değerler kaynağını evrenle ilgili bilgiden, hakikatten alır. Özgüven ve farklı değerlere hoşgörü vardır. Hayata, özgürlüğe, toplum çıkarlarına değer verir ve gereksiz otorite kullanımına karşı çıkar.

(Aktaran; Dirican, R. (2013). *3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.)

Acat ve Aslan (2012), *Yeni Bir Değer Sınıflaması ve Bu Sınıflamaya Bağlı Olarak Öğrencilere Kazandırılması Gereken Değerler* isimli çalışmalarında hem yeni bir değer sınıflamasına ulaşmayı hem de bu ulaşılan sınıflamaya bağlı olarak öğretmen ve velilerin öğrencilerde gözlemeyi arzuladıkları değerlere ilişkin görüşlerini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın içerisine ilçe ve köy okullarından tabakalama yoluyla seçilen 1726 veli ve 575 öğretmen oluşturmaktadır. Acat ve Aslan veli ve öğrencilere 59 değeri

kapsayan bir tablo vermiş ve derecelendirme yoluyla bireylerin en çok ve en az tercih ettikleri değerler tespit etmişlerdir. Bu tabloyu oluştururken karakter eğitimi ve değerler eğitimi ile ilgili literatür, çeşitli şekillerde yapılan değer sınıflamaları ve yurtdışında faaliyet gösteren çok sayıdaki karakter eğitimi kuruluşunun vurgulamış oldukları karakter özelliklerinden faydalanılmış ve uzman görüşleri doğrultusunda değişiklikler yapılmış Türkiye için uygun olduğu düşünülen bazı değerler de tabloya eklenmiştir. Öğretmen adayları ile ön uygulama yapılmış ve bir sorunla karşılaşılmamıştır. Acat ve Aslan'ın değer sınıflaması aşağıdaki Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8
Acat ve Aslan'ın Değer Sınıflaması

Değer Kümesi	Kapsadığı Değerler
Muhafazakâr-Geleneksel Değerler	Sorumluluk, dürüstlük, Allah'a inanma, büyüklere saygı, dindar olma, güvenilir olma, iffetli/namuslu olma, aileye bağlı olma, sabırlı, vicdanlı, insanları ve doğayı sevmek, cesur, kurallara ve düzene saygı, yardımsever, adaletli ve bakımlı/temiz olma
Ulusal – Milli Değerler	Vatansever, laiklik, milliyetçilik, Türk kültürüne sahip çıkma, ulusal simgelere duyarlı olma ve inkılapçılık/devrimcilik
Öze Dönük-Kişisel Değerler	Farklı olabilme, özsaygı, öz kontrol, tefekkür etme, bağımsız olma, açık fikirli ve lider olma
Sosyal-Toplumsal Değerler	Titiz, misafirperver, samimi, tutumlu, esnek, bağışlayıcı olma, alçak gönüllü, minnettarlık, kibar, ağırbaşlı olma, duygusal, merhametli ve cömert olma
Bilimsel – Yenilikçi Değerler	Azimli, eleştiriye açık olma, akılcı, disiplinli, kararlı, çalışkan, yaratıcı, yenilikçi, işbirliğine açık olma, araştırmacı olma, mükemmeliyetçi, kuralcı, empati kurma ve hırslı olma

(Acat, M. B., & Aslan, M. (2012). Yeni bir değer sınıflaması ve bu sınıflamaya bağlı olarak öğrencilere kazandırılması gereken değerler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1461-1474.).

Değerler bir takım kategorilere ayrılmakla birlikte bu değerler bir bütündür ve birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Örneğin bazı kategorilere bakıldığında; grup ölçekli değerlerde grubu oluşturan bireyin değerleri tamamen ayrılamamaktadır ya da ulusal değerler evrensel değerlerden tamamen ayrıştırılamamaktadır (Altın, 2010; Dirican, 2013; Keskinoglu, 2008). Altın (2010)'a göre de değerler birbirlerinden bağımsız olmayan, aksine birbirleriyle sıkı ilişkisi olan kavramlardır. Bilimsel anlamda kategorilere ayrılrsa da değerler yaşam içerisinde birbirinden ayrı düşünülemeyen, birbirini etkileyen olgulardır.

Değer Eğitim İlişkisi

Eğitimin amacı her çağda ve toplumda değişiklik göstermiştir. Eski Yunan ve Roma tarihine bakıldığında yeni kuşakları sanatında ustalık kazanmış bir zanaatkâr, hitabet yeteneği olan ahlâklı ve erdemli bireyler olarak yetiştirmek amaç edinilmiştir. Ortaçağda ise eğitimin amacı dindar, zihin yetileri gelişmiş, bilgili bireyler yetiştirmek olmuştur. Yakınçağlarda ise toplumsal ve kolektif hayata uyumlu, teknik beceriler ile donanmış, duygu ve irade bakımından gelişmiş bireyler yetiştirmek olduğu görülmektedir. Türk eğitim sisteminin amaçlarına bakıldığında bireyin kişisel yeteneklerini, insan ilişkilerine özgü becerilerini geliştirmek ve ülkenin ekonomik gücüne katkı sağlayabilecek, yurttaşlık görevlerini yerine getiren bireyler yetiştirmektir (Dilmaç & Ulusoy, 2014).

Eğitim, belirlenmiş kazanımları öğrencilere aktarmak gibi görünse de geçmiş tarih ve günümüzde eğitim amaçlarına bakıldığında duyuşsal boyutun hiçbir zaman atlanmadığı dikkat çekmektedir. Duyuşsal boyut denildiğinde aklımıza duygu, tercih, sevinç, inanç, beklenti, tutum, takdir duygusu, değer, ahlâk ve etik gibi öğeler gelmektedir (Bacanlı, 1999). Çocukların sadece bilişsel yönden eğitilmesi birey ve toplumun geleceği için yeterli olmayacaktır. Bu durum bireyin potansiyelini tam olarak kullanmamasını ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle bilişsel boyut ve duyuşsal boyut birbirinden ayrı düşünülemez. Geleceğin belirleyicisi konumundaki eğitim ve öğretimin duyuşsal boyutuna daha fazla çabanın gösterilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Gömleksiz & Kan, 2012)

Eğitimin tek amacı çocuğa okuma yazma öğretmek, onu meslek sahibi yapmak değildir. Çeşitli ülkelerde eğitim sistemi değişse de eğitimin ortak amaçlarından biri olan bireyin içinde yetiştiği toplumun değer yargılarını benimsemesi fikri değişmemektedir. Bireyin karakter sahibi, toplumla uyumlu, ahlâklı bireyler olarak yetişmesi farklı özelliklere sahip farklı ülkelerin eğitim programlarının ortak amaçlarındandır. (Bacanlı, 1999; Dilmaç & Ulusoy, 2014; Keskinöglü, 2008; Ulusoy, 2007).

Keskinöglü (2008), değerlerin öğrenilmesinin eğitim yoluyla ve hayat boyu gerçekleştiğini belirtmiştir. Bireyler, değerleri öğrenebilir ve geliştirebilirlerse bu konuda yapılacak çalışmalar daha da anlam kazanacaktır. Dirican (2013)'na göre de değerler, toplumun doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda topluma yol gösteren önemli bir kaynaktır. İnsanın eylemlerinin altında aslında değer yargıları vardır. Bir davranışın hangi değere bağlı yapıldığı bu anlamda önemlidir. Anlaşılabileceği gibi değerler yaşamımız boyunca

hayatımızda hep mevcuttur ve davranışlarımızı etkilemektedir. Değerler, eğitim sistemine doğru aktarabilir ve yöntemler geliştirilerek uygulanabilirse eğitim öğretim programlarında eksik kalabilen bu yönün tamamlanabileceği anlaşılmaktadır.

Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi; insani, ahlâki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel duyarlıkların özümsemesi sürecidir. Eğitim bir süreç ifade ettiğinden, bireylerin hayatı boyunca devam eden bu değer kazanma ve kazandırma sürecine değerler eğitimi denilmektedir (Yaman, 2012, s.18)

Kadın ve erkek her ferdin yaratılışındaki kabiliyetler ancak iyi bir eğitimle gelişebilir. Eğitim sayesinde ki, örf ve adetlerimizi en iyi şekilde koruyabilir, bugünkü cemiyetimizi ayakta tutabilir, hür insanın iyi yaşamasını sağlayabilir ve çocuklarımız için zengin ve kuvvetli bir gelecek hazırlayabiliriz. Bu sebeple hemen hiçbir konu Türkiye İçin, yurttaşların eğitimi kadar önemli olamaz. Eğitim bir gelişim ve geliştirme işidir. Gelişmeye elverişli bir takım kuvvet ve kabiliyetlerle yaratılmış olduğu için, insanın eğitimi mümkündür. Bir eğitim sistemi, fertleri madden ve manen geliştirebildiği ve gelecekte onların daha çok gelişmesine imkân verdiği nispette değerlidir. Ferdin değeri ve haysiyeti her iyi eğitimin temelini teşkil eder (Türk Eğitim Milli Komisyonu Raporu, 1960, s.11).

Eğitimin bilgi kazandırmak, meslek edindirmek vb. amaçlarının yanı sıra insan davranışlarının, karakter ve kişiliğinin oluşmasında da payı büyüktür. (Dilmaç & Ulusoy, 2014). Eğitim sistemine dâhil edilmiş bireyin var olan öğretim kazanımlarını öğrenmiş olması dışında iyi vatandaş, topluma uyumlu, kendini iyi yetiştirmiş ahlâklılı ve karakterli bir birey olması beklenir. Değer, eğitim sürecinin bir parçası olarak açık ya da örtük olarak hem kişisel yaşantıda hem de okul yaşantısında yer almaktadır. Toplum hayatımızda, okul yaşantımızda, ailede her yerde insanlar ilişki içindedirler. İnsan ilişkisinin olduğu her zeminde davranışlarımıza inançlarına yön veren değerler vardır ve oluşumunu sürdürmektedir. Bu anlamda zaten yaşamımızda var olan, yaşamımızı etkileyen ve gelecek nesillere yön veren değerlerin bireylere, öğrencilere kazandırılması için bir yöntemi olmalıdır. Bu sebeptir ki değer eğitimi kavramı görmezden gelemeyeceğimiz bir kavramdır. Yaman (2012) değerler eğitiminin tanımını yaparken eğitimin amacının insan yetiştirmek ve bireylere insan onuruna yakışır şekilde yaşamayı öğretmek olduğunu

belirtmiştir. İnsan onuruna yakışır yaşamayı ise yalnızca üreten, tüketen, soluk alıp veren bir canlı şeklinde yaşamak değil, ayrıca en yüksek değerlerle yaşamak demek olduğunu vurgulamıştır. Devamında değerlerle yaşamının ise öncelikle o değerleri bilmek, edinmek, uygulamak, içselleştirmek ve hatta başkalarına geçirmek demek olduğunu ve bunun da ancak eğitimle mümkün olacağını belirtmiştir. Değer eğitiminin tanımını da bireyin değerleri kazanması, benimsemesi ve karakterinin bir temel unsuru haline getirerek davranışa dönüştürmesi için verilen ve hayat boyu devam eden eğitim şeklinde açıklamıştır.

Günümüz teknolojileri telefon, internet, diziler, online oyunlar vb. insanları yalnızlaştıran buna rağmen sosyalleşme algısını yaratan teknolojilerdir. Çocuklar bu teknolojiler ile gereğinden fazla zaman geçirdiklerinde yalnızlaşmaya, yaşamadıkları ya da yaşayamayacaklara hayat ve kişilere, fazla, gereksiz ve sık bilgiye, online mal varlıkları ve zenginliğe maruz kalmaktadır. Gerçek hayatla ilişkisi kopan nesiller, uyum becerisini, toplumsallaşma kültürünü ve değerlerini kaybetmektedirler. Bu gelişmeler neticesinde insanlar için değerlere ihtiyaç duyulduğu bir zamandayız. Çünkü bilim ile tekniğin dünyamızı son derece karmaşık bir hale getirdiği, modern etkilere çok açık olan kargaşa içinde şiddeti "normal" olarak kabul etmeye başlayan bir dünyada yaşadığımız görülmektedir (Dilmaç, 2012). Son yıllarda yaşanan bu gelişmeler değerler eğitiminin önemini ve kendini ön planda göstermeye başlamasının sebebini ortaya çıkarmaktadır.

Değerler eğitimi ülkemizde yeni bir kavram olarak ele alınmasına rağmen, özellikle son beş yıl içinde, değerler eğitimi ile ilgili makale, tez, kitap vb. yayınlarda artış olduğu görülmektedir(Keskin, 2008). Değer eğitimi, insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran olanakları başka bir deyişle insana özgü bütün etkinlikleri insani etkinlikler olarak amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır (Dilmaç 2007).

Platon bir karakterde olması gereken dört temel değeri “*bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet*” olarak nitelendirmiştir. Bu değerlerin dört kollu bir terazinin dört kefi gibi birbirini dengeleyen unsurlar olduğunu belirtmiş ve şu şekilde açıklamıştır; “Bildiğimizi yaşamak ve güç sahibi olmak için bilgelik, bu bilgiyi hayata yansıtmak ve onun gerektirdiği gibi yaşamak için cesaret, bilgide ve cesarete aşırı uca gidip dengeyi bozmamak için ölçülülük ve en sonunda da hem bireyin kendi haklarına sahip çıkmak, hem de toplumu ideal bir forma kavuşturmak için adalet gerekmektedir” (Platon’dan aktaran Dirican, 2013). Bu terazinin kollarını eşit tutabilmek eğitimden geçer. Eğitim bireyi iyiye, kabul gören davranışlara

yöneltir. Okula gelen bir öğrencinin olumsuz, toplum tarafından kabul görmeyen davranışları varsa eğitim ile bunlar tasvip edilen davranışlarla değiştirilebilir. Değerler eğitiminin amacı sadece davranış değişikliği yaratmak değildir. Değerler eğitiminde amaç bireyin kendine ve çevresine uygun değerleri kendinin seçmesi ve bu değerleri içselleştirmesidir.

Seydooğulları ve Çok (2012)'a göre ahlâk gelişimi bireyin toplumda aktif olarak kullanacağı değerler sistemini oluşturma sürecidir. Bu süreçte bireyin ihtiyaç duyacağı değerler, eğitim vasıtasıyla sunulabilir. Değer eğitiminin önkoşulu özgürlük ya da özgür iradedir. Değerlerin kişiliğe, kimliğe dönüşmesi için bireyin değer yargılarını seçmekte özgür olması gerekmektedir. Birey hiçbir zaman bir değeri seçmek için zorlanmamalıdır. Baskıcı bir ortamda yapılan değer eğitimi baskı, dayatmadan öteye gitmez. Birey kendi değerlerini özgür iradesi ile seçmeli ve deneyim edinmelidir.(Gürsoy, 2006).

Değer eğitimi dört genel süreci kapsamaktadır (Dilmaç & Ulusoy, 2014, s58). Bunlar;

- *Akıl Yürütme ve Mantığa Teşvik Etme*: Değerler eğitiminde verilmek istenen değer takdim edilir. Birey bu değerın yaşam normlarına ve kişisel tercihlerine göre uygun olup olmadığını analiz eder. Uygun olduğuna karar verirse öğrenmeye yönelecektir. Uygun olmadığına karar verirse bu değeri kabul etmeyecektir. Bu karar mekanizması için değerler eğitiminde akıl yürütme çok önemlidir.
- *Empati Geliştirme*: Empati eğitim ile kazandırılan ve eğitim sürecinde pekiştirilen bir davranıştır. Birey kendisinin kabul edildiğini ve kendisine karşı hoşgörölü davranıldığını hissederse yani bireye empatik tepki gösterilmişse kaygısı azalır ve kendine güven duyar. Böylelikle olumsuz düşünceleri bir kenara bırakarak kendine ait değerleri oluşturur.
- *Benlik, Özsaygı Geliştirme*: Bireyin kendi yeterliliği hakkında olumlu inanç geliştirmesi onun tüm davranışlarına yön vermektedir. Benlik algısı yüksek bireyler kendisine güvenir ve kendisine saygı duyan bir yaşam tarzı belirler. Bireyin benlik algısı değer eğitimi için oldukça önemlidir.
- *İşbirliği Geliştirme*: Bir grup içinde işbirlikçi bir sürece dâhil olmak saygı, hoşgörölü, sorumluluk alma, beraber çalışma, yardımlaşma, karar verme gibi sosyal süreçleri

bireye kazandırır. İş birliği içinde yetişen bireyler biz duygusunu geliştirir. Bu da toplumsal değerlerin kazanılmasını sağlar.

Tarihi sürece bakıldığında ahlâk eğitimi kavramının daha çok filozof ve din adamları tarafından kullanıldığı görülmektedir. Sokrat, Platon ve Aristo ahlâkla ilgili bütün insanlara uyabilecek davranış örüntüleri belirlemek için çalışmalarda bulunmuşlardır. Psikoloji alanının gelişmesi ile ahlâk öğrenme ve gelişim konularına dâhil edilmeye başlanmıştır. Ahlâk alanında çalışan psikologlar ahlâkın bir öncekini içeren ve ondan daha üst düzey aşamalardan oluştuğunu ileri sürmüş ve bu kapsamda çeşitli kuramlar ortaya atmışlardır(Keskinoğlu, 2008).

Keskinoğlu (2008) çalışmasında bir öğrencinin ahlâk ve değer eğitiminden yeterince faydalanabilmesi için olması gereken hususları şöyle belirtmiştir;

- Öğrencinin bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişimini pozitif anlamda destekleyen ortamlar(modern donanımlar),
- Öğrencilerin kişisel gelişimlerini önemseyen istekli ve gönüllü olan eğitim kurumları ve eğitimciler,
- Çevre ve aile işbirliği
- Tüm bu unsurların öğrencilere sevdirelmesidir.

Değer aktarımı tesadüfe bırakılmaması ve doğru değerlerin aktarılması için çaba gösterilmesi gereken bir sahadır (Dirican, 2013, s.21). Değerler eğitimi her alanda kendini göstermektedir. Her yetişkin, öğrenci için iyi ya da kötü bir modeldir. Her öğrenci birbirine olumlu ya da olumsuz örnek olur. Aile, arkadaş, sosyal çevre, okul, servis, spor salonu, yemekhane, park vb. her yer değer eğitiminin bir parçasıdır. Çocukları istendik yönde yetiştirmek için çok zaman geçirdikleri okul ortamını amaca yönelik düzenlemek gerekmektedir. Öğretmenler hatasız olmaya çalışarak rol model olmalı, okul çalışanları bu konuda eğitilmeli, okul iklimi ve programı değerler üzerine kurulmalıdır. Böylece istendik değerlerin diğer alanlara da yayılması sağlanmaktadır. Bu da toplumun gelişimine katkı sağlamaktadır.

Okullar, toplumun değerlerini biçimlendiren ve topluma ait değerleri yansıtan yapılardır. Bu düşünceden hareketle, “Okullar, değer öğretmeli midir?” sorusu yerine, “Hangi değerler nasıl öğretilmelidir?” sorusu düşünülmelidir (Ekşi, 2003). Okulların üstlendiği bu işlev ile

değerlerin aktarımı gerçekleşmekte, toplumun ve sosyal kültürün devamlılığı sağlanmaktadır. Slater’a göre, değerler eğitimi: “Manevi, ahlâki, sosyal ve kültürel eğitimi; kişisel ve sosyal eğitimi; dinî eğitimi kapsayan, çok kültürlü, program ötesi tema, vatandaşlık, çevre ve sağlık, manevi özen, okul etiği, programa ek etkinlikler, geniş toplum bağlantıları gibi ortak program deneyimlerinin sınıflamasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terimidir.” (Slater’dan aktaran Keskin, 2008, s.20).

Değer Eğitimi Yaklaşımları

Mutlu, kendini ve çevresini doğru tanıyan, kendi ve çevresi ile barışık, huzurlu, bireyler yetiştirebilmek için bireylerin sahip olması gereken değerler bulunmaktadır. Doğru değerler ile bezenmiş ve bu değerleri davranışları ile ortaya koyan bireyler yetiştirmek ahlâklı bir toplum için de ön koşuldur. Öyleyse bireylere kazandırılacak değerlerin hangi yaklaşımlarla kazandırılacağı hem öğrenilen değerın davranışa geçirilmesi hem de toplum gelişimi için büyük önem taşımaktadır.

Değerler eğitimi, günümüzde hem öğretim programları hem de örtük program kapsamında ele alınmaktadır (Akbaş, 2008). Geçmişten günümüze pek çok değer eğitim yaklaşımının kullanıldığı görülmektedir. Bunlar:

- Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı,
- Değerleri Belirginleştirme Yaklaşımı,
- Değer Analizi Yaklaşımı,
- Bütüncül Yaklaşım (Kolhberg’in Adil Topluluk Okulları),
- Örtük Program Yaklaşımı,
- Karakter Eğitimi Yaklaşımıdır.

Değer öğretiminde birtakım yöntemler de kullanılmaktadır. Bu yöntemler telkin, öğüt, kıssadan hisse atasözleri, hikâye, şiir, öykü vb. doğrudan öğretime yönelik yöntemlerdir (Dilmaç, 1999).

Bir değerın nasıl öğretilceğini bilmek ahlâk bakımından bireyin üst düzey ahlaki seviyelere çıkmasına yardımcı olmayı kolaylaştırır (Keskinoğlu,2008). Eğitim ve ahlâk birbirini tamamlayan iki unsurdur. Birinin olmaması diğeriın değerini azaltmaktadır. Bu sebeple bir

bireyin ahlâki yönden güdülenmesini sağlayabilmek için bireyin gelişim özelliklerini ve değerlerin nasıl öğretilceğini bilmek önemlidir.

Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı

Tümünden gelimci olan doğrudan öğretim yaklaşımı öğretmen merkezli olup anlatım, gösteriler, alıştırmalar, tekrar yapma, didaktik soru sorma gibi yöntemleri içermektedir. Kural ve genellemeler ile öğrenciye sunulan bilgiler örnekler ile desteklenir. Öğretmen öğrenciye sunulacak her türlü materyalin yapılandırılmasından sorumludur. Hedefler ve hedefler için ayrılan zaman bellidir. Öğrenci izlenir ve anında dönüt verilir. Doğrudan öğretim yaklaşımı savunucusu John Wilson, değerler ve ahlâk kavramının diğer derslerin içerisinde verilmesinin yeterli olmadığını belirterek tek başına bir konu olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Çileli, 1986; Keskinoglu, 2008).

Değeri Belirginleştirme Yaklaşımı

Bu yaklaşım John Dewey ve Hürmanistik kuramdan esinlenen, Louis Rath, Merrill Harmin, Howard Kirchenbaum ve Sidney Simon tarafından 1966 yılında geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Öğrenci merkezli bu yaklaşım 1960-1980 yılları arasında etkili olmuş daha sonra etkisini kaybetmiştir. Bu yaklaşımda amaç öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin farkına varmalarını sağlamak, değerlerini belirlemede yardımcı olmaktır. Bu yaklaşımda öğrencilere ortak bir değer kazandırılmaya çalışılmaz. Öğrenci kendi için belirlediği değeri hiçbir zorlamaya maruz kalmadan kendi seçer. Öğrencilerin kendi değerlerini belirlediği bu süreçte değer üzerine düşünülmesini sağlayarak öğretmen sadece yardımcı olur (Dilmaç,2007; Keskinoglu, 2008).

Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analiz yaklaşımı, Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilmiş bir değerler eğitim yaklaşımıdır. Bu eğitim yaklaşımında öğrencilerin kendi seçtikleri değerleri bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanarak öğrenmeye çalışırlar (Dilmaç,2007).

Şen (2007) çalışmasında bu yaklaşım için “Bir musibet, bin nasihatten iyidir” atasözünü kullanmaktadır. Bu yaklaşımda ilgili değerin önemli olduğunu nasihat etmek yerine sınıf ortamında ilgili değerin önemini öğrenci kendisi keşfetmektedir. Örnek olaylarla ahlâki düşünme becerisinin kazandırıldığı bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir.

Bütüncül Yaklaşım: Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları

“Piaget’in çalışmalarına eğilen ve ahlâk gelişimi kavramları üzerine odaklanan Kohlberg, insanların ahlâki yargılarının nasıl geliştiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Kohlberg, bireyin ahlâki yargısının gelişmişliği ölçüsünde davranmak için gerekli güce sahip olacağını ileri sürmüştü.” (Çileli, 1986).

Ahlâk gelişimi konusunda en çok araştırma yapan kuramcılardan Kohlberg, Piaget’in çalışmalarını genişletmiş ve derinleştirmiştir. Kendi ahlâki gelişim kuramını (Bilişsel-Gelişimsel Ahlâk Gelişim Kuramı) oluşturmuştur (Ekşi, 2006). Kohlberg’in kuramına göre bireylerin ahlâki gelişimleri üç dönemden oluşmaktadır. Her bir dönem ikişer basamak içermektedir (Bayhan & Artan, 2007).

Kohlberg’in Ahlâk Gelişim Kuramının Evreleri

Seviye 1. Gelenek Öncesi Ahlâk Gelişimi: Yargılama kişisel ihtiyaçlara ve başkalarının kurallarına dayalıdır.

Evre 1: Ceza – İtaat Eğilimi

Cezadan kaçmak için kurallara uyulur. Davranışın iyi ya da kötü olduğu, onun fiziksel sonuçları tarafından belirlenir.

Evre 2: Kişisel Ödül Eğilimi

Kişisel ihtiyaçlar iyi ve kötüyü belirler. İyilik “sen beni kolla, ben seni kollayayım” hattı boyunca geri döner.

Seviye 2: Geleneksel Ahlâk Gelişimi: Yargılama, başkalarının onayı, ailenin beklentileri, geleneksel değerler, toplum kuralları ve ülkeye bağlılığa dayanır.

Evre 3: İyi Çocuk eğilimi

İyi “hoş olan” anlamına gelir. Memnun etme, yardımcı olma ve başkalarınca onaylanma yoluyla belirlenir.

Evre 4: Kural ve Düzen Eğilimi

Kurallar mutlaklıdır. Otoriteye saygı duymalı ve sosyal düzen devam ettirilmelidir.

Seviye 3: Gelenek Sonrası Ahlâk Gelişimi

Evre 5: Sosyal Anlaşma Eğilimi

İyi, sosyal olarak kararlaştırılan kişisel hakların standartları tarafından belirlenir. Bu Amerikan Anayasası'na benzer bir ahlâktır.

Evre 6: Evrensel Ahlâk İlkesi Eğilimi

Ahlâki gelişim basamakları bu sırayla gelişmektedir. Her birey farklı gelişim hızıyla bu basamakları takip edebilir fakat özellikle beşinci ve altıncı basamağı her birey tamamlayamamaktadır (Ekşi, 2006).

Geleneksel eğitim yöntemlerinden farklı olan ve Kohlberg'in gelişim kuramına dayanan bu ahlâk eğitimi yaklaşımının amacı temel değerleri irdelemek, toplumsal etkileşimi sağlamak, mantıksal çözümleme ve akıl yürütmeyi güdülerek, sorumluluğu eşit olarak paylaşmak, demokratik bir ortamda rol almayı sağlamaktır. Bu öğretim yaklaşımında öğretmenin rolü de diğer yaklaşımlara göre farklılık göstermektedir. Öğretmenin yargısı uyulması gereken tek ölçüt olmak yerine, farklı görüşlerden biri olarak sunulmaktadır. Bu eğitim sürecinde öğrencilerin, bazı ahlâki yargıların diğerlerinden daha yeterli olduğu gerçeğine, farklı yargı nedenleri inceleyerek kendi akıl yürütmeleri sonucu ulaşmaları söz konusudur (Çileli, 1986).

Adil topluluk yaklaşımında, okullardaki uyulması gereken kuralların, okulda yer alan bütün personelin katılımıyla alındığı ve alınan sorumlulukların okulda yer alan bütün personel tarafından paylaşıldığı demokratik bir yaklaşımdır (Howard'dan aktaran Dilmaç, 2006).

Kohlberg çocuklardan çok ergenler ve yetişkinler üzerinde yoğunlaşmış ve bireylerin ahlâki gelişim düzeylerini belirlerken hikâyelerden yararlanmıştır. Hikâyelerde birey sorunun çözümünde bir ikileme karşı karşıya bırakılmaktadır. Bu süreçte bireyin sorunu nasıl çözdüğü değil, yürüttüğü akıl yürütme süreci ve niçin böyle davranması gerektiğine ilişkin mantıksal dayanakları önemsenmektedir (Aydın, 2003b). Aydın (2003b) Kohlberg'in ikilemlerinden birine şu şekilde örnek vermiştir.

Hans'ın İkilemi

Avrupa'da bir kadın kanserden ölmek üzeredir. Doktorlar, onu tek bir ilacın kurtaracağını söylerler. İlaç, o şehirde bir eczacının bulduğu bir tur radyumdur. Eczacı ilaç için maliyetinin

on kat olan 2000 dolar ücret istemektedir. Hasta kadının kocası Hans, tanıdığı herkesten borç isteyerek ilaç parasının yarısını toplayabilmiştir. Hans, eczacıya karısının ölmekte olduğunu söyleyerek ilacı kendisine satmasını, paranın üstünü daha sonra tamamlayacağını anlatır. Ancak eczacı, ‘ilacı ben buldum ve ondan para kazanacağım’ diyerek ilacı satmayı reddeder.

1. Hans ilacı çalmalı mıydı? Gerçekte bu, doğru bir davranış mıdır? Niçin?
2. Eğer başka bir yolu yoksa karısı için ilaç çalmak, bir kocanın görevi midir? İyi bir koca bunu yapar mı?
3. Eczacının kârını sınırlayan bir yasa olmasa bile, bu kadar çok para istemeye hakkı var mıdır? Niçin?
4. Koca, kendisini karısına yakın hissetmiyor, ona şefkat duymuyorsa ilacı yine de çalmalı mıdır?
5. Kanserden ölmek üzere olan Hans'ın karısı değil de yakın arkadaşı olsaydı ve arkadaşının ilacı temin etmeye çalışacak bir yakını olmasaydı, Hans, bu durumda arkadaşısı için ilacı çalmalı mıdır? Niçin?
6. Karınızın hayatını kurtarmak için siz olsaydınız ilacı çalar mıydınız?
7. Kanserden ölen siz olsaydınız ve ilacı çalacak kadar da gücünüz olsaydı ilacı kendiniz için çalar mıydınız?
8. Hans, karısı için ilacı çaldıktan sonra yakalandı ve yargıç önüne çıkarıldı. Yargıç, Hans'ı hapse mi yollamalı, serbest mi bırakmalı? Niçin?

Bu soruya getirilen açıklamaları şöyle özetlemek mümkündür:

1. Hans suçludur. Polisler onu yakalar ve cezalandırırlar.
2. Hans suçsuzdur. Karısı için böyle yapmıştır. İnsan karısı için böyle davranmalıdır. Karısı da onun için böyle yapardı.
3. Hans suçludur. Toplumdaki insanlar onu ayıplar.
4. Hans suçludur. Kanunlara aykırı davranmıştır. Kanunlar toplumsal düzeni sağlamaya yarar. Toplumsal düzeni bozmuştur.
5. Hans suçludur. İnsanlar toplum içinde birbirlerinin özel eşyalarına saygı göstermek zorundadır.

6. Hans suçsuzdur. İnsan hayatı her şeyden önemlidir. Bir insanın hayatı söz konusu olduğunda hırsızlık caizdir.

Kohlberg'e göre; ahlâki bir problemle karşılaşan bir bireyin getirdiği çözümler dört grupta toplanabilir(Kohlberg'den aktaran Aydın, 2003b):

- 1.Konulan kurallara göre savunma yapmak.
2. Kararın maddi sonuçlarına göre savunma yapmak.
- 3.Uyum sağlamak açısından savunma yapmak.
- 4.Adalet eşitlik ve yaşamın değeri açısından haklı çıkarmak.

Değerler Eğitiminde Örtük Program

Örtük program ders dışı etkinlikleri kapsayan içeriği çok geniş bir kavramı temsil eder. İlk olarak 1968 de kullanılmakla birlikte temelinin oluşturulan görüşler 20. yüzyılda geliştirilmiştir. Son yıllarda örtük program uygulamalarının değer eğitiminde ve karakter eğitiminde daha işlevsel olduğu kabul görmeye başlamıştır. Savunucuları değerlerin pek azının resmi program ile kazandırılabilirdiğini öne sürmektedir. Bu nedenle değerlerin bir ders ya da konu şeklinde verilmesi sürecine de karşı çıkmaktadırlar (Dilmaç, 2012; Katılmış ve Ekşi, 2014; Keskinoglu,2008).

Okullarda müfredatlar ile belirlenmiş kazanımlar dışında yazılı olmayan, okul ikliminin sonucu olan kazanımlar da çocuklara kazandırılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu bu yazılı olmayan kazanımlarını açıklarken örtük program kavramı kullanılmaktadır. Bu bağlamda örtük program; formel programla düzenlenmeyen okul ortamı ya da okul yaşamı alanı olarak tanımlanabilir (Doğanay, 2009, s.251). Keskinoglu (2008)'na göre örtük program yazılı olmayan ve değer eğitiminde etkinliğinin daha fazla olduğu okul yönetici ve çalışanlarının farkında olduğu bir süreç değildir. Okul içinde görev yapan idareci ve öğretmenlerin davranışları, yaklaşımları, inançları, değer yargıları, okul atmosferinin niteliği, değerleri, okul içi ortamın öğrencilere sağladığı etkileşim örüntüsü, kültürel tutum ve daha birçok etken bu kavramın içeriğini oluşturmaktadır (Tezcan, 2003).

Toplulukların varlığını sürdürmesi ve var olma işlevlerini yerine getirmesi için birtakım toplumsal normlar belirlenmiştir. Toplumun devamının sağlanması, toplumun bütün

üyelerinin bu normları kabul etmesi ve normlara karşı uygun davranışta bulunmaları gerekir. Grubun üyelerinin uyması gereken bu kuralların basında da toplumun değer yargıları gelmektedir. Değer yargıları toplumun var olma nedenleri arasında gösterilen temel yaşam fonksiyonlarıdır (Dilmaç, 2012). Anlaşılmaktadır ki toplumun bir kesiti olan okul, örtük programı ile toplumun var olma işlevini yerine getirmek için bireyin deneyim kazanıp, uygun normları içselleştirmesini sağlayan bir deneyim edinme ortam sağlamaktadır. Okullarda çeşitli kaynaklardan öğrencilere örtük program ile değerler aktarılmaktadır. Bu kaynaklar şu şekilde özetlenmektedir:

- Sınıf içinde ve dışında okulun yürüttüğü faaliyetler vasıtasıyla öğrencilere yansıtılan değerler: Okul içi uygulamalar ve öğretmen davranışları ile dakiklik, düzenli olma, kurallara uyma, sessiz olma, öğretmene karşı çıkmama ve öğretmenin söylediklerini doğru kabul etme davranışı kazandırılmaya çalışılır. Bunların bir kısmı yazılı programda yer alırken bazıları sadece örtük programda yer almaktadır.
- Ders kitapları ve diğer kaynak materyallerden öğrencilere yansıtılan değerler: Bazı değerler hem yazılı program aracılığı ile aktarılabilirken hem de örtük program ile de aktarılabilir. Örnek olarak kadın erkek eşitliği kitaplar ya da yasalar ile anlatılırken yer verilecek başka görseller ile (yemek yapan, temizlik yapan erkek, araba süren kadın vb.) toplumdaki cinsiyet rolleri ile ilgili de örtük mesajlar verilebilir.
- Okul sistemine yansıyan sosyal ve politik değerler: Her iktidar kendi ideolojik görüşü ile çelişmeyen değerleri hem yazılı program ile hem de örtük program ile öğrencilere aktarmaktadır (Cragg'dan aktaran Yüksel, 2005, s.316-317).

Yazılı olmayan örtük program birçok değişkenle birlikte okul ortamında her zaman olması gereken şekilde ilerlemeyebilir. Öğrencilere örtük olarak yanlış mesajlar verilebilir. Bu durumda Kohlberg okulun örtük programını istendik yönde değiştirebilmek için şu tavsiyelerde bulunmuştur (Kohlberg'den aktaran Yüksel, 2005,s.323):

- Ahlâk kavramı açık hale getirilmeli, ahlâk ilkeleri ve kültürel değerler arasındaki farklılıklar ortaya konmalı, ahlâki değerlerin eğitimciler için gerçek anlamı ortaya çıkarılmalıdır.

- Eğitim faaliyetlerinde her bir öğrenci üzerine değil, okul ve sınıf gibi gruplar üzerine odaklanılmalıdır. Okullarda demokratik katılımı sağlamak için küçük öğrenci grupları oluşturmak gerekli olacaktır.
- Kurallar koymak ve bunları güçlendirmek için katılımcı demokratik yapılar tüm öğrencileri içine almalıdır. Demokrasi sadece sosyal bilgiler dersinde işlenecek bir konu değil, okulda bir yaşam tarzı olmalıdır.
- Öğrenciler öğretmenlerin görüş ve liderliğine ihtiyaç duyarlar. Ancak aynı zamanda soru sormaya ve kendi fikirlerini serbestçe ifade etmeye de ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle demokratik toplantılarda birliktelik ve adaletin desteklenmesi gereği öğrencilere açıkça ifade edilmelidir.

Karakter Eğitimi

Karakter kavramı, Çağlayan (2005) tarafından doğuştan kazanılmayan ve sosyal bir kavram olarak insanların çok yönlü özelliklerini tanımaya yarayan davranışlar bütünü; Akkiprik (2007) tarafından doğru şeyleri doğru olabilmek amacıyla yapma iradesi şeklinde tanımlanmaktadır. TDK (2018) güncel sözlüğünde ise bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik olarak tanımlanmaktadır. Karakter kavramı, kişilik ve mizaç kavramıyla sonradan kazanılması ve ahlâki değerlerle doğrudan ilgili olması yönüyle ayrılmaktadır (Katipoğlu, 2012; Kurudayıoğlu, Baş & Aytan, 2013).

Ekşi ve Katılmış (2014), karakter eğitimini hem temel insani değerleri kazanmış, davranışlarını bu değerlerde vurgulanan niteliklere göre tanzim eden hem de akademik açıdan başarılı bireyler yetiştirmek amacı ile gerçekleştirilen kasıtlı uygulamaları içeren eğitimsel faaliyetlerin genel adı olarak tanımlamaktadırlar. Ekşi (2003), örtük veya açık program aracılığıyla yetişen yeni nesle temel insani ve evrensel değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretinin ortak adı olarak karakter eğitimini en genel şekilde tanımlamaktadır.

Karakter eğitimi programlarının sahip olması gereken bazı özel nitelikler vardır. Bu niteliklere yönelik olarak karakter eğitiminin en önemli kuramcılarından biri olan Lickona (1996) on bir ilke belirlemiştir. Bu ilkeler karakter eğitimi ile ilgili nasıl olmalı, kimler yer

almalı, nasıl değerlendirilmeli vb. pek çok soruya cevap vermektedir. Türkçe literatüre Ekşi (2003) tarafından kazandırılan bu ilkeler şu şekilde açıklanmıştır:

- Karakter eğitimi iyi karakterlerin temeli olarak temel ahlâki değerleri teşvik eder. Karakter eğitimi başlangıç felsefesi olarak iyi karakterin temellerini oluşturan özen, dürüstlük, adalet, sorumluluk, kendine ve diğerlerine saygı gibi toplumsal mutabakat sağlanmış objektif olarak kabul edilen temel ahlâki değerleri alır.
- Karakter düşünme duygu ve davranışı içerecek kapsamda tanımlanmalıdır. Etkili karakter eğitimi programında karakter, moral yaşamın bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarını kapsayacak genişlikte olmalıdır. İyi karakter temel ahlâki değerleri anlama, onlar hakkında hassasiyet taşıma ve onlarla iş yapmayı içerir.
- Etkili karakter eğitimi okul yaşamının tüm basamaklarında temel değerleri teşvik eden maksatlı, inisiyatifi eline alan ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Maksatlı ve inisiyatifi eline alan yaklaşım sadece fırsatların oluşmasını bekleyen bir yaklaşımdan ziyade karakter geliştirmek için üzerinde düşünülmüş yollar planlar.
- Okul insancıl ve şefkatli bir topluluk olmalıdır. Okulun bizatihi kendisi iyi karakterlerin vücut bulduğu bir yer olmalıdır. Sınıftaki günlük yaşam kadar, koridorlar, kafeterya gibi diğer okul ortamları da temel insani değerlerin yaşandığı mekânlar olmalıdır.
- Karakter geliştirmek için öğrenciler ahlâki eylem fırsatlarına ihtiyaç duyarlar. Zihinsel alanda olduğu gibi etik alanında da öğrenciler yapılandırmacı öğrenicilerdir. Yani en iyi yaparak öğrenirler. İyi karakter geliştirmek için onların gerçek yaşamdan etkileşim ve tartışmaları içeren ortamlara ihtiyaçları vardır. Bir işbirlikçi öğrenme grubunda işlerin nasıl paylaşılacağı, bahçedeki kavgaların nasıl azaltılacağı gibi gerçek hayat durumları ile öğrenciler temel değerlerin gereksinimleri hakkında daha pratik bir tecrübe edinirler.
- Etkili karakter eğitimi, öğrencileri merkeze alan ve başarı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve teşvik edici akademik müfredatı içerir. Karakter eğitimi ve akademik öğrenme ayrı alanlar gibi algılanmamalıdır. Daha ziyade güçlü ve karşılıklı destekleyici bir ilişki içinde olmalıdır. Okullar, öğrencilerin sorumlu davranış

göstermelerinin gerçek sebeplerinden onları uzaklaştıran dış güdümlü ceza ve ödüllerden kaçınmalıdırlar.

- Tüm okul personeli, karakter eğitimi için sorumlulukları paylaşan ve aynı temel değerlere balı bir öğrenme ve ahlâk topluluğu olmalıdır. Burada üç hususun altını çizmek gerekiyor. İlk olarak öğretmenler, yöneticiler, danışmanlar, memurlar, servis personeli yani kısaca herkes karakter eğitimi çabalarının içinde olmalıdırlar. İkincisi; öğrencilere hayat içinde ön görülen aynı değer ve normlar, okul topluluğunun yetişkin üyeleri için de geçerli olmalıdır. Üçüncü olarak; okul ahlâki konular üzerinde personelinin eğitilmesi için zaman ayırmalıdırlar.
- Karakter eğitimi için hem personelin hem öğrencilerin ahlâki liderlik özelliklerine sahip olması gerekir. Buraya kadar ifade elden kriterlerin yapılabilmesi için bir lider, bir karakter eğitimi komitesi ve öğrenci inisiyatifi gereklidir.
- Okul, karakter eğitimi çabalarında ebeveynleri ve çevresel imkânları tam bir ortak olarak görmelidir. Ebeveynler çocuklarının ilk ve en önemli ahlâk eğitimcileri olduğundan, okul karakter eğitimi ile ilgili temel misyonunu açık bir biçimde ortaya koymalı, sonrasında da karakter eğitimi ile ilgili hedef ve aktivitelerinin her aşamasında aile ile iletişim halinde olmalıdır. Okul, çevresel imkânlardan da (iş dünyası, sivil toplum kuruluşları, medya, yerel yönetimler vb.) faydalanmalıdır.
- Karakter eğitiminin değerlendirilmesi; okulun karakterini karakter eğitimcisi olarak okulun personelinin işlevselliğini ve öğrencilerin iyi karakter gösterme bağlamını içermelidir. Etkili karakter eğitimi programı aynı zamanda, okulun ne derecede bir karakter topluluğu olduğunu, okul personelinin ne derecede temel etik değerleri anladığını, bağlandığını ve onlara göre davrandığını değerlendirecek bir içeriğe sahip olmalıdır (Lickona’dan aktaran Ekşi, 2003,s.80-81).

Bilinen Bazı Değer Eğitimi Programları

İnsani Değerler Eğitimi Programı (İDE)

Dilmaç (2012), İnsanca Değerler Eğitimi kitabında yaptığı birçok çalışma neticesinde ortaya koyduğu “İnsani Değerler Eğitimi Programı’nı” tüm boyutları ile açıklamaktadır. Dilmaç (2012), İDE’nin amacını “bir çocuktaki en iyi tarafı ortaya çıkarmayı ve onun kişiliğini

bütünüyle geliştirerek insani mükemmelliğe erişmesini sağlamak” olarak açıklamıştır (s.5). Bu insani değerler ise hayata değerlilik ve saygı katan sütunlar olarak açıklanmaktadır. Bu evrensel beş değer kendi başlarına çocuklar için kullanıldıklarında çok monoton soyut hale gelebilir. Bu sebeple “İlgili Değer” olarak isimlendirilen pek çok değerle ilişkilendirilerek kullanılmaktadır. Bu İlgili Değerlerin her biri için amaç, hedef davranışlar, uygulama süreci, eğitimsel etkinlikler bulunmaktadır. İnsani Değerler Eğitimi Programının amacı beş evrensel değerlerin içselleştirilmesini sağlayan, kültürümüze uygun eğitim öğretim programı oluşturmaktır. İDE Programının beş evrensel değeri ve ilgili değerleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9
İDE Programı ve Kapsadığı Değerler

Hakikat	Sevgi	İç Huzur	Doğru Davranış	Şiddetten Kaçınma
Sevgi	Merhamet ve bağlılık	Kanaatkârlık	Dürüstlük	Bağışlayıcılık
Bilinç	Cömertlik	Mutluluk	İyi davranış	Hoşgörü
Merak	Dostluk	Saygı duymak	Cesaret	Kardeşlik
Ayırt etmek	Şefkat	Kendini kontrol altına almak	Sorumluluk	Hizmet etmek
Kendini analiz etme	İç mutluluk	Sağlıklı yaşam	İyi ahlâk	Şiddetsiz hayat
Hayata ilgi duymak	Doğayı sevme	Sebatkârlık	Minnettarlık	Paylaşma
			Birlik	Doğru sözlülük
			Liderlik	
			Zamanı iyi kullanma	

Tablo 9’da verilmiş olan beş evrensel değerlerin aşağıdaki açıklamaları Kulaksızoğlu ve Dilmaç (2000)’in çalışması kaynak olarak alınmıştır(s. 201).

Sevgi: İDE programında, bir duyu olarak değil de kalbin bir genişlemesi olarak ele alınmaktadır Sevgiyle yaşamak, herkese karşı merhametli olmak, saf, verici, bencil olmayan, koşulsuz sevgiden, biri ile diğeri arasında akan bir güç biçiminde açıklanmıştır.

Hakikat: Zaman, mekân gibi hiçbir değişikliklerden etkilenmeyen, doğru sözlü, düşündükleri, söyledikleri ve yaptıkları arasında uyum olan kimse şeklinde tanımlanmıştır.

İç Huzur: Duygusal bir dengelilik, bir sakinlik halidir. Duygular sakinleştirildiği takdirde, iç huzur meydana gelir ve eylemlerimiz de duygusal arzular tarafından karartılamaz şeklinde açıklanmaktadır.

Doğru Davranış: Eylem halindeki hakikat şeklinde açıklanmaktadır. İDE Programındaki grup etkinlikleri ve öyküler sayesinde çocuklar doğru davranış kazanmayı, çare bulma yeteneğini, kendine güveni, iyi davranışı ve liderlik niteliğini oluşturmada deneyim edinebilmektedirler.

Şiddetten Kaçınma: Canlı ve cansız her şeyi kucaklayan evrensel bir şey, olarak tanımlanmıştır. Şiddetten kaçınma, tüm hayat biçimlerine yönelik uyum ve anlayış demektir.

Dilmaç (2012); İDE programının bireye kazandırdığı özellikler şu şekilde açıklamaktadır:

- Çocuklar kendilerine ve çevrelerine karşı olan sorumluluklarının farkına varır.
- Uyumlu bir geleceğin oluşturulmasında kendilerine düşen görevin farkına varır.
- İlişki içinde olduğu insanlarla işbirliği yapmayı öğrenir.
- Başkalarının görüşlerinin önemini farkına varır.
- Herkese ve her şeye yönelik saygısını geliştirir.
- Diğer insanların duygularının ve ihtiyaçlarının farkına varır.

Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programı

Keskinoğlu (2008), değerlerin öğretilmesi ve davranışa dönüştürülmesi için, geçmişte yol gösterici olan, günümüze de bıraktığı eserlerle ışık tutan Mevlana'nın mesnevisindeki bir kısım hikâyelerden yararlanarak ilköğretim çocukları için bir program hazırlamıştır. Bu programda Mevlana'nın eğitim metodu olan örneklerle eğitim yöntemi yapılandırmaca eğitim modeline uyarlanmış, davranış öğrenmesine dayalı öğrenci merkezli eğitime dönüşmüştür. Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programı üç evrensel değer üzerine kuruludur.

Sevgi: Program sevgiyi her şeyin temelinde yatan tüm değerlerin kaynağı olarak tanımlar. Mutluluk ve neşe, sevinç ve kıvanç, dostluk ve arkadaşlık, barış ve kardeşlik aslında hepsinin temelinde sevginin yattığı belirtilmiştir.

Hakikat: Dünyanın değişip duran bakış açısının ötesinde olan hakikat, zaman, mekân ve yerdeki değişikliklerden etkilenmez. İdrak gücümüzün asıl rolü de hakikati bulmaktır. Hakikatli birey kalbinde ve eylemlerinde de dürüst olan, düşündükleri, söyledikleri ve yaptıkları arasında uyum olan kimse olarak tanımlanmıştır.

Kendin Olmak: İnsani özelliklerin eğitimle yoğrulmuş iradeyle kontrol edilmiş hali olarak tanımlanmıştır. Sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma, açık düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme gibi kişide var olan değerlerdir. Bu değerler kişide doğuştan vardır, icat edilmesi değil keşfedilmesi beklenir, şeklinde açıklanmıştır.

Programın evrensel değerler temelinde oluşturulması ile onun her ülkede ve okulda uygulanabilirliğini arttırmak amaçlamıştır. Değerlerin öğrenilmesinin çoğunlukla etkileşimler sonucu olduğu düşünüldüğünde grupça yapılan etkinliklerin bu çalışmalar için önemi vurgulanmaktadır.

Değerlerin öğretilmesinde ve birey eğitiminde başarılı olmak istiyorsak öğrencinin ilgisini çekecek anlatımdan çok uygulamaya ve yaşamaya yönelik yöntemler kullanılması, ödül ve cezalarda aşırıya gidilmemesi, günlük hayatta rastlanan dikkat çekici olaylar üzerinde öğrenciler ile birlikte vicdan muhasebesi yapılması, onların kendi davranışları üzerinde düşünmeye, vicdanları ile değerlendirme yapmalarına olanak sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yöntem ve teknik olarak eğitsel oyunlar, dramatizasyon, grup tartışması, gösteri, buldurma, örnek olay incelemesi, hikâye, anlatım, slayt gösterisi, deney, gözlem, soru-cevap, bulmaca açıklanmıştır. Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programını geliştirilirken Dilmaç'ın 1999'da ortaya koyduğu insani Değerler Eğitimi programı incelenmiş benzer yöntem ve teknikler kullanılmıştır. Hakikat, Sevgi, Kendi Olmaktan oluşan üç ana değer üzerine 41 alt değer işlenmiştir. Bu alt değerlerin her biri için mesneviden sadeleştirilen kültürümüze özgü 38 öykü, 30 özdeyiş, 5 atasözü 7 slayt gösterisi, 13 bulmaca, 45 oyun, 18 etkinlik, 63 örnek olay ve senaryo eklenmiş ve her biri 1 oturumda (1 ders saati) verilmiştir. Bu alt değerler Tablo 10'da şu şekilde verilmiştir;

Tablo 10

Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programında İşlenen Değerler

Ana Değerler	Alt Değerler
Sevgi	Dostluk, Hoşgörü, ölçülü olmak, hediyeleşmek Duyarlılık, şefkat, mutluluk Barışıklık, Yardımlaşmak, Paylaşmak, tutumluluk, Dürüstlük, Doğa ve yaşam sevgisi
Hakikat	Bilinç, Problem çözmek, ders çıkarmak, Bilgi, Araştırma, merak, Tecrübe, Gerçeklik,
Kendi olmak	Bağışlamak, Çalışmak, Kurallara uymak, Sorumsuzluk ve Ceza, Yeniliği aramak, Kanaat, Kaygılanmak, İyimserlik, Hayır diyebilmek, Zorbaca davranış, Korku, Sabırlı olmak, Sorumluluk, Özgüven, Öfke kontrolü, Zamanı doğru kullanmak, Sağlıklı olmak, İşbirliği yapmak, Vatandaşlık

Keskinoglu bu çalışmasında deney grubunda yer alan 15 öğrenciye birer saatten haftada 3 ders ve toplam 33 oturum süren Mesnevi Temelli Değer Eğitimi vermiştir. Sonuç olarak bu değerler eğitimi programının gruba katılan ilköğretim besinci sınıf öğrencilerinin ahlâki olgunluk düzeyini geliştirdiği, buna ek olarak uyguladığı saldırganlık ölçeği sonucunda son test lehine anlamlı bir farklılık yarattığını ortaya koyarak saldırganlık eğilimlerinin azaldığını göstermiştir.

Yaşayan Değerler Eğitimi Programı

Uluslararası Yaşayan Değerler Eğitimi Derneği dünya da kırktan fazla ülkede eğitimcilere, örgütlere, derneklere, öğrencilere, öğretmenlere; mesleki gelişim atölyeleri, kaynak, çeşitli öğrenme ortamlarında kullanılacak pratik beceri ve materyaller sağlayan yaşayan değerler eğitimi yaklaşımı sunan bir oluşumdur. (The Association for Living Values Education International “ALIVE”). Yaşayan Değerler Eğitimi Programı, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO] tarafından desteklenmektedir. Bu program 3-7 yaş, 8-14 yaş çocuklar, genç yetişkinler, eğitimciler ve ebeveynler için bir takım evrensel değerleri benimseyip hayatlarında içselleştirmelerini sağlayacak etkinlikler, kaynaklar sunmaktadır. Bu eğitim programında evrensel değerler olarak belirledikleri ve tüm insanların sahip olması gereken on iki değer tanımlanmıştır. Bunlar: *Barış, Saygı, Sevgi, İşbirliği, Mutluluk, Dürüstlük, Alçakgönüllülük, Sorumluluk, Samimiyet, Hoşgörü, Özgürlük ve Birlik'tir.*

Yaşayan Değerler Eğitimi Programı'nın amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bireylerin fiziksel, kültürel, entelektüel, duygusal ve maneviyat alanında gelişimini sağlayacak rehber ilke ve araçlar sağlamak.
- Mesleki gelişim atölyeleri, müfredat kaynaklar ile değerleri uygulamalarının kalbi olarak kullanmak isteyen eğitimcilere destek sağlamak.
- Bireylerin farklı değerleri kendileriyle, başkalarıyla, toplumla ve dünyayla ilişkili olarak ifade etmenin pratik sonuçları hakkında düşünebilmesine yardımcı olmak.
- Olumlu kişisel ve sosyal seçimler yaratma konusunda bireylerin anlayışını, motivasyonunu ve sorumluluğunu derinleştirmek.

- Bireylere kendi kişisel, sosyal, ahlâki ve manevi değerlerini seçme konusunda ilham vermek ve onları geliştirmek.
- Çocukların bakımından sorumlu olanlara onlara bir yaşam felsefesi sunmaları için teşvik etmek.
- Değerlerin toplumun sürdürülebilir kuvveti ve insan gelişiminin temeli olduğu bilincini sürdürmek.
- Yaşanılan değerlerin bireylerin yaşam kalitesini de etkilediği bilincini insanların anlamalarına yardımcı olmak.

Yaşayan değerler eğitimi programı tüm dünyada altmıştan fazla ülkede uygulanmaktadır (Association for Living Values Education, 2006).

Neden Değerler Eğitimi

Eyre ve Eyre (1993) değer öğretiminin gerekliliği üzerine bir sebep olarak insanın mutluluğunu ileri sürmüştür. Sadece bilişsel yönden gelişmek sosyal bir varlık olan ve sosyal çevreye ihtiyaç duyan bireyin mutlu olması için yeterli değildir. Mutluluğun temel ve vazgeçilmez kaynaklarından birinin, sağlam değerler bütününe sahip olmaktan geçtiği vurgulanmaktadır (Eyre ve Eyre'den aktaran Dilmaç & Ulusoy, 2014, s53).

Teknolojinin etkisi ile artık birey bilgiye kolay ulaşabilmektedir. Bu durum bilgi kirliliğine yol açmakta, bilginin sindirilmeden kullanılmasına ve davranışa dönüştürülmesine sebep olmaktadır. Çağımızın getirdiği bu olumsuz durumlar karşısında çocuğa bilgiyi seçmeyi, doğru tercihler yapabilmeyi, doğru ve ahlâklı davranabilmeyi öğretmek toplumun geleceğini şekillendirmektir. İnsanlar arasındaki ilişki zayıflamış; ikincil hale gelmiştir. Bireyler değer üretemez hale gelmiştir. Bu yetersizlik eğitim kurumlarındaki değerler eğitimini daha da önemli hale getirmiştir (Keskinoglu, 2008, s.19).

Dünyada yaşanan şiddet içerikli olaylar ve sosyal problemler sebebi ile gençler toplumda yaşanan bu değişimlerden etkilenmekte ve eğitimciler de kaliteli ve güvenli öğrenme ortamlarının oluşturulması için değerler eğitimine önem vermektedir. Değerler eğitimi, eğitimin insani tarafını geliştirmeye yönelik amaçlı etkinlikler bütünü olarak bireylerin tüm gelişim alanlarını desteklemeye çalışmaktadır. Değerler eğitiminin amacı kaliteli öğrenme

ortamları oluşturarak toplumdaki bireylerin evrensel değerleri benimsemesi konusunda onlara yardımcı olmaktır (Association for Living Values Education International, 2006).

Değerler; bireylerin kişiliklerini, bakış açılarını, davranışlarını belirleyen önemli unsurlardır. Bu yüzden bireylerin; temel bazı değerleri fark etmesi, kazanması gereken değerleri kazanması, yeni değerler edinmesi, edindiği bu değerleri kişilik haline getirerek davranış değişikliği oluşturması gerekmektedir (Yaman 2012, s.18).

Ailede Değerler Eğitimi

Küçük yaşlarda kişilik gelişiminin temellerinin olduğu düşünülürse değerler eğitimi için ilk yıllar çok önemlidir. Çocuk ailesinde gördüğü, hissettiği değerler ile okul hayatına başlamaktadır. Bu sebepler ile ailenin değerler eğitimindeki rolü oldukça önemlidir. Değerler eğitiminin ilk verildiği yer ailedir (Akyol, 2012; Dilmaç & Ulusoy, 2014). Çocukların kişilik gelişimleri için ilk beş yaş kritik dönemdir. Bu sebeple değer eğitiminin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerekmektedir. Bu dönemde çocuk ailesinin yanında ve etkisi altındadır. Bu sebeple değerler eğitiminin ilk verildiği yer ailedir diyebiliriz. Ailenin bu konudaki çabası çocuğun ileride iyi bir birey ve vatandaş olmasına katkı sağlayacaktır.

Çocuk ilk olarak ailede davranışlarının sonuçları ile etkileşir ve buna istinaden bilgi, tutum ve beceri kazanır. Aile içindeki yaşantı çocuğu topluma da hazırlar. Eğitimi ile daha çok aile meşguldür. Aile eğitiminde milli örf ve karakterimizin mümeyyiz vasıflarına uygun bir eğitim usulünün esas alınması gereklidir (4. Milli Eğitim Şurası, 1949, s.60).

Toplumsal yapıyı oluşturan bütün toplumsal kurumların temelini oluşturan değerlerin olduğu bilinmektedir. Toplumun en temel kurumu olan aile, toplumsal kurumların ve değerlerinin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında yani bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenir (Acat & Aslan 2010). Okuma çağına girmemiş çocuğun eğitimi ile daha çok ailesi meşgul olmaktadır. Ailenin, milli örf ve karakterimizin mümeyyiz vasıflarına uygun bir eğitim usulünü esas alması gerekmektedir (MEB, 1940,60).

Bir rol model olarak aile bireyleri ve öğretmenler karakter bakımından ne denli tutarlı ve dengeli olurlarsa çocuk da o kadar dengeli ve tutarlı bir karakter yapısına sahip olur (Altın, 2010). Aile çocuğun ilk toplumsal çevresidir. Aile çocuğun hem fiziksel hem de duygusal gereksinimlerini karşılamakla yükümlüdür. Aile çocuğun kişilik gelişiminde de önemli bir

yere sahiptir. Aile çocuğa direk kendi değer yargılarını dayatmaya çalışmamalıdır. Çocuğa saygı duyup baskı ve zorlama olmadan çocuğun kendi değerlerini oluşturmaya yardımcı olmalıdır.

Ailelerin yaşam dinamikleri farklılık gösterebildiği gibi çocuklarına belirli değerleri kazandırmada kullanacakları yöntemler de farklılaşabilmektedir. Slater (2003)'ın, aileler tarafından verilecek değerler eğitimi için önerdiği bazı yöntemler şunlardır:

- *Model Olmak:* Çocuklara belirli değerlerin kazandırılmasında anne ve babaların dikkat etmesi gereken noktalardan biri model olmaktır. Eğer anne ve babalar çocuklarının sorumluluk sahibi olmasını, empati duymasını, doğru davranışlar kazanmasını istiyor ise, bu değerleri günlük yaşamda çeşitli fırsatlar yaratarak vurgulamalıdır. Anne ve babalar çocuklarının gözü önünde belirli değerleri temsil eden davranışlar sergiledikçe çocuklarının, onları örnek alarak, istedikleri davranışları kazandıklarını görecektir.
- *Duygularını İfade Edebilmeyi Öğretmek:* Duygular, bireyin belirli değer yargıları ile davranışlarını belirlemede kritik bir öneme sahiptir. Bu yüzden, ailelerin çocuklarına duygularını ifade edebilmeyi öğretmeleri gerekir. Çocuklar, deneyimleri yoluyla kendi duygularını keşfetmeye başladıkça çocukların empati becerisi de gelişmeye başlayacaktır. Çocuklara bu konuda yardımcı olmak için resimli çocuk kitaplarında yer alan kahramanların farklı duyguları içeren yüz ifadelerine dikkat çekilebilir ve bunlar hakkında konuşulabilir.
- *Değerlerin Yer Aldığı Öyküler Okumak:* Çocuklara farklı değerleri içeren öyküler okunabileceği gibi anne ve babalar kendi başlarından geçen olayları da çocuklarla paylaşabilirler. Özellikle okul öncesi dönemde ailelerin çocuklarıyla gerçekleştirdikleri kitap okuma etkinlikleri, oyunlar ile daha zevkli hâle getirilebilir. Örneğin, çocuklara kitabın sadece başlangıcı okunarak nasıl devam edeceğini hayal etmesi istenebilir. Bu yöntem, çocuğun hayal gücünü ve eleştirel düşünme becerisini geliştireceği gibi ahlâki gelişimini de olumlu yönde etkileyecektir.
- *Sözlü Pekiştirmeçler Kullanmak:* Anne babalar, sevgi, dürüstlük, sorumluluk vb. değerler içeren olumlu davranışlar sergilediklerinde çocuklarını sözlü pekiştirmeçlerle desteklemelidirler. (Slater'dan aktaran Akyol, 2012 s.18)

Okulda Değerler Eğitimi

Gelişen teknoloji ile insanlar arasındaki ilişkiler zayıflamış, bilgi oluşturma ve aktarma süreci kolay ve hızlı hale gelmiştir. Birey değer üretmez hale gelmiştir. Toplumdaki bu değişim eğitim kurumlarındaki değer eğitimini daha da önemli hale getirmiştir (Dilmaç, 2007). Aileden sonra değer eğitiminin devam ettiği yer eğitim kurumlarıdır. Okullarda istendik değerler öğretmenler tarafından kazandırılır. Okul öğrenilen bilgi, beceri, tutum ve değerlerin yaşanılarak özümsemesini sağlayan en kritik ortamdır. Çocuğun kişilik gelişimi için önemlidir. Okullar çocuğun değerlerini, tutumlarını, davranışlarını etkilemektedir. Çocuğun iyi yetişmesi ve karakter sahibi olması, uygun ahlâki kararlar vermesi, değerleri benimsemesi okulların temel hedefleri arasındadır (Dilmaç & Ulusoy, 2014;). Akademik başarının yanı sıra temel değerlere sahip bireyler yetiştirmenin okulun temel amaçları arasında olduğu söylenebilir (Ekşi, 2003).

Bireyler doğduğu andan itibaren ailesi ve içinde bulunduğu toplum tarafından değer konusunda mesajlara maruz kalır. Bireyin bunun farkında olması ya da olmaması önemli değildir. Okullarda verilen değerler eğitimi planlı ve amaca yöneliktir. Ülkemizde hazırlanan programlarda özellikle Sosyoloji, Psikoloji, Hayat Bilgisi, Vatandaşlık ve İnsan Hakları, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde değerler öğrencilere doğrudan aktarılmaktadır. Tarih, Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Edebiyat derslerinde örtük olarak değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır (Dilmaç & Ulusoy, 2014, s58).

1920 ve 1930'lu yıllarda eğitim sistemimizin amacı okuryazar nüfusu arttırmak üzerine kurulmuştur. Sistemin bugünkü amacı ise yaratıcı, girişken, evrensel düşünüp yerel hareket edebilen insanlar yetiştirmektir. Okullara düşen bu yeni görev, değişimin dinamiğini kavramış ve yeni durumlara kolayca uyum sağlayabilen ve hatta yeni dinamikleri oluşturan bireyler yetiştirmektir (Keskinoğlu, 2008).

Duyuşsal alanla ilgili davranışların tek sorumlusu okul olmamakla birlikte yine de okulda bu davranışların kazandırılmasına yönelik uygulamaların bulunması beklenen bir durumdur (Sönmez, 2003, s.81). 2005 yılından önce uygulanmakta olan eğitim sistemimiz, öğrencilere değer kazandırmanın öneminin açıkça farkında olmamıştır (Bacanlı, 1999; Doğanay & Sarı, 2004). 2005 yılından sonra Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'nin eğitime bakış açısı değişmiştir. 2005 yılından itibaren oluşturulan eğitim programlarında değerlerin sistem

içerisinde yer edindiği gözlenmektedir. Fakat değerler eğitimi konusunda farklı yaş grupları için düzenlenmiş özel bir eğitim programı bulunmamakta, ders kazanımları içerisinde örtük olarak aktarılmaktadır (Doğanay, 2006; TTK, 2017). İyi ahlâka sahip olmak, iyi ahlâklı bir insanı takip etmekle mümkündür. Bu anlamda bir eğitimcinin ihmal etmemesi gereken önemli bir husus, öncelikle çocukla arasında bir sevgi bağı kurmaktır. Bir çocuğun, eğitimcisine sevgi duymadan onu takip etmesi ve onun gibi olmak istemesi zor bir ihtimaldir (Dirican, 2013, s.33). Değerler eğitimi süresinde öğretmen rolü oldukça önemlidir.

Değer Eğitiminde Öğretmenin Önemi

Öğretmenler, değerler eğitimi ile ilgili uygulamalara değerler eğitiminin tanımını kavrayarak başlamalıdır. Öğretmenler karakter eğitiminde en önemli rol modellerdendir. Özellikle sınıf öğretmenlerinin karakter eğitiminde önemli bir role sahip oldukları vurgulanmaktadır. Öğretmenler ahlâki gelişim için uygun ortamlar oluşturmalı, öğrencilerin deneyim yaşamalarını sağlamalıdır. (Akyol, 2012; Dilmaç, 2014)

Tyree ve Vence (1997)'ye göre öğretmenler:

- Model olmalı,
- Sınıf içinde ortak bir sosyal doku oluşturmalı,
- Her öğrenciye sorumluluk verip, onların ahlâki gelişimlerine katkıda bulunmalı,
- Öğrencileri cesaretlendirip değerleri empoze etmeli,
- Öğrencilere karar verme imkânı tanımalı,
- Öğrencilere paylaşım fırsatı vermeli,
- Ortaklaşa çalışmaya teşvik etmeli,
- Tartışma ve paylaşma ortamları oluşturmalı (Tyree & Vence'den aktaran Dilmaç, 1999).

Lickona (1993)'ya göre ise bir eğitimcinin özellikleri şu şekilde olmalıdır.

- Ahlâki bir model, rehber olmak,
- Ahlâki bir sınıf ortamı oluşturmak,

- Ahlâki disiplin kazandırmak,
- Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak,
- Programda yer alan değerleri kazandırmak,
- İşbirlikçi öğrenmeyi desteklemek,
- Öğrencilerde iş bilinci oluşturmaya çalışmak,
- Ahlâki değerlendirmeyi desteklemeye çalışmak,
- Çatışma-sorun çözme becerilerini öğretmek,
- Anne-babaları ve toplumu karakter eğitimine dâhil etmek (Lickona'dan aktaran Akyol, 2012).

Türkiye'deki Eğitim Programlarında Değerler

Millî Eğitim Bakanlığının değişen felsefesi doğrultusunda müfredatları geliştirme, yenileme ve güncelleme çalışmaları 2005'te yeni bir bakış açısı ile başlamıştır. 2015-2016 eğitim öğretim yılında tamamlanmıştır. 2016-2017 eğitim öğretim yılının başından itibaren derslerin müfredatlarında kapsamlı bir şekilde yenileme çalışmaları yapılmıştır. Talim Terbiye Kurulu[TTK] (2017), bu yenilenmeye gerekçe olarak şunları açıklamaktadır:

Dünyada ve ülkemizde yaşanan sosyokültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, öğrencilerin gelecekte toplumun üretken üyeleri olarak sahip olmaları gereken vasıf örgüsünü ve nitelik dokusunu da değiştirmiştir. İçerisinde bulunduğumuz çağda, öğrencilerin sahip olmaları gereken temel bilgi, beceri ve değerlerin yanı sıra bunları edinme sürecindeki farkındalıkları da önem arz etmektedir. Ayrıca kazanılmış olan özelliklerin hayatın farklı alanlarında kullanılabilmesi için iyi bir donanım ve altyapıya sahip olunması da bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır(s.4).

Müfredatlar. sosyal davranış modelleri sağlayarak öğrencilerin değer sistemlerinin gelişiminde önemli rol oynar (TTK, 2017, s.7). Yeni müfredatın en belirgin özelliği değer ve değer eğitimi konusunu odak noktası haline getirmiş olmasıdır. Yeni müfredat ile öğrencilere aktarılması hedeflenen millî, manevi ve evrensel değerler on ana başlık altında toplanmış, bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar belirlenmiştir.

- Değer eğitiminin bütün eğitimin nihai gayesi ve ruhu olduğu, ayrı bir müfredat veya konu/öğrenme alanı olarak görülmemesi gerektiği, bu bakımdan okullar ve öğretmenlerin değerleri müfredatların bütünleyici bir parçası (mütemmim cüzü) olarak ele alması ve uygun yaklaşımları kullanarak öğrencilerine kazandırması,

- Değerlerin yalnızca müfredatlarda yer alan lafızlar olmaktan çıkarılması, öğrencilere okul içinde ve dışında değerleri pratiğe dönüştürmeleri için uygun ve etkili fırsatlar sağlanması,
- Değerlerin anlamlı ve kalıcı olması için öğrencilere kazanımların içerik boyutu (konu) ile ilişkilendirilerek ve konu anlatımından ziyade öğrencilerin akıl yürütme, sorgulama, araştırma, yorum yapma, bağlantı kurma ve değerlendirme becerilerini kullanabilecekleri drama, rol oynama vb. çalışmalarla aktarılması,
- Öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri, destekleyici, toplum bilincini geliştiren, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir sınıf ortamı oluşturulması,
- Değerlerin aktarılmasının sadece sınıf veya okul ortamı ile sınırlı kalmaması, okul-aile iş birliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır(TTK, 2017, s7).

Yeni müfredat çalışmaları ile gerçekleşen müzakere, istişare, araştırma, dinleme çalışmaları sonucunda müfredatlarla öğrencilerimize aktarmak üzere 10 kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) belirlenmiştir. Kök değerler ve bunlarla ilişkili tutum ve davranışlar Tablo 11’de vermiştir.

Tablo 11

MEB Kök Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil olma, eşit davranma, paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Özdenetim	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

(TTK (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız* üzerine...
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf sayfasından erişilmiştir).

Güngör (2010), bir toplumun genel hedeflerini, o topluma ait değerler olarak görüp toplumun, kendi hedefleri doğrultusunda bir değerler sistemi oluşturmaya çalıştığını vurgulamaktadır. Eğitim kurumları genel hedeflerini belirlerken hedefleri arasına toplumsal değerleri de eklemektedir ve eğitim kurumları, öğrencilere sahip olunması gereken değerler ve bunların kazandırılması ile ilgili rehberlik etmektedir (Akbaş, 2008).

MEB (1973)'in genel amacı;

- Türk milletinin bütün fertlerini Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
- Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, İnsan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Dilmaç (1999), değerlerden arındırılmış ve tümüyle teknolojiye yönelen, yalnızca geleneksel ve alışagelmış olana tutunan, eğitimi sadece fikirlerin aşılması olarak gören bir eğitim anlayışının değerler karmaşasına yol açtığını belirtmektedir. Günümüzde eğitim sisteminde değerlerden ve ahlâki yargılardan yoksun olma yolunda bir eğitime gidiş görüldüğünü ve hatta kişiliği geliştirmeye engel olma yolunda gelişen bir eğitim sistemi içinde yer aldığımızı vurgulamaktadır.

Türk Milli Eğitim Sisteminin genel amaçları içinde öğrencilere kazandırılmak istenen değerler ders programlarındaki konuların içerisine yerleştirilmiştir. Var olan değerlerimize sahip çıkmak, korumak, gelecek nesillere aktarmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programlarına değerler eğitimi ile ilgili konular eklemiştir. Öğretim programları

incelendiğinde değerler eğitiminin; başta Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Düşünme Eğitimi dersleri ile aktarıldığı görülmektedir (Candan & Ergen, 2014).

Son yıllarda dünyada giderek artan bir ilgiyle rağmen Türkiye’de değer aktarımı ile ilgili akademik düzeyde yapılan çalışmalar yeterli değildir. Karakter eğitimi ile ilgili yurt dışında yapılan akademik çalışmalar, karakter eğitimi programlarının öğrencilerin davranışları, sosyal ve ahlâki gelişimleri üzerindeki yararları, etkililiği konusunda yeteri kadar veri sağlamıştır (Dilmaç 1999; Ekşi 2003; Uysal 2008). Bu alanda ülkemizde de bir karakter eğitimi programına ihtiyaç vardır.

Türkiye’deki Öğretim Programlarında Değerler

MEB tarafından yayınlanan Hayat Bilgisi Öğretim Programı Kılavuzu (2018) ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kılavuzu (2018)’nda yer alan değerlerimiz bölümünde şu ifadeler yer almaktadır.

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır(Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2018).

Kılavuzda toplumların geleceğini etkileyen önemli unsurlardan birinin değerlerini benimsemiş bireylere sahip olmak olduğu vurgulanmaktadır. Bu sebeple eğitimin sistemimiz her bir çocuğun ahlâki karar alma ve bunu davranışları ile sergileme yetkinliğine ulaşmasını amaçlamaktadır. “Eğitim programı; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır” (Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2018).

Öğretim programında yer alan “kök değerler” şunlardır: *Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*. Bu değerlerin, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve öteki kök değerlerle birlikte ele alınacağı vurgulanmaktadır.

2018 yılında İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde her ders için yeni öğretim programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. İlkokul dönemine ait derslerin programları incelendiğinde bu değişime gereklilik olarak bilim ve teknolojiadaki hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teorilerindeki değişim sonucu öğrencilerimize aktarmak istediğimiz her türlü bilginin de değişmiş olması şeklinde açıklanmıştır. Yeni öğretim programları ile “bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki” özelliklere sahip bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. 2018 yılında yayınlana bu programın özellikleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Bilgiyi olduğu gibi aktaran değil, bireysel farklılıkları dikkate alan,
- Değer ve beceri kazandırmayı hedefleyen,
- Sade ve anlaşılır,
- Farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşıma sahip,
- Bütüncül ve bir kerede kazandırılması hedeflenen öğrenme çıktılarının olduğu,
- Yetkin, güncel, geçerli ve hayatla ilişki kurulabilecek niteliğe sahip (Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2018).

Yayınlanan program 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun (1973) 2. maddesinde ifade edilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır. İlkokuldan mezun olacak bir öğrenci için “İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlâki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak” hedeflenmiştir. Programın özelliklerine ve geneline bakıldığında anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlamayı hedefleyen, önceki öğrenmelerle ve günlük hayatla ilişkilendirilmiş, beceri ve yetkinlik ve değerler ile bütünleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bu öğretim programında bir öğrenciyi yetiştirirken amacın sadece gerekli bilgiyi öğrenciye olduğu gibi aktarmak olmadığı özellikle vurgulanmıştır. Bireyin yaşam içinde ihtiyaç

duyacağı başka özelliklere de sahip olması gerektiği anlaşılmaktadır. Öğretim programının amacı “değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek” şeklinde açıklanmıştır. Öğrencilere bilgi ve beceriler öğretim programı ile kazandırılmaya çalışılırken bu kazanımlarla davranışlar arasında değerlerimiz ve yetkinliklerimiz ile bütünlük sağlanması planlanmaktadır.

Yetkinlikler; öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde [TYÇ] belirlenmiştir. TYÇ sekiz anahtar yetkinlik belirlemekte ve aşağıdaki gibi tanımlamaktadır (Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2018):

Anadilde İletişim: Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır.

Yabancı Dillerde İletişim: Çoğunlukla ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşmakta olup duygu, düşünce, kavram, olgu ve görüşleri hem sözlü hem de yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi uygun bir dizi sosyal ve kültürel bağlamda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisine dayalıdır.

Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler: Matematiksel yetkinlik, günlük hayatta karşılaşılan bir dizi problemi çözmek için matematiksel düşünme tarzını geliştirme ve uygulamadır.

Dijital Yetkinlik: İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar.

Öğrenmeyi Öğrenme: Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir.

Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler: Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar.

İnisiyatif Alma ve Girişimcilik: Bireyin düşüncelerini eyleme dönüştürme becerisini ifade eder.

Kültürel Farkındalık ve İfade: Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin öneminin takdiridir.

Programda değerlerimiz, öğretim programının perspektifini oluşturan ilkeler şeklinde tanımlanmıştır. Öğretim programının amacının öğrencileri sadece akademik olarak başarılı kılmak olmadığı sık sık vurgulanmıştır. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek ve yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmenin asli görev olduğu belirtilmiştir. Toplumumuzun geleceğinin değerlerini benimsemiş ve davranışa dönüştürmüş bireylere bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Değerler öğretim programlarına yansıtılırken ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite vb. gerek görülmemiştir. Değerlerimiz eğitim sürecinin nihai gayesi olarak görülmüş ve her bir derste ve her bir birimde yer verilerek kazandırılmaya çalışılmıştır. Öğrenme öğretme sürecinde bu değerlere hem kendi başlarına hem alt değerleri ile hem de diğer kök değerlerle birlikte ele alınarak öğrencilere aktarılacaktır (Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2018).

Hayat Bilgisi Dersi ve Değerler

Hayat bilgisi dersi öğrencilerin hayat ile en kolay ilişki kurduğu, öğrendiklerini en kolay ve çabuk deneyimleyebileceği bir derstir. Bu sebeple hayat bilgisi dersinde değer kazanımının daha fazla kazandırmaya bilineceği söylenebilir. Hayat bilgisi dersi öğretim programında kazandırılmak istenen kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) “Değerlerimiz” başlığı altında tekrar edilmiştir.

1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (2018) çerçevesinde özel amaçlar arasında değerlerimiz ile doğrudan ilişkili olanlar aşağıda belirtilmiştir:

-Aile ve toplumun temel değerlerine sahip olur.

-Millî, manevi ve insani değerleri yaşantısal hâle getirir.

- Kişisel gelişimini sağlamak için yapması gerekenlerin farkında olur.
- Sağlıklı ve güvenli yaşam sürme bilinci edinir.
- Sosyal katılım becerisi kazanır.
- Zamanı ve mekânı algılama becerisi edinir.
- Kaynakları verimli kullanma becerisi geliştirir.
- Öğrenmeyi öğrenme becerisi kazanır.
- Ülkesini sever, tarihî ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur.
- Doğaya ve çevreye karşı duyarlı olur.

Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler

2018 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın(2018) amaçlarından değerler ile ilişkili amaçlar aşağıda verilmiştir.

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,
- Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
- Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,

- Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
- Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâkı gözetmeleri,
- Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
- Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
- Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,

Öğretim programının amaçlarının içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak değerlerin mevcut olduğu görülmekle birlikte Sosyal Bilgiler Dersi Programında yer alan değerler başlığı ile verilen değerler şunlardır; *Adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik.*

2018 yılında yayınlanan programda değer ve beceriler kazanımlarla bire bir ilişkilendirilmiştir. Ancak değer ve beceri öğretilirken değer ve becerilerle ilgili uygun görülen farklı kazanımlarla da hayat boyu öğrenme çerçevesinde ilişkilendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2018).

2014 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile Hizmet Vakfı arasında değerler eğitimi verilmesine dair 15.07.2014 tarihli (Ek 3) iş birliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokol Hizmet Vakfının okullarda seminer vermesine olanak sağlamaktadır. Protokolün birinci maddesinde giriş olarak: Milli Eğitim Temel Kanununda da (1973) ifadesi bulunan; yetişen neslin “milli,

ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini vatanını milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan” bireyler olarak yetişmesi ve geleceğe hazırlanması ihtiyacı daima hayatîyetini koruyan bir husus olarak kendini göstermektedir. Etkileşimli tahtalar, tabletler, ders kitapları ve ileri teknolojinin imkânları ile hazırlanmış diğer ders materyallerine ruh katacak milli ve manevi değerlerimize olan ihtiyaç günden güne kendini daha fazla hissettirmektedir. Çocuklarımızın zihinlerini bilgiyle doldurarak öğretim yaparken gönüllerini de sevgiyle donatıp onların ahlâklı birer fert olarak yetişmeleri için eğitim kurumlarımızda değerler eğitimi çalışmasının yapılmasının oldukça önem arz ettiği görülmüş ve MEB’e bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında değerler eğitime dair seminerler verilmesi için bu protokol, Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve Hizmet Vakfı arasında hazırlanmıştır.

Protokole ve daha sonra eklenen maddelerine bakıldığında okul saatleri içinde ve dışında, gönüllü öğrenci ve ailelerine, okulda veya başka bir ortamda(geziler, ziyaretler ve piknik programları) seminerler verilerek değer eğitimi kazandırılmasını kapsamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitiminin günümüz şartlarında artık kazandırılması gereken bir olgu olduğunu kavramıştır fakat bu eğitimin başka bir vakıf tarafından, MEB’in sistemi içine girmemiş okulu, çevresini, öğrencileri tanımayan gönüllüler tarafından yapılmasını sağlamak hem geleceğimizin teminatı olan çocuklarımız hem de sistemimizin güvenliği açısından tehlike oluşturmaktadır. Temel insani değerlerin ve milli değerlerimizin bir vakfın inisiyatifine bırakılmadan tüm ülke genelini kapsayarak, okulunu, çevresini ve öğrencisini tanıyan öğretmenlerimiz tarafından bir program eşliğinde verilmesi ile asıl istenen amaca ulaşılabilir. Toplumda tepki oluşturan bu uygulamaya bir öğrenci velisinin açtığı dava sonucu Danıştay “Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, kanunda belirtilen amaçlar doğrultusunda salt akademik anlamda eğitim verilmesini aşan bir biçimde kişinin birey olarak gelişiminin sağlanmasına yönelik eğitim-öğretim hizmetinin yürütülmesine ilişkin yetkinin, hukuk devleti ilkesi uyarınca anayasaya, üst hukuk normlarına uygun olarak kullanılması gerekmektedir” kararı ile yürütmeyi durdurmuştur. Danıştay kararı ile devletin sorumluluğunu başka kurumlara devredemeyeceği, eğitim öğretimin kontrolü ve denetiminin sadece devlet kontrolünde olası gerektiği, öğretmen dışında hiç kimsenin okula ve sınıfa girip eğitim-öğretim yapamayacağı anlaşılmaktadır.

Çocuk Kavramı

Çocuklar kendine özgü özellikleri olan ve geleceğin varisi bireyleridir. Çocuk ve çocukluk ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar insan hayatının ilk on sekiz yılının gelecek yaşamının belirleyicisi olduğunu ortaya çıkarmış böylelikle çocuk ve çocuk eğitime gereken değer verilmeye başlanmıştır. 21.yüzyıl itibari ile çocuk, birey olarak varlığını topluma kabul ettirmeye başlamıştır (Can, 2012).

TDK (2018)'da “çocuk” kavramı; “küçük yaştaki oğlan veya kız; soy bakımından oğul veya kız evlat; bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız” olarak tanımlanmaktadır. Alaylıoğlu ve Oğuzkan (1976) çocuk kavramını, “1. Genel anlamda, olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki kızlara ve erkeklere verilen ad. 2. İki yaşından ergenlik çağına kadarki hayat dönemi. 3. Doğumlarından 12 yaşına kadar kız ve erkeklerin ortak adı. 4. Erinlik dönemine erişmemiş kimse” olarak tanımlamaktadırlar (s.52). ÇHS (1989)'de ise çocuk kavramı ile ilgili olarak “18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır” denilmektedir. Dünyadaki tüm çocukların gelişimi, eğitimi, önemi, sahip olması gereken haklar Çocuk Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Yüzyıllar içerisinde yapılan çalışmalar ile çocukluğun ayrı olarak ele alınması gerektiği ortaya konmuştur(Can, 2012; Onur, 2005). İyi yetiştirilmiş çocuklar ile toplumların geleceği şekillenmektedir. Bu sebeple çocuk kitaplarında, çocuk edebiyatında ve çocuk için yapılacak her şeyde çocuğun her türlü gelişiminin çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

Çocuk Edebiyatı

Arapça “e-d-b” kökünden türetilmiş olan edebiyat terimi, “Edep, güzel ahlâk” anlamına gelmektedir. Şinaşi edebiyat terimini “insana iyi huy öğreten fen” anlamında kullanmıştır(Genç, 2006, s.31). Can (2012), edebiyat terimini genel olarak şu şekilde tanımlamıştır:

Edebiyat, canlı ve sürekli gelişen bir malzeme olarak dili kullanan; kurmaca ve/veya gerçek dünyanın yaşantılarını konu edinen; hayal gücü ve/veya yaratıcılığın ürünü olan; dilin kullanılmasında farkındalık yaratan; yaratıldığı zamanın ötesinde bir değere sahip olan; kaynağını hem sözlü hem de yazılı kültüre ait söylemlerden alan ve edebi nitelik taşıyan metinlerin tümüne verilen addır(s.5).

Çocuk ya da yetişkinler için yazılan herhangi bir edebi eser yazıldığı andan itibaren sadece o çağa ait değildir. Bu özelliği sebebi ile edebiyatın “geleneksel değerleri koruma, bu

değerleri gelecek nesillere aktarma ve çeviri ile diğer milletlere ulaştırma” gibi önemli bir işlevi de vardır (Can, 2012, s.5).

Çocuk edebiyatı ise 17. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve “Çocuk edebiyatı, edebiyat mıdır?”, “Çocuk edebiyatı, edebiyat ise genel edebiyatın içinde bir alt kol mudur?”, “Edebiyatın çocuğa ya da yetişkine göresi olur mu?”, “Çocuklar için ayrı bir edebiyat olmalı mı?”, “Çocuk edebiyatı eserleri yetişkin edebiyatı eserlerinden seçilerek mi oluşturulmalı yoksa onlar için özel olarak mı yazılmalı?”, “Madem çocuk edebiyatı, çocuklara ait bir edebiyat o zaman eserlerin çocuklar tarafından kaleme alınması gerekmez mi? ” tartışmaları ile gelişmeye devam etmekte olan edebi bir bilimdir(s.16). Devam eden dört yüzyıllık süreç içerisinde yapılan bilimsel çalışmalar ile çocuk edebiyatı genel edebiyattan ayrı olarak görülmeye başlanmış ve son olarak ise kendini tamamen yetişkin edebiyatından soyutlayarak tamamlama aşamasına gelmiştir (Karatay, 2007;Can, 2012).

Çocuk edebiyatı tanımına Alaylıoğlu ve Oğuzkanlı (1976)’nın Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü’nde “1. Usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad. 2. Türlü konular üzerinde yazılmış olup çocukların zevkle ve ilgiyle okudukları eserlerden meydana gelen edebiyat. 3. Çocukların faydalandığı her türlü yayını kapsayan edebiyat” olarak tanımlanmaktadır (s. 52-53). Şirin(1994) ise çocuk edebiyatını “çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu edebiyat” olarak tanımlamaktadır (s. 9). Şirin (2007)’in bir diğer tanımında daha ayrıntılı olarak “temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi” olarak bahsetmiştir (s.16). Sever (2007), çocuk edebiyatını, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren ve beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı olarak tanımlamaktadır (s.9).

Tanımlardan yola çıkarak çocuk edebiyatının çocuk için olduğu, çocuğa göre olması gerektiği ve çocuğun bilişsel, sosyal, sanatsal alanlardaki gelişimine katkı sağlaması

gerektiği anlaşılmaktadır. Bu amaca ulaşmak içinde bu eserlerin istendik hedefler üzerine ortaya konması gerekmektedir. Kıbrıs (2000) bu hedefleri şu şekilde belirtilmiştir:

- “En iyi arkadaş kitaptır” düşüncesinden yola çıkılarak, kitabın iyi bir vakit geçirme ve bilgi kaynağı olarak ele alınmasını sağlamak,
- Çocukların güven duygusu, başarma, bir gruba ait olma, sevme-sevilme, öğrenme, estetik duygu gibi ruhsal gereksinimlerinin karşılanmasına katkı sağlamak,
- Çocukların dil gelişimini desteklemek ve dil becerilerini arttırmak,
- Çocukların algı, düşünme ve duyma yeteneklerini geliştirmek,
- Çocukların kitaba olan ilgilerinin arttırılarak, kitap okumanın bir gereklilik olduğu düşüncesini oluşturmak,
- Çocukların edebiyat zevkini geliştirmeye yardımcı olmak ve estetik duygularının gelişimine katkı sağlamak,
- Çocukların yaşam deneyimlerinin zenginleştirilmesine katkı sağlamak,
- Çocukları yaratıcı düşünmeye yönleltmek ve çocukların hayal güçlerinin sınırlarını genişletmek,
- Çocukların dinleme, okuma, yazma ve anlatma yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Çocukların farklı konu ve kavramlar içeren kitaplarla tanışmasını sağlayarak içlerindeki “ben” duygusunu uyandırmaktır.

Türkiye’de 1950 yıllarında önce Orhan Veli’nin şiir diline uyarladığı LA Fontaine Masalları ve Nasreddin Hoca hikâyeleri bu dönemin önemli yapıtlarındandır. Bu dönemde nitelikli yerli yayın eksikliğinden ötürü genellikle çeviri çocuk kitaplarının fazlalığı göze çarpmaktadır. Türkiye’de 1960’lı yıllardan itibaren çocuklar için yazılar şiir, hikâye ve romanlarda artış görölmeye başlanmıştır. Yayınevleri ve dergilerin açtığı çocuk edebiyatı yarışmaları bu gelişime önemli katkılar sağlamıştır (Demirdöğen, 2003).

Çocuk Kitapları

Çocuk kitapları, okul öncesi dönemden itibaren, renk ve çizgilerden de faydalanarak, çocukların estetik duygusunu geliştiren; onlara anadilin anlatım güzelliğini hissettiren, yaşam ve insan arasındaki bağlardan kesitler sunan araçlardır (Sağlam, 2007, s. 18). Çocuklar küçük yaşlardan itibaren kitaplarla tanıştırılmalı ve onların kitaplarla deneyim yaşamasına fırsat verilmelidir. Çevresini algılamaya başlamış bir bebeğe dahi gelişimsel özelliklerine uygun kitaplar okunmalı, kitaplara dokunabileceği fırsatlar verilmeli, bebeğin algı alanında kitaplar da yer bulmalıdır.

Dirican (2013), kitapların çocuğun dil gelişimine, kendini keşfetmesine, toplumsallaşmasına, akranlarıyla uyumlu ilişkiler geliştirmesine, sanatsal deneyimler oluşturmaya, keyif almasına, bilgi edinmesine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Çocuğun pek çok gelişim alanına katkı sağlayan kitapların çocuğa ulaştırılmasında, tanıştırılmasında aile ve öğretmenler sorumludur. Aileye ve öğretmenlere düşen görev çocuğun yaşına uygun, ilgi ve gereksinimlerini dikkate alan kaliteli kitaplarla tanışmasını sağlamaktır (Sağlam, 2007).

Birçok araştırmacının çocuk kitaplarında yaş guruplarıyla ilgili değerlendirmeler yaptıkları görülür. Bu değerlendirmelerde “çocuğun takvim yaşı, yaş dönemi, devam ettiği sınıf, okuyacağı edebi türler, edebi türlere yönelik bazı tarzlar, metnin cümle yapısı, tema, yazım tarzı vb.” etkili olduğu görülmektedir (Çiftçi, 2013). Güleriyüz (2002), çocuk kitaplarının türlerini masal çağı ve okul çağı olarak ele alır. Masal çağını çocuğun 3-9 yaşları arasındaki dönemi olarak belirleyen Güleriyüz (2002), okul öncesi dönemi ve ilkokulun 1,2,3. sınıf çağını bu dönem içinde değerlendirir (s.214).

Yaş guruplarına yönelik kitaplarda başka bir değerlendirme olarak Seven (2010), çocuk kitaplarını “tanıma ve algılama kitapları”, “kabartma ve otomatik fırlayan sayfalı kitaplar”, “tekerleme ve yuva şarkısı kitapları”, “resimli ninni kitapları”, “ABC kitapları”, “sayı kitapları”, “kavram kitapları”, “resimli kitaplar”, “sesli kitaplar”, “okul öncesi faaliyet kitapları” (3-6), “okuma yazamaya hazırlık kitapları” şeklinde ayırmıştır (s.110-114).

Sever (2007), resimli çocuk kitaplarını çocuğun yaşına göre üç ayrı gruba ayırmıştır.

- Birinci Grup: İki-üç yaş çocukları için hazırlanan kitaplardır. Çocuklara yakın çevrelerinde gördükleri nesne ve varlıkları tanıtmak amacıyla yazılmaktadır. Bu yaş grubu için hazırlanan ve genellikle içinde yazıların yer almadığı kitaplar, “ABC

kitapları” olarak adlandırılmaktadır ve çocukların kavramsal gelişimini desteklemektedir.

- İkinci Grup: Dört-beş yaş çocukları için hazırlanan resimli kitaplardır. Bu kitaplarda metinler kısa ve anlaşılır olmalı, resimler de metinlerin içeriğini zenginleştirme özelliğine sahip olmalıdır. Bu kitaplardaki resimler çocukların kendilerince farklı öyküler oluşturabilmelerine fırsat tanımalı ve yaratıcılığını geliştirmelidir.
- Üçüncü Grup: Altı yedi yaş çocuklar içindir. Bu resimli kitaplar masal, öykü, bilmece gibi farklı türlerde hazırlanabilir. Bu kitapların içeriği, okuma ve izleme açısından rahatlık sağlayacak bir sayfa düzeni şeklinde sunulmalıdır.

Çocuklar için yaş guruplarına ve seviyelerine uygun kitaplar seçilmek zorundadır. Bu, oldukça doğal bir durumdur çünkü metnin anlaşılma düzeyi, renk, punto ve görsel destekleme unsurları, algıyı oluşturan ve zihin dünyasında somutlaşacak olan göstergeler, çocuk edebiyatı için üzerinde dikkatle durulması gereken hususlar olarak anlaşılmaktadır.

Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler

Çocuk kitaplarının hem biçimsel hem de içerik yönünden sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Çocuk kitaplarının sahip olması gereken bu özellikler çocuğun yazılı ve görsel iletişimi desteklemesi, çocuğun kitaplarla kaynaşması ve okuma alışkanlığı kazanması, gerçek yaşamla ilişki kurması, duygu ve düşüncelerini yapılandırması, dil ve kişilik gelişimine yardımcı olması açısından önemlidir (Sağlam, 2007).

Selahattin Dilizdüzgün çocuk ve gençlik kitaplarında bulunması gereken özellikleri şu şekilde aktarmıştır .(Dilidüzgün’den aktaran Demirdöğen,2003, s.9).

- Kitap, yazarın otoriter yaklaşımından arınmış olmalı ve okuruna geniş algılama olanakları sunabilmelidir. Yazar çocuğu küçümseyecek derecede her şeyi bilen edasıyla yazmamalıdır.
- Kitabın iletisi yazarın kafasındaki düşüncüyü açıkça ortaya koymalıdır.
- Yazarın anlatıcı tutumu kitabın estetik ve yazınsal niteliğini belirlediğinden, anlatım çok açılı olmalıdır.
- Yazar çocuğu ciddiye almalı; dil, anlatım, kurgulanan dünya çocuğun algılama ve anlama koşullarını fazlaca zorlamamalıdır.

- Konular çocuğun gereksinimleri dikkate alınarak seçilmelidir.
- İdealize edilmiş yaklaşımlardan kaçınılmalı, çocuğa belli erdem ve görüşleri dayatmaya çalışmamalıdır.
- Kitaplar yeni bilgileri çocuğa yaşatarak kendi gerçeklerini gösterirken, aşırı öğreticilikten kaçınılmalıdır.
- Çocuklara ve gençlere okuma zevki verecek nitelikte olmalıdır.
- Çocuk kitaplarında belli yazınsal nitelikler tutturulmalı ve estetik kaygı gözden kaçırılmamalıdır.
- Çocuk ve gençlik kitapları, yetişkinlerinde severek okuyabileceği kitaplar olmalıdır.

Anlaşılmaktadır ki çocuk kitapları da tıpkı yetişkin kitapları gibi estetik değer kazandırmalı, çocuğa göre hazırlanmalı, çocukta okur kimliği oluşturabilmelidir.

Dış Yapı Özellikleri

Bir kitabın dış yapısı tasarımıyla ilgili kısımdır. Çocuk hangi yaşında olursa olsun bir kitapla yan yana geldiğinde ilk gördüğü şey kitabın ön ve arka kapaklarıdır. Çocuğun dikkatini çeken kitap kapakları çocuğun kitaba karşı olumlu duygu geliştirmesini sağlayacaktır. Sanatsal kitap kapakları kitabı çocuk için cazip hale getirmeli ve merak uyandırmalıdır. Çocuk kitaplarının dış yapı özellikleri bu açıdan çok önemlidir (Sağlam, 2007).

Çocuğun kitap ile ilk ilişkinin başlamasına sebep olabilen kapaklar hazırlayabilmek bu alanda çalışanların temel amaçları arasında olmalıdır. Okul öncesi dönemde çocuklar değişik büyüklükteki kitapları okumaktan hoşlanmaktadırlar. Kitap boyutlarının standart olmaması çocukların ilgisini çekmektedir. Çocuğun el ve göz yapısına uygun, hafif ve taşınabilir kitaplar seçilmesi bu dönemde önemlidir (Sağlam, 2007). Öte yandan resimli kitapların büyük olması hem çocuğun resimleri iyi takip edebilmesini, hem de ressamın anlatmak istediklerini daha iyi anlatabilmesini sağlamaktadır (Demirdöğen, 2003 s.9). Üzel (2007)'e göre kitapların sırt boyunu ölçerek boyutlarını üç grupta toplamak mümkündür. Küçük boy kitaplar: 12–15 cm, orta boy kitaplar: 16–22 cm, büyük boy kitaplar: 22 cm'den daha uzun biçimde belirlenmiştir (s.65).

Çocuk kitaplarında ciltleme kitap kullanımı, kitaplık oluşturma ve çocuğun güvenliği için çok önemlidir. Çocuk bir kitabı defalarca okur ya da okutabilir. Zımbalama, spiral ciltleme ya da yapıştırma yoluyla ciltlenen kitaplar çabuk dağılabilmektedir. Çocuklar için özellikle okul öncesi dönemde iplik ile dikerek ciltleme kitabın uzun süre kullanılmasını sağlamaktadır (Sağlam, 2007). Daha ileri yaş dönemindeki çocuklar için iplik ile ciltleme yapılmasa bile ciltlemenin çok özenli ve sağlam yapılması gerekmektedir.

Kitabın niteliğini belirleyen en önemli özelliklerden biri de kâğıttır. Kolay yırtılmayan, kirlenmeyen ve göz sağlığı açısından da uygun olan kâğıtların kullanıldığı kitaplar çocuğun kitap ile olan ilişkisi için önemlidir. Kitapta kullanılan kâğıt, renklerin resimlerde özgün biçimleriyle yansıtılabilmesine ve yazılanların kolayca okunabilmesine olanak sağlamalıdır (Sever, 2015; Sağlam, 2007). Çocuk kitapları basılırken malzemenin çok kaliteli olması gerekmektedir. Kitabın dayanıklılığı, görsellik, resim ve metnin baskısı kitabın kalitesini etkilemektedir (Sağlam, 2007).

Çocuk, kitabın sayfalarını çevirirken sayfa düzeni kitabın ilgi çekici olup olmadığı konusunda çocuğa bilgi verebilir. Sayfa düzeni ile kasıt edilen şey; satırlar arası boşluklar, satır başları, sayfanın alt ve üstündeki boşluklar ve resim metin düzenlemesidir. Çocuk kitaplarında sayfa düzeni çok çeşitli şekilde ayarlanabilir. Metnin daima solda ve resmin sağda konumlandırıldığı bir sayfa düzeni olabileceği gibi resmin ve metnin aynı sayfada beraber kullanıldığı kitaplarda mevcuttur. Okul öncesi ilk okuma döneminde satır aralıklarının dar olmaması gerekmektedir (Sağlam, 2007).

Resimleme Özellikleri

Uzmen ve Maden (2002)'in yaptığı çalışmada okul öncesi grubu çocuklarına sunulan ve olumlu sosyal davranışları içeren resimli kitaplar aracılığı ile çocukların empati becerilerinin gelişim gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu çalışmadan anlaşıyor ki okuma yazma bilmeyen okul öncesi çocukları aslında sadece doğru seçilmiş ve resimlenmiş kitaplarla karşılaştıklarında davranışlarını değiştirebilmektedir. Çocuk kitaplarında resimlemenin önemi özellikle okul öncesi dönemde kendini daha çok göstermektedir.

Sağlam (2007)'a göre, kitaplardaki resimler, kitapta anlatılmak istenen olayların, karakterlerin daha açık ifade edilmesine, çocukların hayal dünyasının gelişmesine yardımcı olarak olayların daha geniş düşünülmesine imkân verebilme özelliğine sahip olmalıdır

(s.48). Çocuk kitapları resimlenirken çocukların yaşları ve gelişimsel özelliklerine, yaşları ilerledikçe yakın çevreden uzak çevreye doğru çizimler yapılmasına, soyut kavramlara çok girilmemesine, fazla detaylandırılmamasına, anlatılan konu ile resim arasında herhangi bir zıtlık olmamasına da dikkat edilmelidir (Sağlam, 2007). Sever (2015), resmin çocuk kitaplarında görsel bir öğe olarak önemli bir işlevi yerine getirdiği gibi metinle birlikte düşünüldüğünde de anlamı tamamlayan ve metne yeni anlamlar katan estetik bir uyaran olduğunu vurgulamaktadır (s.166).

İç Yapı Özellikleri

Çocukların kitaplar ile ilgisini ilk belirleyen etken dış yapı özellikleridir. Bu ilginin devamı için kitabın içyapı özelliklerinin de taşınması gereken özellikler vardır. İçyapı özellikleri olarak tema, konu, dil ve anlatım, kahramanlar ve plan akla gelmektedir.

Tema, yazarın ve çizerin kitapta sürekli olarak vurgulamaya çalıştığı duygu, düşünce ya da görüşlerdir. Tema, okuyucu ya da dinleyici tarafından yanlış yorumlanmayacak, tartışmaya meyil vermeyecek nitelikte açık ve belirgin olmalıdır. Çocukta kavram yanılgıları oluşturmamalıdır. Çocuk kitaplarında özellikle, sevgi, saygı, hoşgörü, başarı, kahramanlık gibi çocuğun evrensel ve ahlâkî değerler kazanmasını sağlayacak, kişilik ve kimlik gelişiminde olumlu izler bırakarak ilerde saygın bireyler olmasını destekleyecek temalara yer verilmelidir. Ancak kitaplarda ele alınan temalarda iyi ve kötü, ak ve kara, güzel ve çirkin gibi kesin hatlarla ayrılmış olan detaylara yer vermek yerine, esnek ifadeler kullanılmalı ve çocuğu düşünmeye yöneltmelidir (Kantemir, 1979, s. 201).

“Çocuk kitaplarında ele alınan temel düşünce ya da olaylar genellikle eğlendirici, dinlendirici ve düşündürücü olmalıdır. İyi seçilen bir konu çocukta mantık gelişimini desteklediği gibi, çocuğun neden-sonuç ilişkisini kurmasına da katkıda bulunmaktadır. Çocuk kitaplarında kaleme alınan olayların kendi arasında mantıksal bir sırada ilerlemesi, metnin içinde bir düzenin olması, okuyucunun ya da dinleyicinin okuduklarını anlamlandırmasını kolaylaştıracaktır (Sağlam, 2007, s. 50-51).

Metinlerdeki ritmik uyum kulağa hoş gelmelidir. Bu durum özellikle okul öncesi dönemde dinleyici olan çocukları kitaba daha çok çekme açısından önemlidir. Kitaplarda kelime çeşitliliğini fazla tutmamakla birlikte çok da basite indirgenmeden ve beş duyu organına da

hitap edecek ifadeler kullanılmalıdır. Böylelikle çocuğun hem okurken hem dinlerken sıkılmaması sağlanır (Sağlam, 2007).

6-10 Yaş (İlkokul) Öğrencileri İçin Kitapların Özellikleri

Çocuklara sunulan kitaplarda çocuğa hitap etmesi, onu tatmin etmesi, çocuğun algılayış seviyesine uygun olması gibi bazı özellikler aranır (Demirdöğen, 2003). 6-8 yaş dönemi için okumanın öğrenildiği ve çocuğun sosyal anlamda geliştiği bir dönemdir. Çocuğun bu dönemde kendi yaşam alanı ile ilgili kitaplarla karşılaşması onda kitap okuma alışkanlığı kazandırmaktadır. Bu yaş gurubu kitapları, birtakım ahlâki ve toplumsal davranışın kazandırılmaya çalışıldığı bir içeriğe de sahip olmalıdır. Çocuğun toplumsal anlamda doğru kabul edilen içeriklerle karşılaşması bu anlamda hataları önleyebilir. Çocuk bu dönemde “estetik karşılığı güçlü” kitaplarla karşılaşmalıdır. Estetik arayışın göz ardı edilmesi, zamanla sadece içeriğe odaklanılan bir hâl alacağından, olumsuz bir durum oluşmasına yol açar. Bu yüzden eserde, hem değer içeriğinin hem de estetik karşılığın bir gelişim dengesine sahip olması oldukça önemlidir (Çiftçi, 2013).

İlerleyen yıllar çocukların sosyal çevrelerinden ve arkadaşlarından hem öğrendiği hem de etkilendiği dönemdir. Bu dönem avantaja çevrilmelidir. Erkek öğrencilerin bu dönemde serüven ruhu gelişirken, kız öğrencilerde düşsel öğeler baskın bir hal alır. Bu dönemde öykü kitaplarının yanı sıra fabl, şiir, çizgi roman, doğa ve fen olaylarıyla ilgili kitaplar ilgi çeker. Bu dönemde aile ve öğretmenden çok arkadaş etkisi altında olan çocuk grup faaliyetleri ile kitaplar çocuklara sevdirmelidir. Çocuklar bu dönemde kendi kitaplarını kendileri tercih etmelidir (Çiftçi, 2013).

Çocuk Kitaplarının Çocuk Gelişimine Katkısı

Ailede ve okulda eğitim öğretim adına yapılan her faaliyet ve çalışma hedef olarak çocuğa doğru davranışı kazandırmak için yapılmaktadır. Kitaplarda birçok yönüyle bu amaca hizmet etmektedirler. Çocuk gelişim sürecinde pek çok çevresel faktörden etkilenir. Kitaplarda anlatılan olaylar sayesinde çocuk ileride karşılaşacağı problem durumları önceden deneyimleme fırsatı elde ederek daha kolay çözüm bulabilmekte, neden sonuç ilişkisi kurabilmekte ve vicdani yargı içeren olaylarda doğruyu yanlıştan daha kolay ayırt ederek

doğru olanı yapmaya karar verebilmektedir. Hedef davranışların çocuklara kazandırılmasında zengin bir yaşantı ortamı, sadece okullarda değil çocuğun evinde de çocuk kitapları ile oluşturulabilir. (Sağlam, 2007).

Resimli kitaplar çocukların ilk kitaplarıdır. Büyüdükçe çocuklar basit öykülerin anlatıldığı kitaplara ilgi duyarlar. Tekrarlı okuma, konu ile ilgili merak edilen soruların yanıtlanması, yarım bırakılan cümleleri tamamlama, kitapları kendi cümleleri ile özetleme, çocukların kelime dağarcığını zenginleştirir ve dil gelişimini pekiştirir (Gönen, 2005). Kitaplar çocuklara anlatımlarda dilin gerektirdiği kuralları kavramasına ve kullanmasına fırsat vermektedir (Sağlam, 2007).

Çocuk edebiyatı, “gözlemleme”, “karşılaştırma”, “sınıflandırma”, “uygulama”, “eleştiri yapma” gibi olanaklar sağlayarak çocukların düşünme becerisine katkı sağlamaktadır (Norton’dan aktaran Sever, 2007, s.39). Sağlam (2007)’a göre çocuk edebiyatı ürünleri çocuğa, sorunların üstüne gidebilme, problemlere uygun ve yaratıcı çözümler bulabilme yeteneği kazandırmaktadır. Çocuklar etkileşim içine girdiği kitaplardaki kahramanlarla özdeşim kurarlar ve onların kişilik özelliklerinden, davranışlarından etkilenirler. Bu süreçte çocuklar, kendi kişilik özelliklerinin farkına vararak ve empati kurarak kişilik gelişimleri için önemli adımlar atmış olurlar (Sever, 2007). Gönen (2005), resimli kitapların, çocukların kendilerini tanımalarını ve sosyalleşmelerini sağlayıp yalnızlık duygularını azalttığını vurgulamıştır. Çocuk kitaplarındaki karakterler, çocuk okurun edebî zevkini geliştirme noktasında etkili oldukları kadar, çocuk okura birtakım iletileri vermek ve onun karakterini geliştirmek açısından da önemlidir (Yılmaz, 2016). Anlaşılmaktadır ki çocuk kitapları kişilik gelişimi açısından da çocuk gelişimine katkı sağlamaktadır.

Erkmen (2017)’e göre çocukların bedensel gereksinimlerinin karşılanması kadar duygu dünyasının gereksinimlerinin karşılanması da çok önemlidir ve bu gereksinimin karşılanmasında edebiyat ve nitelikli çocuk kitapları büyük öneme sahiptir. Çocuk edebiyatının çocuğun duygu dünyasına, psikolojisine önemli katkısı olduğunu vurgulayan bir diğer çalışma da Can (2012), “Çocuk, estetik haz alma ihtiyacını en güzel ve en ulaşılabilir şekilde çocuk edebiyatından karşılar.” demiştir. Çocuk edebiyatı sadece okuma-yazma bilen çocuklar değil, okul öncesi çağındaki çocukların da psikolojik gereksinimleri göz önünde bulundurularak yazılmaktadır. Çocuğun okul öncesi dönemde edebi eserle buluşması onun hayal dünyasının gelişmesine, hoşça vakit geçirmesine, yaşama sevinciyle dolmasına, eserde geçen karakterlerin yerine kendini koymasıyla algılama ve yorumlama

gücünün artmasını sağlar. Bu sayede yaratıcı düşünme gücü artan çocuk, daha hızlı sosyalleşerek çevresini, anlamlandırmaya başlar (Can, 2012).

Çocuk kitaplarının çocuğa katkısını Sever (2002) çocuk kitaplarının işlevleri şeklinde açıklamıştır.

- Kitaplar, anadilinin anlatım gücünü ve güzelliğini duyumsatma, duyuları eğitme; çocuklara okuma kültürü edindirme, onların okul türü öğrenmelerine katkı sağlama gibi işlevler üstlenir.
- Çocuk kitaplarında sunulan yaşam durumları, çocuğu değişik kişiliklerle tanıştırır; bu da çocuğu kendini tanımaya, kendini başkalarıyla karşılaştırmaya yöneltir.
- Çocuk kitapları, yetiştirilecek kişilerin duygu ve düşünce bakımından dengeli, bilimsel düşünceyi benimsemiş, özgür ve geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, sorumluluklarını bilen yaratıcı bireyler olmasında, estetik özellikleriyle dilsel ve görsel bir uyaran olarak görev alır.

Çocuk Kitaplarının Değer Eğitime Katkısı

Edebiyatın amaçlarından biri de üretildiği toplumun kültürel ve toplumsal değerlerini yansıtmaktır. Edebiyat yapıtlarında yer alan değerler, toplum tarafından benimsenmiş davranışlar hakkında okuyuculara düşünme fırsatı sunmaktadır (Sever, 2007). Yirminci yüzyıldan itibaren çocuklara özgü olarak gelişmeye başlayan çocuk edebiyatı ve ürünlerinin, “çocuğa eğlenceli zamanlar geçirme işlevlerinin yanı sıra çocukta millî ve evrensel kültür değerlerine ilişkin bilincin uyanmasına ve tutumun oluşmasına” yönelik önemli işlevleri de vardır (Karatay, 2007). Çocuk kitapları çocuğu ve toplumu etkileyen değerlerin kazanılmasında son derece önemli ve etkilidir. Etkileşim içine girdiği kitaptaki kahramanlarla özdeşim kuran çocuklar toplumsal becerileri de kazanmış olmakta ve böylece toplumsallaşmaktadır (Dirican, 2013; Karatay, 2011; Sever, 2007).

Oktay (1998), “Dengeli bir şekilde hazırlanan çocuk kitaplarında seçilen karakterlerin olumlu özelliklerinin daha belirgin olması gerekmektedir. Bu karakterle ile toplum olarak kabul gören olumlu davranışların pekiştirilmesi, çocuğa kolaylıkla kazandırılması sağlanmalıdır (s.177)” vurgusu ile çocuk kitaplarının görevlerinden birini daha açıklamaktadır. Kitapların kendi etkisi dışında anne baba eşliğinde yapılan okumalar

sırasında ve sonrasında yapılan sohbetler ile çocuğun, aile ve çevre değerlerini kazanması da sağlanabilir.

Günlük hayatta çocuğa telkin edilen toplumsal kurallar çocuk için soyut genellemelerdir. Sözlü olarak telkin edilen toplumsal kurallar çocuğun ilgisini çekmeyebilir. Zıtlıkları, ikilemleri barındıran edebî bir eserle doğru ve yanlış davranışı öykü kahramanlarının kişiliğinde çocuğa yaşatmak sözlü uyarıdan daha etkilidir (Karatay, 2011).

Edebiyat Temelli Değerler Eğitimi (Edebi Eserlere Dayalı Karakter Eğitimi) değerlerin kitaplar yoluyla kazandırılmaya çalışıldığı uygulamalardır. ABD, Edebiyat Temelli Değerler Eğitimi Programı içeriğinde çocukların nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri ile tanıştırılması, öykülerin ahlâki boyutunun tartışılması, olayların farklı yönlerinin keşfettirilmesi, okuma sevgisi ve çocuğun kitap ile olan etkileşiminin artırılması vardır. Böylece çocukların ahlâki değerleri kazanmalarına yardımcı olunmaktadır (Lamme, Krogh, & Yachtmez, 1992).

Karatay (2011) Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı adlı çalışmasında edebi eserlere dayalı karakter eğitimini, eserlerde geçen çelişkili durumlardan ahlâki muhakeme yaparak bir yargı veya yargılar çıkarmaya dayandırmaktadır. Değer ediniminde kullanılan en etkili yöntemin ahlâki muhakeme yöntemi olduğunu belirtmektedir. Bu yöntem kullanılırken bir gerçek bir de hayali durum yaratılıp öğrencilerin bir değer yargısına varmaları ve vardıkları değer yargısı ile ilgili seçimi akla dayalı bir temele oturtmaları istenmektedir. Bu yöntemi kullanan öğretmen kazandırmak istediği değere uygun bir edebî eser belirlemektedir. Uygulamada metne hazırlık olarak öğretmen kazandırmak istediği değerle ilgili öğrencilerin dikkatini çeker. Metni okur. Öğretmen 5N1K ile olayın öğrenciler tarafından kavranmasını sağlar. Öğrencilerin dikkati ikilemli olay ve durumlar üzerine çekilir, durumla ilgili öğrencilerin empati yapmaları, durumu tartışmaları sağlanarak durum analiz edilmiş olur. Karatay'a (2011) göre burada önemli olan öğrencinin ne cevap verdiği değil, cevabını nasıl açıkladığıdır. Bu süreçte öğretmen öğrencilere zorlayıcı herhangi bir müdahalede bulunmamalıdır. Öğretmen sadece rehberdir ve öğrencilere seçim yapmaları konusunda seçenekler sunarak, seçimi öğrencinin özgür iradesine bırakmalıdır. Karatay karakter eğitiminde edebi eserlerin tercih edilmesindeki en önemli sebeplerden birinin her yaş düzeyinde kullanılabilir olmasını göstermiştir. Edebiyat temelli karakter eğitimi programlarında kitap seçiminin önemi vurgulanmaktadır. Çocukların, değer içeren öyküler dinledikçe değerlerin yaşamdaki önemini kavramaya başladığı ve değerler hakkında daha

kapsamlı bir anlayış geliştirdikleri vurgulanmıştır. Böylece çocuklar zamanla kendi değerlerini oluşturmaktadırlar.

O'Sullivan (2004)'a göre, çocukların karakter eğitiminde kullanılacak kitapların taşıması gereken nitelikler şöyledir (O'Sullivan'dan aktaran Karatay, 2011, s.1404):

1. Ahlâki ikilemler içermelidir.
2. Edebî derinlikten ziyade anlamayı sağlayan derinlikteki kitaplar olmalıdır.
3. Karakterler hayranlık uyandırmalı, öğrenciler ile yakın yaşta olmalı ve karakterler inanılabilir olmalıdır.
4. Ana karakterleri, çok çeşitli ve farklı kültürlerden olabilen kitaplar olmalıdır.

Lamme vd. (1992)'ne göre çocuk kitaplarında yer alan değerlerin kazandırılmasına yönelik uygulanabilecek stratejiler şunlardır:

- Öykü ağı oluşturularak kitapla daha fazla etkileşim kurdurulmalıdır. Kitaptaki olaylarla çocukların yaşamları arasında bağlantı kurulabilir.
- Karakterlerin aldıkları kararlar ya da seçimler hakkında çocuklarla beyin fırtınası yapılabilir.
- Karakterlerin karşılaştıkları durumlar karşısında nasıl davranabilecekleri konusunda tartışılabilir.
- Karakterlerin aldıkları kararlarla hakkında çocuklar ile çocuklarla tartışılabilir.
- Konuyu pekiştirmek için hikâye ile ilgili resimler çizilebilir.
- Öyküdeki önemli bir bölüm ile ilgili canlandırmalar yapılabilir, karakterin yapmış olduğu seçimin alternatif sonuçları, canlandırmalar aracılığıyla keşfedilebilir.

Değer ile içli dışlı olan karakter eğitimi ile iyi ve kötüyü ayırt edebilen, erdemli, kişiliği ahlâki zemin üzerine inşa etmiş, kendini tanıyan bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir (Ekşi, 2003; Ekşi & Katılmış, 2014; Yılmaz, 2016). Yılmaz (2016) karakter eğitiminde çocuk edebiyatının bir enstrüman olabileceğini, çocuk edebiyatı yoluyla pek çok değer okura hissettirilebileceğini vurgular. Nitelikli metinler çocuğun karşılaşabileceği durumlar

karşısında olumlu tutum ve davranış sergilemesine imkân tanır, çocukların temel değerlerinin geliştirilmesine yönelik bir dizi fırsat sunar, nasıl davranacaklarına karar vermeleri hususunda onlara yardımcı olur ve erdemi geliştirmek için öğrencileri mücadeleye davet eder (Karatay, 2011).

İlgili Araştırmalar

Tüm dünyada ve ülkemizde değerler ve değer eğitimi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Günümüz şartlarında bireylerin değerlerinin ekonomi, teknoloji, aile, okul kültürü vb. sebeplerden etkilendiği bilinmektedir. Daha doğru bir değer eğitiminin verilebilmesi için de insanların günümüz şartlarındaki değer eğilimlerinin ve algılarının bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple bireylerin değer yönelimlerinin tespit edilmesi önemlidir. Türkiye’de bu anlamda yapılan çalışmalara bakıldığında öğrenci, öğretmen ve velilerin değer yönelim ve algıları olmak üzere üç kategoride araştırma yapıldığı gözlemlenmiştir.

Çocuklarımıza aktarılan tüm bilgiler onların geleceğe hazırlanmasını sağlamak için yapılmaktadır. Ailesi, öğretmeni ve arkadaşlarından öğrendiği her türlü bilişsel ve duyuşsal bilgi aslında çocuklarımızın gelecekte kullanacağı hayatlarını kolaylaştıracak anahtarlardır. Bu sebeple toplumumuzda, ailede ve özellikle okullarda çocuklarımıza değerlerin de kazandırılması hedeflenmektedir. Ülkemizde de son yıllarda programlarımıza dâhil olan değer eğitimi konusunda ciddi tartışmalar ve araştırmalar yapılmaktadır. Bu anlamda çocuklarımızın değer eğilimlerini ve algılarını bilmek bu çalışmalar kapsamında önem taşımaktadır. Öğrencilerin değer yönelimleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında yapılan çalışmaların pek çoğunun üniversite ve lise düzeyindeki öğrencilere yapıldığı gözlemlenmiştir (Deveci & Ay, 2009; Dilmaç, 2007; Tay, Durmaz & Şanal, 2013). Ortaokul düzeyinde yapılan çalışmaların (Yiğittir & Öcal, 2010) azlığı dikkat çekmekle birlikte ilköğretim ve okul öncesi için ise bir çalışmaya rastlanamamıştır. Veli ve öğretmenlerin değer yönelimi ile ilgili çalışmaların ise her kademe düzeyinde yapıldığı görülmektedir. İlköğretim düzeyinde yapılan çalışmaların bazıları şöyledir:

Yiğittir ve Öcal (2010), 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerini belirlemek üzerine yaptığı çalışma sonucunda öğrencilerin 97 farklı değeri tercih ettiklerini tespit etmişlerdir. Bu tercih ettikleri değerler içinde sırasıyla çevre temizliği, saygı, güzel söz ve davranış, dürüstlük,

çalışkanlık, çevre duyarlılığı, yardımseverlik, iyi insan olma, hoşgörü, doğa sevgisi, temizlik, sevgi ve güvenilirlik değerlerini daha çok tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Deveci ve Ay (2009), eğitim sisteminin iyi ve etkili insan yetiştirme amaçlarına ulaşabilmesi için gerekli önlemleri almasını önemli bir gereklilik olarak görmektedirler. Beşinci sınıf öğrencilerinin günlüklerinden yola çıkarak günlük yaşamlarında değerlerin yer alma durumunu tespit amaçlı olarak yaptıkları çalışma sonucunda, sorumluluk, çalışkanlık, insan ilişkileri, özdenetim, ulusal değerler, onurlu olma, temizlik, tutarlılık, hoşgörü, paylaşma, merhamet, dürüstlük, nezaket olmak üzere on üç temaya ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin günlük yaşamlarında değerlerin sıklıkla derslerinde yer alan temalar olduğu belirtilmiştir.

Tay, Durmaz ve Şanal (2013), Sosyal Bilgiler dersi kapsamında 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin değer ve değerler eğitime ilişkin görüşlerini betimlenme amacıyla 297 öğrencinin görüşünü almışlardır. Öğrencilere sordukları “Değer ifadesinden anladıklarınızı yazınız?” sorusuna istinaden edilen bulgulara göre; öğrenciler, 18 farklı değer ile değeri tanımlamışlardır. Sevgi, saygı, aile, dostluk, para ve çalışkanlığın en çok kullanılan değerler olduğu görülmüştür. “Sosyal bilgiler dersinde size hangi değerler kazandırılmalıdır?” sorusuna 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin, 28 farklı değerle cevap verdikleri ve sırasıyla en çok; saygı, sevgi, bilimsellik ve dostluk değerlerini kullandıkları görülmüştür.

Çengelci, Hancı ve Karaduman (2013), 225 öğrenci ile yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin okullarında en çok dürüstlük değerinin kendilerine kazandırılmaya çalışıldığını düşündüklerini tespit etmişlerdir. Öğrencilerin sırasıyla sorumluluk ve yardımseverlik ile ilgili maddelere de katıldıkları gözlemlenmiştir. Aynı çalışmada öğretmenlere de okulda öğrencilere en çok kazandırılmaya çalışılan değerler sorulduğunda sırasıyla sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma ve sorumluluk değerleri olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmenlere değer eğitime yönelik önerileri sorulduğunda ise önerilerin 3 ana başlıkta toplandığı görülmüştür. Bunlar; değerlerin öğretim sürecine, okul personeline ve okul-aile-toplum, işbirliğine yönelik önerilerdir. Öğretmenlerin programda değerler eğitime daha fazla yer verilmesi ve daha fazla zaman verilmesi konusunda hemfikir oldukları anlaşılmaktadır. Değerler eğitiminin sadece bir öğretmen aracılığı ile kazandırılmayacağı, okul personeli ve çevre ile işbirliğinin gerekliliği anlaşılmaktadır.

Balcı ve Yelken (2010)’e göre, çocuğun ahlâki eğitiminden anne ve babaları birinci derecede sorumludur. Ailenin ardından ise çocuğa değerleri öğretebilecek kurum okuldur. Okulda eğitimin amaçlarında yer alan vatandaş yetiştirme sürecinde öğretmenler öğrencilere değerleri aktarır. Öğretmenlerin değer yönelimleri bu kapsamda oldukça önem taşımaktadır. Özellikle sınıf öğretmenleri hayata bakış açıları, bilgi birikimleri, duygusal yönleri, kişilik özellikleri, değerleri, tutum ve davranışları ile öğrencilere değer kapsamında önemli mesajlar gönderirler. Öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin öğrenci davranışlarını etkilediğine dair ortaya konan araştırma sonuçları (Altunay & Yalçınkaya, 2011; Çelikkaya & Seyhan, 2017; Kaya, 2015) öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin önemine işaret etmektedir. Bu kapsamda Balcı ve Yelken (2010) çalışmalarında ilköğretim okulu öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamları betimlemek istemişleridir. “Kendi düşüncelerinize göre değer nedir?” sorusunu yazılı olarak öğretmenler “ölçüt olarak değer”, “birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen unsur olarak değer”, “davranışlar bütünü olarak değer”, “maddi ve manevi unsurlar olarak değer”, “kurallar bütünü olarak değer”, “nitelik olarak değer” ve “değer eğitiminin işlevleri” şeklinde 7 temada toplanan cevaplar vermişlerdir.

Benzer olarak Aktepe ve Yel (2009), ilköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi amacı ile yaptıkları çalışma sonucunda anlaşılmaktadır ki öğretmenler en çok toplumsal adalete, ulusal güvenliğe, aileye, sağlıklı olmaya, gerçek arkadaşlığa, dürüst olmaya, sorumluluk sahibi olmaya, eşitliğe, kendine saygılı olmaya ve anlamlı bir hayatın değerine inanmaktadırlar.

Sosyal bilgiler dersinde uygulanmakta olan değerler eğitiminin öğretmenler yönüyle değerlendirilmesine yönelik Baysal (2013)’ın yaptığı çalışmada öğretmenler sosyal bilgiler dersi değerler eğitimi uygulamalarında en çok dürüstlük değerini kazandırmaya yönelik etkinlikler düzenlendiğini düşünmektedirler. Öğretmenlerin tamamına yakını değerler eğitiminde aile katılımının daha etkin sonuçlar doğuracağını düşünmektedirler.

Memiş ve Gedik (2010) öğretmeni tanımlarken “değerleri, tutumları, tavırları, duygusal yönleri, hayat felsefesi ve davranışları ile okulda bulunan kişi” şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda öğretmenlerin değer ve davranışlarının zamanla toplumun değerleri olduğunu aktarmışlardır. Öğretmenlerin değerlerinin aslında toplumun, geleceğin değeri olduğunu vurgulayan Memiş ve Gedik (2010) sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri ile ilgili yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenlerinin en çok evrensellik değerine önem verdiklerini

tespit etmişlerdir. Bunu sırasıyla güvenlik, öz yönelim, yardımseverlik, uyma, geleneksellik, yaşamdan haz alma, başarı ve uyarılım değerleri takip etmektedir.

Yiğittir (2010), değer eğitiminin önemini vurgulamakta ve ilk değer eğitiminin ailede başladığını belirtmektedir. Ailede kazanılan değerler ile okulda kazanılan değerler birbiri ile uyumlu olmalıdır. Bu uyum sağlandığında değer eğitimi çalışmalarının başarısı yüksek olacaktır. Bu sebeple ailenin de değer yönelimi sistemimizin içine alacağımız değerleri seçerken önem taşımaktadır. Bu kapsamda Yiğittir (2010) ilköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını istediği değerleri tespit etmek amacı ile ailelere okulda kazandırılmasını istedikleri 10 değeri sormuştur. Araştırma sonucunda aile birliğine önem verme, çalışkanlık, bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı, vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük, doğruluk, saygı, yardımseverlik ve cesaret değerlerine öncelik verdikleri tespit edilmiştir. Ailelerin değer tercihi ile Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan doğrudan verilmesi gereken değerlerin büyük ölçüde tutarlı olduğu çalışma sonucu anlaşılmaktadır.

Arpacı (2014) öğretim programlarımızda değerler eğitiminin direk bulunduğu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi kapsamında görüşlerini betimlemek amacıyla velilerden 5 değer seçmelerini istemiştir. Velilerin en önemli gördükleri değerın sırasıyla dürüstlük, adalet, saygı, doğruluk, namuslu olmak olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerle de yapılan bu çalışmada öğretmen ve veli değerlerinin yüksek oranda benzeştiği anlaşılmaktadır.

Baş ve Beyhan (2012) Türkiye’de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, çalışmalarında değerler eğitimi konusunda yapılmış olan tezlerin dağılımlarını kategorisel analiz tekniğini kullanarak değerlendirmiştir. Yapılan bu araştırmada, değerler eğitimi konusundaki lisansüstü tezlerin sayısının az olduğu, en çok tezin 2010 yılında ve yüksek lisans seviyesinde yapıldığı, analizlerde en çok betimsel istatistiklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de en çok okunan kitaplarla ilgili çalışmalar ile hangi özellikteki kitapların seçildiği bilgisi yazar ve ebeveynler için oldukça önem taşımaktadır. Bu anlamda Yıldırım ve Dinç (2017)’in çalışmalarında Türkiye’de en çok okunan çocuk kitaplarının yeterlilik analizini yapmış, kitapları biçim ve içerik yönünden incelenmiş ortak ve farklı yönlerini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Tasarım/düzenleme, yazar/kitap, dil/anlatım, konu/plan ve resimlendirme bilgileri biçiminde beş başlık altında değerlendirme yapılmış, analiz edilen 20 kitaptan altısı tüm kriterler yönünden yeterli bulunmuştur. Bu kitaplar şunlardır: Son

Adanın Çocukları, Sakız Sardunya, Hayalet Köy, Güneşi Bile Tamir Eden Adam, Geçmişe Tırmanan Merdiven ve Sevimli Dostlar Otelı/Bütün Hayvanlar Davetlidir.

Erkmen (2017)'in çalışmasına bakıldığında Ankara çocuk kütüphanelerinde en çok okunan kitapların çocuk edebiyatının temel ilkelerine göre incelediği tarama niteliğinde olan betimsel bir araştırma olduğu görülmüştür. Belirlenen örneklem, çocuk edebiyatının temel ilkeleri bağlamında incelenmiştir. Ayrıca bu kitapların çocuklar tarafından neden tercih edildiğini belirlemek için 6 ay boyunca gözlem yapmış ve 100 öğrenci ile görüşmüştür. Çocuk kütüphanelerinde en çok okunan kitapların çocuk edebiyatının temel ilkelerine göre yeniden gözden geçirilmeye ve düzenlenmeye gereksinimi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Özgider (2010) çalışmasında 2008 yılında Türk ve İngiliz çocuk edebiyatından en çok satılan üçer yapıtı biçimsel ve içeriksel özellikleri bakımından değerlendirmeyi ve karşılaştırmayı amaçlamıştır. Araştırma iki farklı kültürün çocuk kitaplarındaki içyapı ve dış yapı özelliklerinin benzer nitelikte olduğunu göstermiştir. İşlenen konuların çocuğun çevresine, doğaya, sanata ve insanlara duyarlık kazanmasını sağladığı belirtilmiştir. En çok satılan ya da okunan kitaplardaki konu içeriklerinin toplumsal değerleri barındırdığı anlaşılmaktadır.

Kolaç ve Karadağ (2012) Türkçe öğretmeni adaylarının “değer” kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamalarını ortaya çıkarmayı amaçlamış ve araştırmada tarama modeli yöntemi kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun “değer” kavramını toplumun benimsemiş olduğu ölçütler, maddi manevi unsurlar, davranış ve kurallar bütünü, mukaddes sayılan şeyler (pazarlanamayan, satılamayan), vazgeçilemeyenler, toplumda birleştirici ve düzenleyici kurallar ve ölçütler olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda Türkçe öğretmeni adaylarının önemli gördükleri ulusal değerlerin bayrak, dil, ulusal marş ve vatanseverlik olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun evrensel değerleri insan onuruna ve haklarına saygı, düşünce ve inanç özgürlüğü, dünya barışını koruma, sevgi ve eşitlik, adil olma, hoşgörü, dayanışma, bağımsızlık, bilimsellik, demokrasi ve çevre bilinci biçiminde gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Dilek (2017) yaptığı çalışmada, Feridun Oral'ın 0-6 yaş resimli hikâye kitaplarının MEB'in belirlediği değerler açısından incelemiştir. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmış ve elde edilen veriler doküman incelemesi yoluyla incelenmiştir. Doküman incelemesi sonucunda ortaya çıkan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi ve değerlendirmenin yapılmasında MEB Değerler Kontrol listesi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda sırasıyla yardımlaşma/dayanışma, çalışkanlık, sevgi, nazik olma, şefkat/merhamet, dostluk, hoşgörü, duyarlılık, aile birliğine önem verme, paylaşımcı olma, sorumluluk, temizlik, iyilik yapmak, doğruluk/dürüstlük, misafirperverlik, saygı, adil olma, cesaret, vatanseverlik, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma ve fedakârlık değerleri tespit edilmiştir.

Dirican (2013) çalışmasında 3-6 yaş grubu çocukların değer edinimine yönelik, Türk yazarlar tarafından yazılmış hikâye kitaplarında yer alan temel insani değerlerin neler olduğunu ve yer verilme oranlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Kitapların metin kısımlarındaki toplam cümle %28.69 oranında değer ifade etmektedir. Resim kısımlarında ise %53.04 oranında değer ifade eden resme yer verildiği bulunmuştur. Değer içerikli resimli hikâye kitaplarının metin kısımlarında geçen değer dağılımlarına bakıldığında sevgi, paylaşmak, arkadaşlık, mutluluk ve nezaket en çok rastlanan değerlerken cesaret, liderlik ve barış en az yer verilen değerlerdir. Değer içerikli resimli hikâye kitaplarının resim kısımlarında geçen değer dağılımlarına bakıldığında paylaşmak, sevgi, mutluluk, arkadaşlık ve yardımseverlik değerlerine yüksek oranda; saygı, temizlik, nezaket, empati ve çalışkanlık değerlerine orta derecede yer verildiği sonuçlar arasındadır.

Körükçü vd. (2016) çalışmalarında 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında yer alan değerleri Schwartz'ın Değerler Modeline göre incelemiş ve bu inceleme sonucunda resimli çocuk kitaplarında sırasıyla en fazla uyma, hazcılık, geleneksellik, iyilikseverlik, uyarılım, evrensellik değerlerine yer verildiği; en az ise güç, güvenlik ve başarı değerlerine yer verildiği belirlenmiştir.

Akyol (2012)'un çalışması 2003–2011 yılları arasında Ankara il merkezindeki kitabevlerinde satışa sunulan farklı yayınevlerine ait resimli çocuk kitapları arasından rastgele örnekleme ile seçilen Türkçe basılmış yerli ve yabancı toplam 250 resimli çocuk kitabını kapsamaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen “Değerler Kontrol Listesi” kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, çalışma grubunu oluşturan resimli çocuk kitaplarında en fazla kişisel değerlerin, orta düzeyde kişiler arası değerlerin, en az ise toplumsal değerlerin yer aldığını göstermiştir. Tespit edilen kişisel değerler sırasıyla mutluluk, kibarlık, duyarlılık, öğrenme, hoşgörü, özeleştirici, çalışkanlık, yaratıcılık, sorumluluk, cesaret, kendini kabul, özgürlük, dürüstlük, samimiyet ve alçakgönüllülük 'dur. Kişiler arası değerler sırasıyla, sevgi, arkadaşlık,

işbirliği, uyum, saygıdır. Toplumsal değerler sırasıyla; kurallara uyma, doğayı sevme ve koruma, barış ve vatanseverliktir.

.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölüm araştırmanın modeli, veri kaynağı, verilerin toplanması ve verilerin analizinden oluşmaktadır.

Araştırmanın Modeli

2018 yılı Eylül, Ekim, Kasım, Aralık ve 2019 yılı Ocak, Şubat aylarına ait D&R, İDEFİX ve KİTAPYURDU kitap satış mağazalarının en çok satanlar bölümünden alınan veriler ışığında oluşturulan kitap listesindeki 6-10 yaş arası öğrenciler için yayımlanan kitaplardaki değerleri incelemeyi hedefleyen betimsel modelde bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar, verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlayan çalışmalardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2014). Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yapılmıştır

Veri Kaynakları

Bu araştırmada veri olarak kullanılan çocuk kitapları 2018 yılı Eylül, Ekim, Kasım, Aralık ve 2019 yılı Ocak, Şubat ayları boyunca D&R, İdefiks ve Kitapyurdu internet satış mağazalarının altı ay boyunca her ay yayınladığı “En Çok Satanlar” kategorisinden 6-10 yaş arası çocuk kitapları başlığı seçilerek listelenmiştir. Altı ayın sonunda frekansı yüksek olan ilk 25 kitap bu araştırmanın veri kaynağı olarak kabul edilmiştir. Çok satanlar bölümünde 6 ay boyunca listelenen kitapların tamamı Ek 4’te verilmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen kitapların listesi ise Ek 2’de verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Nitel araştırmalarda veri analizi çeşitlilik, yaratıcılık ve esneklik anlamına gelmektedir. Her nitel araştırma farklı özellikler taşır. Bu nedenle araştırmacının kendi araştırması için bir veri analizi planı geliştirmesi beklenir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın (2013)’a göre veri analizini; araştırma alanında toplanan verinin detaylı bir şekilde incelenip ana kategoriler ve kavramlar etrafında tasnif edilip kodlanması şeklinde aktarmaktadır (s.134). Kategorileştirme işlemi önceden veya metin incelenirken oluşturulabilmektedir. (Elo ve Kynagas, 2008). İçerik analizinin amacı bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirleyip, metinlerdeki mesajlara ilişkin çıkarımlarda bulunmaktır(Büyüköztürk vd., 2014).

Nitel araştırmalarda verileri analiz etmenin basamakları aşağıdaki gibi verilmiştir (Güler vd., 2013);

- Toplanan verinin yazıya dökülmesi,
- Verinin ana kavramlar etrafında kategorize edilmesi,
- Kavramların birbiri ile olan ilişkisinin ortaya konması,
- Kavramlara meşruluk kazandırılması,
- Veri analizinin belli bir mantık çerçevesinde sunulmasıdır.

İçerik analizi, herhangi bir metnin içerisindeki sözcükleri tek tek saymaktan çok daha fazlasıdır. Dilin yoğun bir biçimde taranması ve kategoriler oluşturulmasıdır (Kızıltepe, 2015). Kategorileştirme işlemi metin incelemeleri sırasında yapılmıştır.

İçerik analizi yapılırken metin içerikleri açık ya da gizli içerik kullanarak kodlanmaktadır. Açık kodlama yapılırken araştırılmak istenen konuya ilişkin metinde açık olarak görülebilecek bir kavram belirlenmektedir. Bu kelimenin metin içerisinde kaç kere geçtiğı önemlidir. Gizli kodlamada ise metnin içerisinde doğrudan geçmeyen ancak altında yatan anlama bakılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014). Örneğın “Arkadaşım bugün bize geldi.” cümlesinde geçen “arkadaşım” ibaresinden ötürü açık kodlamada bu cümle analize kaydedilmektedir. Cümlenin okuyucuya arkadaşlık ile ilgili bir değeri aktarımı yapıлып yapılmadığına baktığımızda ise bu cümle analize dâhil edilmemektedir. Gizli içerik kapsamında; “Yanımda güvenilebileceğim birine ihtiyacım var.” cümlesinde ise metinde

anlatılan olayla ilişkili olarak arkadaşlık değerin sahip olması gereken bir özellik vurgulandığı için bu cümle analize dâhil edilmektedir. Açık içerik kullanarak kodlama yapmak kolay ve analiz yinelenildiğinde benzer sonuç vereceği için güvenilirdir. Ancak belirlenen kelimeye tek başına bakıldığı ve anlam aranmadığı için geçerlilik açısından şüphe oluşturmaktadır. Açık kodlama yapıldığında belirlenen kelimenin varlığı analiz yapılırken bu cümlede de sayısal veride işleme alınması demektir. Gizli içerik kullanarak yapılan kodlama işleminde ise veri kaynağında yer alan cümlede yatan anlama bakıldığı için geçerliliği olumlu etkilemektedir. Ancak ifadeler farklı kişilere ya da zamana göre değişkenlik gösterebileceği için güvenilirlik problemini beraberinde getirdiği düşünülmektedir.

Geçerlilik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olabildiğince yansız gözlemlemesidir. Araştırmacının elde ettiği verileri ve ulaştığı sonuçların onaylanmasına yardımcı olacak ek yöntemler kullanmasıdır. Bu yöntemler katılımcı teyidi, meslektaş teyidi, çeşitleme vb. yöntemlerdir. Verilerin ayrıntılı biçimde rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığı açıklayabilmesi geçerliliğin önemli ölçütlerinden biri olarak verilmiştir. Geçerlilik iç ve dış geçerlilik olarak iki bölümde incelenmektedir. İç geçerlilik; araştırmada gözlemlediğimiz olay ya da olgularla ilgili yorumlarımızın gerçeği yansıtırma durumudur. Veri toplama, veri analizi ve yorumlama sürecinde araştırmacının tutarlı olması ve bu tutarlılığı nasıl sağladığını açıkça belirtmesidir. Dış geçerlilik, araştırma sonuçlarının benzer ortam ve durumlarda genellenebilirliği ile ilişkilidir(Yıldırım & Şimşek, 2011, s.254). Elde edilen verilerin okuyucunun anlayabilmesi için detaylı olarak kayıt edilmesi ve sonuçların kategorilere ve alt kategorilere ayrılmasıdır (Elo ve Kyngas, 2008). Araştırmayı okuyan kişilerin verileri, kategorileri ve ilişkileri daha kolay anlamlandırmaları yardımcı olan her durumun çalışmanın geçerliliğini arttırmak açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Güvenirlilik kavramı ile ilgili olarak ilk dikkat çeken nitel araştırmalarda farklı ele alınması gerektiği ile ilgili vurgudur (Güler, Halıcıoğlu & Taşgın, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2011). Yıldırım ve Şimşek (2011), nitel araştırmaların temel özelliklerinden iki tanesi olan insan davranışlarının hiçbir zaman durağan olmaması ve her araştırmacı tarafından bilginin farklı yorumlanabiliyor olmasının güvenilirliğin temel ilkesi ile çelişmekte olduğunu belirtmektedirler. Dış güvenilirlik verilerin bir zaman sonra aynı biçimde ölçülebilmesi; iç güvenilirlik ise aynı zaman diliminde verilerin başka bir araştırmacı tarafından aynı biçimde

ölçülmesi olarak belirtilmiştir. İç geçerlilik; araştırmacı tarafından metinlerin farklı zamanlarda iki defa kodlama olarak tanımlanmıştır.

Bu çalışmada gizli içerikli kodlama kullanılarak analiz yapılmıştır. Aktarılmak istenen değer için cümlelerin okuyucuya verdiği mesaj dikkate alınmıştır. Çocuk kitapları farklı iki zaman diliminde araştırmacı tarafından okunmuş ve kayıtları tutulmuştur. İkinci okuma ile fark edilmeyen, gözden kaçan metinler Kitap Kontrol Listesine eklenmiş ve uygun değerlerin içerisine katılmıştır. Veriler kodlanmış, kategoriler haline getirilmiş ve bu kategorilerde alt kategorilerine ayrılmıştır. Değerler ile ilgili oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler bir uzman tarafından kontrol edilmiştir. Uzman görüşü ile kategorilerde ve alt kategorilerde değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin Hediye almak/ vermek alt kategorisi ilk analizde paylaşma değerine eklenmiş iken uzman görüşü ile sevgi değerine eklenmesi tavsiye edilmiştir. Hediye almak/ vermek eylemi sevgi ile yapılan bir eylem olduğu düşüncesi ile sevgi değerinin alt kategorisi haline gelmiştir. İşbirliği, fedakârlık, uzlaşma ifadeleri ilk analizde tek başına değer olarak alınmış fakat uzman görüşü ile daha sonra işbirliğinin yardımseverlik, fedakârlığın duyarlılık, uzlaşmanın çözüm odaklı olma değerinin alt kategorisi haline getirilmesine karar verilmiştir.

Elde edilen kitaplar incelenirken Güler vd.(2013)'nin kitabında verileri analiz etmenin basamakları başlığından faydalanılmıştır. Bu çalışmada elde edilen kitapların sadece metin kısımları incelenmiştir, resimleme özelliklerine bakılmamıştır. Belirlenen kitaplar araştırmacı tarafından okunmuş öncelikle metinlerdeki değerler incelenmiştir. Metinler incelenirken “Bu metni okuyan çocuk metin aracılığı ile kendine bir değer edinebilir mi?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu cevaba yanıt olarak evet alınabiliyorsa “Hangi değer ?” sorusuna göre metin değer kategorisinin içerisine alınmıştır. Metinler incelenirken içerisinde bir değeri ifade eden cümle ve aktardığı değer tespit edilip not edilmiştir. Analizin devamında kitaplardaki değerler ve o değeri bize aktaran kriterler kategorize edilmiştir.

Bu çalışmada araştırmacı tarafından kitabın metinleri incelendikten ve bittikten sonra “Bu kitap doğrudan bir değeri aktarmak için mi yazılmıştır?” sorusu sorulmaktadır. Bu sorunun amacı şudur; araştırmacı tarafından fark edilmiştir ki incelenen kitaplardan bazıları doğrudan bir değer üzerine şekillenip konusu itibari ile çocuğa o değeri aktarmaya çalışmaktadır. Bazı kitaplar ise konusu itibari ile bir olay, bir kesit anlatan kitaplardır. Kitabın ilk amacı bir değer aktarmak değildir. Bu kitaplarda metin aracılığı ile değer aktarımı olup olmadığı, ilk okuma esnasında incelenmiştir. Tespit edilen ifadeler Kitap Kontrol Listesine işlenmiştir.

Son olarak kitaplar incelenirken “ Bu kitap olumsuz aktarma yoluyla çocuğa bir değer aktarmaya çalışmış mıdır ?” sorusunun cevabı aranmıştır. İçerik analizi yaparken karar verilmesi gereken en temel konu nasıl bir içeriğe odaklanılacağıdır. Açık ve belirgin mi yoksa gizli ve çıkarsama gerektiren mi? Açık ve belirgin içerik genelde metnin ne dediği, gizli içerik ise metnin neden bahsettiğidir (Kızıltepe, 2015). Araştırma süresinde fark edilmiştir ki bazı kitaplar bir değeri aktarırken çocuğa olumsuz mesajlar aracılığı ile bunu yapabilmektedir. Metnin bahsettiği kurgu başka bir şey anlatmasına rağmen aslında bir değer aktarılmaya çalışan kitapların olduğu anlaşılmıştır.

Veri analizi sırasında tüm bu işlemler yapılırken veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan Kitap Kontrol Listesi’ne (EK: 1) anlık olarak işlenmiştir. Kitap Kontrol Listesinde kitaplarla ilgili “Kitabın Adı”, “Kitabın Yazarı”, “Kitabın Yayınevi”, “Doğrudan Bir Değer Kazandırmak İçin Mi Yazılmıştır?”, “Olumsuz Aktarma Yoluyla Değer Aktarma Var mıdır?”, “Değer-Cümle” bölümleri bulunmaktadır. Çocuk kitaplarında yer alan değerler, aşağıdaki tabloda verilen ifadelerden yola çıkılarak tespit edilmiştir. Bu bölümler ışığında Kitap Kontrol Listesi araştırmacı tarafından Ek 1’de verildiği şekilde hazırlanmış ve her kitap için uygulanmıştır. Kitapların tekrarlı okumalarında da bu kontrol listesi tekrar oluşturulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde incelenmiş çocuk kitaplarındaki değerlere ilişkin bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

Çocuk Kitaplarının Metin Bölümündeki Değerler

Çocuk kitaplarının metin bölümleri incelenirken değer taşıdığı düşünülen cümleler not edilmiştir. Bu cümlelerden örnekler Ek 5’te verilmiştir. Bu cümlelerin altında yatan ifadeler uygun değer ile eşleştirilip daha sonra alt kategoriler halinde kodlanmıştır. Değer ve değer ifadeleri aşağıdaki Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12

Değer ve İfadeleri

Değer	İfadeler
Sevgi	Sevmek (kişiyi, hayvanı, nesneyi), hediye almayı ve vermeyi sevmek, hobi, bir şeyi yapmayı sevmek(modern bilim, sahil kenarından gezmek, aya bakmayı sevmek, gezmek, okumak, oyun oynamak, kitap okumayı, video oyunları, suyla oynamak vb.), birini özlediğini ifade etmek, sarılmak, kafasını okşamak, öpmek, sımsıkı sarılmak, gülümsemek, el ele tutuşmak, sevgisini ifade etmek(seni seviyorum, küçüğüm, tatlı sözler söylemek, güzel çocuğum vb.), biri tarafından sevildiğini hissetmek, birini sevdiğini ifade etmek(en sevdiğim müşterim, onu severim vb.), vb. ifadeler
Nezaket/Kibarlık	Nezaket bildiren kelimeleri kullanmak(merhaba, iyi günler, lütfen, teşekkür etmek vb.), özür dilemek, tebrik etmek, kibarca ifade etmek, misafiri ağırlamak, rica etmek, kibar davranmak, tokalaşmak vb. ifadeler
Yardımseverlik	İş birliği ile bir işi halletmek, beraber bir iş yapmak, işe girişmek, beraber hazırlamak, annesine yardım ederdi, yardımsever bir adamdı, eşyaları taşımaya yardım etmek, yardıma hazır olmak, yardımcı olmak vb ifadeler
Mutluluk	Tanıştığına sevinmek, çok mutlu olmak, evimiz düğün evine döndü vb ifadeler, en mutlu günü vb., mutluluk duymak, mutlu hissetmek, sevinçten gülümsemek, sevinçten zıplamak, kahkaha atmak, sevinçten dans etmek, sevinç çığlığı atmak, çok heyecanlanmak, gözleri yuvasından fırlamak vb. ifadeler

Duyarlılık	Birini güç durumda bırakmamaya çalışmak, bir kişi ya da bir şey için endişe etmek, biri ya da bir şey için korkmak, kalbini kırmak istememek, kimseyi rahatsız etmemek vb. ifadeler, birini üzmeekten korkmak, biri için elinden geleni yapmak, bir konuda daha dikkatli olmaya karar vermek, arkadaşlarını uyarmak istemek, verdiği sözü tutmak,
Paylaşmak	Sohbet etmek, birlikte gezinti yapmak, birlikte balık tutmak, eşlik etmek, birlikte bir şey yapmak ile ilgili ifadeler, ikram etmek ile ilgili ifadeler(bana da bir bardak veriyor, bir ısırik alsın, azıcık da onları doyuralım vb.) paylaşmak, cömertlik ile ilgili ifadeler.
Arkadaşlık	Bizim arkadaşımız, bize katılabilirsin, güvenilecek biri, can yoldaşım, yakın arkadaş olmak, dost olmak, dost edinmek, yakın dost olmak vb. ifadeler.
Kararlılık	Geçe boyunca çalışmak, tekrar tekrar denemek ile ilgili ifadeler, gücümün yettiği yere kadar, karalı olmak, pes etmemek, ısrarlı davranmak, inandığı şeyden vazgeçmemek, karalı olmak, karalı görünmek, aklına koymak vb. ifadeler.
Adalet	Birine haksızlık etmek, hakikatli davranmak, eşit davranmak, birinin hakkı olduğunu söylemek, hakkını aramak, haksızlığı karşı çıkmak, haklıyı ve haksızı ayırmak vb. ifadeler.
Sorumluluk	Bir hayvanın bakımını üstlenmek, bir şeyden sorumlu olmak, sorumluluk almak, günlük işlerden görev edinmek vb. ifadeler.
Temizlik	Etrafını kirletmemek, çevresini temiz tutmak, düzenli olmak, elini yıkamak, yüzünü yıkamak, temiz giyinmek, etrafı temizlemek, düş fırçalamak vb. ifadeler.
Umut	Her şeyin iyi olacağına inanmak, herkesin iyi olacağına inanmak, umutlu olmak, mucize, şans, şanslı olma vb. ifadeler.
Cesaret	Denemek, sürüye kafa tutmak, korkmamak, tereddüt etmemek, tehlikeye atılmak, cesur olmak, cesaret vb. ifadeler.
Dürüstlük	Her koşulda doğruyu söylemek, sorulara doğru yanıtlar vermek, kendi hakkında doğruyu söylemek, şeffaf davranmak, dürüst olmak vb. ifadeler.
Minnettarlık	Onların sayesinde... Minnet duymak, siz olmasaydınız... Şükür etmek, imkânlarla sahip olmak vb. ifadeler.
Olumlu Düşünme	Sahip olduğu bir şey için mutlu olmak, hatasını kabul etmek, olumlu çıkarımlarda bulunmak, iyi tarafından bakmak, uğur getirdiğine inanmak vb. ifadeler.
Saygı	Elini öpmek, saygı duyduğunu söylemek, önünde eğilmek vb. davranışlar.
Hoşgörü	Canınız sağ olsun ifadesi, anlayışla karşılamak ile ilgili ifadeler, hoşgörülü olmak, bağışlamak, affetmek, hatasını kabul etmek vb. ifadeler.
Estetik	İhtişamlı görünmek, muhteşem bir gece, dünyanın en güzel yeri, güzel görünmek vb. ifadeler.
Sabır	Sırasını beklemek, sabretmek, sabırlı biri olmak, bir şey olmasını beklemek vb. ifadeler.
Vatan Sevgisi	Vatan sevdamız, anamız vatan, vatan toprağı, vatan sevgisi vb. ifadeler.
Çözüm Odaklı Olma	Sorunlara çözüm bulmaya çalışmak, öneri sunmak, uzlaşmak, ortak karar vermek, kararlaştırmak vb. ifadeler.
Merak	Bilmek istemek, başka türlü yaşamak mümkün mü? Merak etmek vb. ifadeler.

Çocuk Kitaplarının Metin Bölümündeki Değerlerin Dağılımı ve Oranları

İncelenen çocuk kitaplarındaki ifadeler aracılığı ile tespit edilen değerler ve oranları Tablo 13’de verilmektedir.

Tablo 13

Çocuk Kitaplarının Metin Bölümündeki Değerlerin Dağılımı ve Oranları

Değer	Dağılımı (N)	Oranı (%)
Sevgi	149	22,6
Nezaket/Kibarlık	106	16,1
Mutluluk	66	10,0
Yardımseverlik	61	9,2
Duyarlılık	58	8,8
Paylaşma	29	4,4
Kararlılık	27	4,1
Arkadaşlık	22	3,3
Adalet	21	3,2
Umut	16	2,4
Sorumluluk	14	2,1
Temizlik	12	1,8
Dürüstlük	11	1,7
Olumlu Düşünme	10	1,5
Minnettarlık	9	1,4
Hoşgörü	8	1,2
Estetik	8	1,2
Cesaret	7	1,1
Saygı	7	1,1
Çözüm Odaklı Olma	6	0,9
Sabır	5	0,8
Vatanseverlik	4	0,6
Merak	4	0,6
Toplam	660	100,0

İncelenen çocuk kitaplarında 23 değer tespit edilmiştir. Bu 23 değerın metinlerde 660 defa ifade edildiği görülmektedir. Tablo 13 incelendiğinde çocuk kitaplarının metin bölümdeki

değerlerin; sevgi (n=149), nezaket/kibarlık (n=106), mutluluk (n=66), yardımseverlik (n=61), duyarlılık (n=58), paylaşma (n=29), kararlılık (n=27), arkadaşlık (n=22), adalet (n=21), umut (n=16), sorumluluk (n=14), temizlik (n=12), dürüstlük (n=11), olumlu düşünme (n=10), minnettarlık (n=9), hoşgörü (n=8), estetik (n=8), cesaret (n=7), saygı (n=7), çözüm odaklı olma (n=6), sabır (n=5), vatanseverlik (n=4), merak (n=4) şeklinde yer aldığı tespit edilmiştir. Anlaşılabacağı gibi incelenen çocuk kitaplarında en fazla sevgi, en az ise merak ve vatanseverlik değerine yer verildiği görülmektedir. Çocuk kitaplarının metin kısımlarındaki değerlerin dağılımına bakıldığında sevgi, nezaket/kibarlık, mutluluk, yardımseverlik, duyarlılık değerlerine yüksek oranda yer verildiği tespit edilmiştir. Paylaşma, kararlılık, arkadaşlık, adalet, değerlerine orta düzeyde yer verildiği tespit edilmiştir. Umut, sorumluluk, temizlik, dürüstlük, olumlu düşünme, estetik, minnettarlık, cesaret, saygı, hoşgörü, sabır, vatan sevgisi, merak, çözüm odaklı olma, değerlerine ise alt düzeyde yer verildiği görülmektedir.

Bu araştırmada ve literatürdeki çocuk kitaplarında değerlerin incelendiği diğer çalışmalarda (Akyol, 2012; Bildirici & Pedük, 2017; Dirican, 2013, Öksüz, Keskin & Çetinkaya, 2018) yüksek oranda değer tespit edilmiştir. Bu bağlamda çocuk kitaplarının değer aktarımı için uygun bir materyal olduğu yorumu yapılabilir.

İncelenen çocuk kitaplarındaki değer ifadelerinin kaç kitapta yer aldığı ile ilgili olarak Tablo 14 aşağıda verilmiştir. Değer ifadelerinin yer aldığı kitap isimleri Ek 6'da verilmiştir.

Tablo 14

Değerler ve Değer İfadelerinin Geçtiği Kitap Sayısı

Değerler	Kitap Sayısı
Sevgi	22
Mutluluk	19
Nezaket/Kibarlık	19
Duyarlılık	18
Paylaşmak	17
Yardımseverlik	17
Arkadaşlık	13
Kararlılık	12
Adalet	9
Olumlu Düşünme	9
Temizlik	8
Sorumluluk	6
Umut	5
Dürüstlük	5
Cesaret	3
Çözüm Odaklı Olma	3
Estetik	3
Hoşgörü	3
Minnettarlık	3
Sabır	3
Saygı	3
Merak	2
Vatan Sevgisi	1

Tablo 14 incelendiğinde en fazla kitapta yer alan değer in sevgi (n=22), en az kitapta yer alan değer in ise vatan sevgisi (n=1) olduğu görülmektedir. Sevgi (n=22), mutluluk (n=19), nezaket/kibarlık (n=19), duyarlılık (n=18), paylaşmak (n=17) ve yardımseverlik (n=17) değerlerinin ifadeleri yer buldukları kitap sayısı olarak üst düzeyde tespit edilen değerlerdir. Arkadaşlık (n=13), kararlılık (n=12), adalet (n=9), olumlu düşünme (n=9), temizlik (n=8) değerlerinin ifadeleri yer buldukları kitap sayısı olarak orta düzeyde tespit edilen değerlerdir. Sorumluluk (n=6), umut (n=5), dürüstlük (n=5), cesaret (n=3), çözüm odaklı olma (n=3),

estetik (n=3), hoşgörü (n=3), minnettarlık (n=3), sabır (n=3), saygı (n=3), merak (n=2), vatan sevgisi (n=1) değerlerinin ifadeleri yer buldukları kitap sayısı olarak alt düzeyde tespit edilmiştir. Bu bulgular tüm kitaplardaki değer ifadelerinin sayısı ile değer ifadelerinin yer bulduğu kitap sayısının benzer sonuçlar gösterdiğini yorumlanabilir. Bu çalışma sonucunda tespit edilen 23 değerden sadece 6 tanesinin veri olarak kullanılan kitapların çoğunda yer aldığı da anlaşılmaktadır.

Bir kitap tek başına ya da bir değer eğitimi programı ile kullanılarak çocukların deneyim edinerek davranış kazanmasını sağlayabilir. UNESCO tarafından desteklenen ve dünyada kırktan fazla ülkede uygulanan; eğitimcilerle, ebeveynlerle, öğrencilerle bilgi ve kaynak paylaşan Yaşayan Değerler Eğitimi Programı kapsamındaki değerler ile incelenen çocuk kitaplarında tespit edilen değerlerin bulunduğu Tablo 15 aşağıda verilmiştir.

Tablo 15

Yaşayan Değerler Eğitimi Programı İle Tespit Edilen Değerlerin Tablosu

6-10 Yaş En Çok Okunan Çocuk Kitaplarında Tespit Edilen Değerler	Yaşayan Değerler Eğitimi Programındaki Değerler
Sevgi	Barış
Nezakət/Kibarlık	Sevgi
Mutluluk	Saygı
Yardımsızlık	İşbirliği
Duyarlılık	Mutluluk
Paylaşma	Dürüstlük
Kararlılık	Alçakgönüllülük
Arkadaşlık	Sorumluluk
Adalet	Samimiyet
Umut	Hoşgörü
Sorumluluk	Birlik
Temizlik	Özgürlük
Dürüstlük	
Olumlu Düşünme	
Estetik	
Minnettarlık	
Cesaret	
Saygı	
Hoşgörü	
Sabır	
Vatanseverlik	
Merak	
Çözüm Odaklı Olma	

Tablo 15 incelendiğinde bu çalışma sonucunda tespit edilen değerler ile Yaşayan Değerler Eğitimi Programı kapsamında verilen değerlerden ortak olanlar; saygı, sevgi, mutluluk, dürüstlük, sorumluluk, hoşgörü şeklinde tespit edilmiştir. Yaşayan Değerler Eğitimi Programında işbirliği bir değer olarak ifade edilirken bu çalışmada işbirliği, yardımseverlik değerinin bir alt kategorisi olarak ele alınmıştır. Yaşayan Değerler Eğitimi programı kapsamındaki on iki değer %58'i 6-10 yaş çocuklar için hazırlanan ve çok satılan çocuk kitaplarının incelenmesi sonucu tespit edilen değerler ile ortaktır.

Yaşayan Değerler Eğitimi Programı'ndaki değerler ile bu çalışmanın ortak değerleri, sevgi 22, mutluluk 19, sorumluluk 6, dürüstlük 5, saygı 3, hoşgörü 3 kitapta yer almaktadır. İş birliği alt kategorisi ise 11 kitapta tespit edilmiştir. Ortak tespit edilen bu değerlerden sadece sevgi ve mutluluk değerinin veri kaynağı olan kitapların çoğunda yer aldığı yorumlanabilir.

Ülkemizde en çok bilinen değer eğitimi programlarında biri olan, Bülent Dilmaç'ın yaptığı birçok çalışma neticesinde ortaya koyduğu İnsani Değerler Eğitimi Programı ile incelenen çocuk kitaplarında tespit edilen değerler Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16

İDE İle Tespit Edilen Değerlerin Tablosu

6-10 Yaş En Çok Okunan Çocuk Kitaplarında Tespit Edilen Değerler	İnsani Değerler Eğitimi Programı değerleri/İlişkili Değerler	
Sevgi	Hakikat	Sevgi, Bilinç, Merak, Ayırt etmek, Kendini analiz etme, Hayata ilgi duymak
Nezaket/Kibarlık		
Mutluluk		
Yardımseverlik		
Duyarlılık		
Paylaşma	Sevgi	Merhamet ve bağlılık, Cömertlik, Dostluk, Şefkat, İç mutluluk, Doğayı sevme
Kararlılık		
Arkadaşlık		
Adalet		
Umut		
Sorumluluk	İç Huzur	Kanaatkârlık, Mutluluk, Saygı duymak, Kendini kontrol altına almak, Sağlıklı yaşam, Sebatkârlık
Temizlik		
Dürüstlük		
Olumlu Düşünme		
Estetik		
Minnettarlık	Doğru Davranış	Dürüstlük, İyi davranış, Cesaret, Sorumluluk, İyi ahlâk, Minnettarlık, Birlik, Liderlik, Zamanı iyi kullanma
Cesaret		
Saygı		
Hoşgörü		
Sabır		
Vatanseverlik	Şiddetten Kaçınma	Bağışlayıcılık, Hoşgörü, Kardeşlik, Hizmet etmek, Şiddetsiz Hayat, Paylaşma, Doğru sözlülük
Merak		
Çözüm Odaklı Olma		

İnsani Değerler Eğitimi Programındaki değerler ile 6-10 yaş arası çok okunan çocuk kitaplarında tespit edilen değerler incelendiğinde sevgi, merak, dostluk, mutluluk, saygı duymak, dürüstlük, cesaret, sorumluluk, sebatkârlık (sabır), minnettarlık, paylaşma, hoşgörü değerlerinin ortak değerler olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda İDE'nin ilgili

değerlerinden cömertlik, paylaşma değerinin alt kategorisi olan cömert olma ile doğayı sevme ilgili değerinin duyarlılık değerinin alt kategorisi olan çevre duyarlılığı ile bağışlayıcılık ilgili değerinin hoşgörü değerinin alt kategorisi olan affetmek ile doğru sözlülük ilgili değerinin dürüstlük değerinin alt kategorisi doğruyu söyleme ile ortak olduğu tespit edilmiştir.

İnsani Değerler Eğitimi Programı'ndaki 34 ilgili değer %38,2'si bu çalışmada tespit edilen değerler ile ortaktır. Bu ortak değerlerin temsil edildiği kitap sayılarına bakıldığında; sevgi 22, mutluluk 19, paylaşma 17, dostluk 13, sorumluluk 6, dürüstlük 5, saygı 3, cesaret 3, sabır 3, minnettarlık 3, hoşgörü 3, merak 2 kitapta yer almaktadır. Duyarlılık değerinin alt kategorisi olan çevre duyarlılığı (doğayı sevme) ise 1 kitapta yer almaktadır. Anlaşılmaktadır ki İnsani Değerler Eğitimi Programı'ndaki değerler ile bu çalışmada tespit edilen değerlerin ortak olanlarından sadece 4 tanesi incelenen kitapların birçoğunda yer almaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının 2018 yılında yayımladığı yeni öğretim programları kılavuzu kapsamında değerlerin öğretim programlarında yer aldığını görmekteyiz. Bu kök değerler ile bu çalışma kapsamında incelenen çocuk kitaplarında tespit edilen değerler Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17

MEB Kök Değerleri İle Tespit Edilen Değerler Tablosu

6-10 Yaş En Çok Okunan Çocuk Kitaplarında Tespit Edilen Değerler	MEB Kök Değerler
Sevgi	Adalet
Nezaket/Kibarlık	Dostluk
Mutluluk	Dürüstlük
Yardımseverlik	Sabır
Duyarlılık	Sevgi
Paylaşma	Saygı
Kararlılık	Sorumluluk
Arkadaşlık	Vatanseverlik,
Adalet	Yardım Severlik
Umut	Öz Denetim
Sorumluluk	
Temizlik	
Dürüstlük	
Olumlu Düşünme	
Estetik	
Minnettarlık	
Cesaret	
Saygı	
Hoşgörü	
Sabır	
Vatanseverlik	
Merak	
Çözüm Odaklı Olma	

Tablo 17 incelendiğinde bu çalışma kapsamında MEB'in kök değerlerinden öz denetim dışında diğer bütün değerlerin bu çalışma kapsamında tespit edilen değer ile eşleştiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında tespit edilen değerler ve MEB tarafından belirlenen kök değerlerden ortak olan sevgi 22, yardımseverlik 17,arkadaşlık (dostluk) 13, adalet 9, sorumluluk 6, dürüstlük 5, sabır 3, saygı 3 ve vatanseverlik 1 kitapta yer almaktadır.

Belirlenen bu 9 ortak değerlerden sadece 2 tanesi çalışma kapsamında incelenen kitapların çoğunda yer almaktadır.

Çalışmanın daha iyi anlaşılması amacı ile analiz sırasında kodlanan ifadeler, hangi değere uygun ise değer kategorisine yerleştirilmiş ve akabinde her değer için alt kategoriler oluşturulmuştur. Her bir değer tanımı, alt kategorileri ve alt kategorilerin tanımları, alt kategorilerin oranları ve o kategoriye ait bulgular aşağıda verilmiştir.

Sevgi Değerine İlişkin Bulgular

Sevgi TDK (2018) tarafından İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu, şeklinde tanımlanmıştır. Sevgi değerine ilişkin alt kategorilerin ifadeleri, dağılım, oranlar ve bulgular aşağıda paylaşılmaktadır.

Sevgi Davranışı Göstermek; sevgisini belli eden davranışları göstermek, sevgisini hareketleri ile belli etmek(sarılmak, sıkıca kucaklamak, saçlarını okşamak vb.) ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Bir Nesneyi Sevmek; çevresinde bulunan bir nesneyi(hediyesini, çikleti, pizzayı romanları vb.) sevdiğini aktaran ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Kişi ya da Kişileri Sevmek; bir kişi ya da bir den fazla kişiyi sevdiğini anlatan ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Sevgi İfadeler; seni seviyorum, bitanem, yavrucuğum, can dedem, benim güzel anneciğim vb. şekilde sevgi aktaran ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Hobi/ Bir Şey Yapmayı Sevmek: gezintiye çıkmak, aya bakmak, kitap okumak, müzeye gitmek, oyun oynamak vb. hobi ifade eden ya da yapması sevilen ifadelere bu kategoride yer verilmektedir.

Hediye Vermek/ Almak; sevdiği birine hediye almak, sevdiği birine hediye vermek ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Hayvan Sevgisi; özellikle bir hayvana duyulan sevgiyi aktaran ve vurgulayan ifadeler bu kategoriye alınmıştır.

Çocuk Sevgisi; özellikle bir çocuğa duyulan sevgiyi aktaran ve vurgulayan ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Özlemek; birine karşı özlem duymak ile ilgili ifadeler bu kategoriye alınmıştır.

Sevilmek; biri tarafından sevildiğini hissetmek, sevgi ve şefkat görmek ile ilgili ifadeler bu kategoride bulunmaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Sevgi değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 18
Sevgi Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Sevgi/ Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Sevgi Davranışı	33	22,1
Sevmek (Nesneyi)	29	19,5
Sevgi ifadesi	24	16,1
Sevmek (Kişi/Kişileri)	22	14,8
Hobi/ Bir Şey Yapmayı Sevmek	19	12,8
Hediye Vermek/Almak	11	7,4
Hayvan Sevgisi	4	2,7
Sevilmek	3	2,0
Özlemek	2	1,3
Çocuk sevgisi	2	1,3
Toplam	149	100

Tablo 18 incelendiğinde sevgi değerine çocuk kitaplarında n=149 ifadede yer verildiği görülmektedir. Tespit edilen bu ifadelerin alt kategorileri; sevgi davranışı (n=33), sevmek/nesneyi (n=29), sevgi ifadesi (n=24), sevmek/kişi ya da kişileri (n=22), hobi/bir şey yapmayı sevmek (n=19), hediye vermek/almak (n=11), hayvan sevgisi (n=4),sevilmek (n=3), çocuk sevgisi (n=2), özlemek (n=2)'dir. Kitapların metin bölümlerinde sevgi değerini aktaran ifadelerden sevgi davranışı alt kategorisine en fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Çocuk sevgisi ve özlemek kategorileri ise en az bahsedilen alt kategoriler olduğu anlaşılmaktadır. 6-12 yaş döneminde somut işlemler döneminin içerisinde olan çocuk için sevgi soyut bir kavramdır. Kitapların sevgiyi en çok davranışlarla aktarmaya çalışması ve bir nesneyi kişiyi sevmek ya da sevgisini belli eden sevgi sözcükleri kullanmak gibi daha somut bir şekilde büründürmesi oldukça dikkate değer bir bulgudur. Bu bulgular ışığında Sevgi değerinin alt kategorilerle somutlaştırıldığı ve kitaplar ile çocuklara bu kategorilerle aktarıldığı yorumu yapılabilir.

Nezaket/Kibarlık Değerine İlişkin Bulgular

Nezaket TDK (2018): Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik, şeklinde tanımlanmıştır. Kibarlık ise TDK (2018), “Kibar olma durumu, incelik” şeklinde tanımlanmaktadır. Nezaket/Kibarlık değerine ilişkin alt kategorilerin ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Nezaket sözcüğü kullanmak; lütfen, merhaba, hoş geldiniz, iyi akşamlar vb. kişiler ile iletişim halindeyken kullanılan sözcükler bu kategoride bulunmaktadır.

Teşekkür etmek; birine teşekkür etmek ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almıştır.

Özür dilemek; birinden bir hata için özür dilemek ile ilgili ifadeler bu kategoride bulunmaktadır.

Kibar ve nezaketli davranışlarda bulunmak; gülümseyerek konuşmak ya da dinlemek, nazikçe bir davranışta bulunmak, gördü kuralları, tokalaşmak vb. sadece sözlerle değil davranış olarak nasıl kibar ve nezaketli olunacağını belirten ifadeler bu kategoride bulunmaktadır.

Rica etmek; bir şey istenirken kibarca ifade edilen cümleler bu kategoride yer almaktadır.

Tebrik etmek; bir başarı sonucu övgü olarak alkışlanmak, bravo ifadesi, tebrik etmek ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Nezaket/Kibarlık değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 19

Nezaket/Kibarlık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Nezaket/ Kibarlık Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Nezaket Sözcüğü Kullanmak	44	41,5
Teşekkür Etmek	24	22,6
Özür Dilemek	16	15,1
Kibar ve Nezaketli Davranmak	10	9,4
Rica Etmek	6	5,7
Tebrik Etmek	6	5,7
Toplam	106	100

Tablo 19 incelendiğinde Nezaket/Kibarlık değeri kitaplarda n=106 ifadenin içinde tespit edilmiştir. Bu nezaket/kibarlık değeri ile ilişkili nezaket sözcüğü kullanmak (n=44), teşekkür etmek (n=24), özür dilemek (n=16), kibar ve nezaketli davranmak (n=10), rica etmek (n=6) ve tebrik etmek (n=6) alt kategorileri tespit edilmiştir. Nezaket/Kibarlık değerinin alt kategorilerinden en fazla nezaket sözcüğü kullanmak alt kategorisi, en az ise rica etmek ve tebrik etmek alt kategorileri tespit edilmiştir.

İnsan sosyal ilişkiler kuran bir canlıdır. Çevresindeki kişiler ile her an iletişim halinde olup çevresini etkileyip, çevresi tarafından da etkilenmektedir. Kişiler ile diyaloga doğru başlamak, nazik olmak, doğru davranışlarla derdimizi anlatmak sosyal ilişkiler için çok önemlidir. Bu süreci nasıl yöneteceğini bilen kişiler kendilerini tam ve doğru ifade edebilmekte ve daha mutlu olmaktadır. 6-10 yaş arasında çocuklar okul çağı çocuğudur. Okul çocuğun gerçek anlamda sosyal normlara uyduğu, sosyal ilişkiler kurduğu ilk alandır. Bu anlamda kitaplar ile çocuklara sosyal ilişkilerimizde nasıl nezaketli ve kibar oluna bilineceğinin aktarılıyor olması çok önemlidir. Bu bağlamda Nezaket ve Kibarlık değerinin çocuk kitaplarında en fazla değinilen değerler arasında olması önemli bir bulgudur. Kitaplarda Nezaket/Kibarlık ile ilgili ifadeler ile karşılaşan çocuk bir ortamda nezaket sözcüklerinin(merhaba, hoş geldiniz, lütfen, iyi akşamlar vb.) ne zaman ve nasıl kullanılacağını, ne zaman teşekkür edileceğini, ne zaman özür dileneceğini, ne olduğunda tebrik edileceğini, nasıl kibarca istekte bulunabileceğini kitaplar aracılığı deneyim edinmiş olmaktadır.

Mutluluk Değerine İlişkin Bulgular

Mutluluk değeri, TDK (2018) tarafından “Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut (I), ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetsizlik.” şeklinde tanımlanmaktadır. Mutluluk değerine ilişkin alt kategorilerin ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Mutluluğunu ifade etmek; sevinçten deliye dönmek, yüreği güm güm atmak, zıplamak, hoplamak, yerinde duramamak, mutluluktan dans etmek vb. kişilerin mutlu olduklarını davranışları ile aktardığı ifadeler bu kategoride bulunmaktadır.

Mutlu olmak; bir sebepten(biriyle tanıştığı için, yemek yediği için, hokkabazlar, biri ile arkadaş olduğu için, birine yardım edebildiği için) dolayı mutlu olduğunu aktaran ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Mutluluk değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 20

Mutluluk Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Mutluluk / Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Mutluluğu İfade Etmek(söz,jest, mimik)	40	60,6
Mutlu Olmak(Bir Nedene Bağlı Olarak)	26	39,4
Toplam	66	100,0

Tablo 20 incelendiğinde mutluluk değeri, çocuk kitaplarında n=66 ifadede yer almıştır. Mutluluk değerinin ifadeleri kategorilerine ayrıldığında; mutluluğunu ifade etmek (n=40), mutlu olmak (n=26) kategorileri tespit edilmiştir.

Mutlu olmak bir değer olarak kazandırılması zor soyut değerlerden biridir. 6-10 yaş döneminde henüz somut dönemde olan çocukların soyut kavramları doğrudan anlayabilmesi oldukça zordur. Mutluluk kavramı kişinin kendisini tanımasını ve içselleştirmesini gerektirir. Bu dönemde henüz okula başlayan ve yeni bir ortama okul yaşantısına giren çocukların nasıl mutlu olacakları hakkında düşüncelerini sağlamak oldukça önemlidir. Bu bağlamda çocuk kitapları aracılığı ile kitaplardaki kahramanlar çocuklara örnek olmakta ve birçok duyguyu yaşamadan deneyimleme fırsatı sağlamaktadır. Çocukların kitaplar aracılığı ile mutluluklarını nasıl doğru ifade edebileceklerini öğrenmeleri ve daha önemlisi etraflarında neler olduğunda mutlu olabilecekleri ile ilgili örneklerle karşılaşmaları oldukça önemlidir. Ön ergenlik dönemindeki çocukların duygularını yönlendirecek ve doğru ifade etmelerine yardımcı olacak deneyimlerin somut bir şekilde aktarılması önemli bir bulgudur. Mutluluk değerinin alt kategorilerine bakıldığında bu değer oldukça somut hale gelmiş olması çalışma açısından önemli bir bulgudur.

Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Yardımseverlik, TDK (2018)'da hayırseverlik şeklinde tanımlanmaktadır. Yardımseverlik değerine ilişkin alt kategorilerin ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Yardım etmek; birine yardımcı olmak, yardım etmeyi istemek ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

İşbirliği yapmak; beraberce bir işi tamamlamak, plan yapmak, görev dağılımı yapmak vb. ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Yardım istemek; gerektiğinde birinden yardım istemek ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Yardımseverlik değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 21

Yardımseverlik Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Yardımsever Olma Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Yardım Etmek	34	55,7
İşbirliği Yapmak	22	36,1
Yardım İstemek	5	8,2
Toplam	61	100,0

Tablo 21 incelendiğinde çocuk kitaplarında toplam n=61 ifadenin yardımsever olma ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu ifadelerin içerisinde yardım etmek (n=34), işbirliği yapmak (n=22), yardım istemek (n=5) kategorilerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Yardımsever olma değerinin alt kategorilerinden en fazla yardım etmek alt kategorisinin, en az ise yardım istemek kategorisinin yer aldığı anlaşılmaktadır.

Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Duyarlılık değeri TDK 'da (2018): “Duyarlı olma durumu, duygunluk, duyarlılık, hassaslık” şeklinde tanımlanmıştır. Duyarlılık değerine ilişkin alt kategorilerin ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Fedakârlık; kendi payından vazgeçmek, emek vermek, arkadaşının iyiliği için ondan vazgeçmek, kendini feda etmek ile ilgili ifadeler bu kategoriye alınmıştır.

Başkalarını Üzmemeye Çalışmak; kalp kırmak istememek, rahatsız etmemeye çalışmak, birine kıyamamak vb. ifadeler bu kategori içerisine alınmıştır.

Başkalarının Duygularını Anlamaya Çalışmak; birini anlamaya çalışmak, olan biten için beraber üzülmek, gönlünü almaya çalışmak, biri adına sevinmek vb. ifadeler bu kategori içerisine yerleştirilmiştir.

Elinden Geleni Yapmak; elinden geleni yapmak ya da yapmaya çalışmak ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Sözünü Tutmak; sırrı kimseye söylememek, söz vermek, sözünü tutmak ile ilgili ifadelere bu kategoride yer verilmiştir.

Başkaları İçin Endişe Duymak; bir kişi ya da nesneyi göremeyince korkmak, endişelenmek, kimseyi zor durumda bırakmamak için çabalamak ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almıştır.

Çevre Duyarlılığı, Çevre kirliliği ve çöp ile ilgili endişe duymak ile ilgili ifadelere bu kategoride yer verilmiştir.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Duyarlılık değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 22
Duyarlılık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Duyarlılık/ Alt Kategoriler	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Fedakârlık	17	29,3
Başkalarını Üzmemeye Çalışmak	11	19,0
Başkalarının Duygularını Anlamaya Çalışmak	9	15,5
Elinden Geleni Yapmak	8	13,8
Sözünü Tutmak	6	10,3
Başkaları İçin Endişe Duymak	6	10,3
Çevre Duyarlılığı	1	1,7
Toplam	58	100,0

Tablo 22 incelendiğinde, incelenen çocuk kitaplarında toplam n=58 ifadede duyarlılık değerinden bahsedildiği tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri ile ilgili ifadeler alt

kategorilerine; fedakârlık (n=17), başkalarını üzmemeye çalışmak (n=11), Başkalarının duygularını anlamaya çalışmak (n=9), elinden geleni yapmak (n=8), sözünü tutmak (n=6), başkaları için endişe duymak (n=6), çevre duyarlılığı (n=1) şeklinde ayrıldığı tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri aktarılırken en fazla fedakârlık alt kategorisinin, en az ise çevre duyarlılığı alt kategorisinin aktarıldığı tespit edilmiştir.

Sever (2007) çocuk kitaplarının didaktik özellikler taşımaları gereğinden ziyade çocuklara duyarlılık kazandırmak amacıyla yazılmaları gerektiğini vurgulamıştır. Duyarlılık, duyarlı olma değeri de diğer incelenen değerler gibi 6-10 yaş çocuklar için oldukça soyut bir içeriğe sahiptir. Bu değer sadece tanımlarla çocuğa aktarılmaya çalışılması çocuğun beyninde anlamlı bir yer edinmeyebilir. İncelenen kitaplardaki duyarlılık değerinin alt kategorilerine bakıldığında çocuğa aktarılan cümleler aracılığı ile duyarlılığın ne olduğu ve nasıl duyarlı oluna bilineceğinin mesajı verilmiştir. Fedakârlık yapmak, başkaları için endişelenmek, başka insanların duygularını anlamaya çalışmak, başka birinin faydası için elinden geleni yapmaya çalışmak, sır tutmak, sır saklamak, verdiği sözü tutmak, çevreye ve doğaya duyarlı olmak vb. mesajlar ile kitapları okuyan çocuklar için somut örnekler oluşturulmaktadır. 3-6 yaş arasında benmerkezci dönemde olan çocuk başkalarının hislerini paylaşmak, başkaları için bir şey yapmak, fedakâr olmak gibi kavramları yaşantısına yansıtmakta güçlük çeker. 6-10 yaş dönemimde artık sosyal yaşantısı olan bir çocuğun duyarlılık davranışını alt kategorilere bağlı olarak somut şekilde öğrenmesi onun sosyal yaşantısında mutlu olmasını sağlayacaktır. Duyarlılık değerinin alt kategorilerine bakıldığında aslında fedakarlık, empati, sözünü tutmak ve çevre bilinci gibi kavramları kapsayan bir değer olduğu yorumu yapılmaktadır.

Paylaşma Değerine İlişkin Bulgular

Paylaşmak, TDK (2018) güncel sözlüğünde “Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek” şeklinde açıklanmaktadır. Paylaşmak değeri ile ilgili alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

Birlikte bir şey yapmak; birlikte gezintiye çıkmak, sohbet etmek, kek yapmak, oyun oynamak vb. bir kişi ile bir zaman dilimini birlikte geçirmek, o anı paylaşmak ile ilgili ifadeler bu kategoride bulunmaktadır.

İkram etmek; kendi yemeğini başka kişiler ile paylaşmak ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

Paylaşım; yerini, sırrını, parasını paylaşmak vb. paylaşma ile ilgili her türlü ifade bu kategoride yer almaktadır.

Cömert olma; içinden gelerek bir şey ısmarlamak ya da elinden gelenin fazlasını yapmaya çalışarak paylaşmak ile ilgili ifadeler bu kategoride yer verilmiştir.

Bölmek/ Bölüştürmek; bir şeyi eşit biçimde ortamdaki herkese pay etmek ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Paylaşma değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 23

Paylaşma Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Paylaşma/ Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Birlikte Bir Şey Yapmak	16	55,2
İkram Etmek	7	24,1
Paylaşım	3	10,3
Cömert Olma	2	6,9
Bölmek/ Bölüştürme	1	3,4
Toplam	29	100,0

Tablo 23 incelendiğinde paylaşma değerinin çocuk kitaplarında toplam n=29 ifadede yer aldığı görülmektedir. Bu ifadelerin birlikte bir şey yapmak (n=16), ikram etmek (n=7), paylaşım (n=3), cömert olma (n=2), bölmek/bölüştürmek (n=1) şeklinde alt kategorilerine ayrıldığı tespit edilmiştir. Paylaşma değerinin alt kategorilerde en fazla birlikte bir şey yapmak alt kategorisi, en az ise bölmek/bölüştürmek ile ilgili alt kategorinin olduğu görülmektedir. İncelenen çocuk kitaplarında paylaşma değerinden orta düzeyde bahsedildiği görülmektedir.

Okul öncesi ve ilkokul dönemimde öğretmenler tarafından çocuklara kazandırılmak istenen davranışlar arasındadır. 6-10 yaş çocukları bulundukları dönem itibari ile paylaşma değerini sadece somut bir şeyi paylaşma şeklinde yorumladıkları bilinmektedir. Ancak incelenen çocuk kitaplarının alt kategori ifadelerine bakıldığında, bir zaman dilimini paylaşmak, birlikte hoş vakit geçirmek, zamanını paylaşmak gibi ifadelerin yer aldığı alt kategorilerin

fazla bahsedilen kategoriler olması bu çalışmanın önemli bir bulgusudur. Bu bulgular neticesinde paylaşmanın her şeklinin incelenen çocuk kitaplarında yer alması çocukların paylaşma algısını değiştirmek açısından önemlidir, şeklinde yorumlanabilir.

Kararlılık Değerine İlişkin Bulgular

Kararlılık, TDK (2013) güncel sözlüğünde “Kararlı olma durumu, istikrar” şeklinde açıklanmaktadır. Kararlılık değerinin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulguları aşağıda verilmektedir.

İnandığı şeyden vazgeçmeme; kararlı olmak, pes etmemek, denemekten vazgeçmemek, hedefine ulaşmak için vazgeçmemek, kafaya koymak vb. ifadeler bu kategoriye yerleştirilmiştir.

Çaba harcamak; bir iş için durmadan çabalamak, gücünün yettiği yere kadar denemek ifadelerine bu kategoride yer verilmiştir.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Kararlılık değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 24

Kararlılık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Kararlılık / Alt Kategoriler	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
İnandığı Şeyden Vazgeçmeme	20	74,1
Çaba Harcama	7	25,9
Toplam	27	100,0

Tablo 24 incelendiğinde çocuk kitaplarında kararlılık değerinin n=27 ifadede yer aldığı gözlemlenmiştir. Kararlılık değeri ifadelerinin alt kategorilerinin inandığı şeyden vazgeçmeme (n=20) ve çaba harcama (n=7) olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada incelenen çocuk kitaplarında orta düzeyde tespit edilen kararlılık değeri, bu çalışmaya benzer çalışmalarda (Akyol, 2012; Bildirici & Pedük, 2017; Dirican, 2013) hiç tespit edilmemiştir. Çocuk kitaplarında değer analizi yapan diğer çalışmalar okul öncesi çocukları için yazılan kitapları kapsamaktadır. Bu bulgular ışığında kararlılık değerinin bu çalışma sonucunda tespit edilmiş olması bu değer konu bağlamında 6-10 yaş için hazırlanan kitaplara uygun olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Arkadaşlık Değerine İlişkin Bulgular

Arkadaşlık TDK (2018) güncel sözlüğünde “Arkadaş olma durumu, arkadaşça yakışır davranış, omuzdaşlık, ünsiyet” olarak tanımlanmıştır. Arkadaşlık değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Arkadaş/ Dost Olmak; yakın arkadaşım, dostum, can yoldaşlarım, en yakın arkadaşım, yakın dostum vb. ifadeler bu alt kategoriye yerleştirilmiştir.

Arkadaşlığın Özellikleri; arkadaşlığın, dostluğun gerektirdiği özelliklere sahip olmak, dostu için fedakârlık yapması, üzülməsi, güven duyması, para almaması vb. ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Arkadaşlık değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 25

Arkadaşlık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Arkadaşlık/Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Arkadaş/ Dost Olmak	16	72,7
Arkadaşlığın Özellikleri	6	27,3
Toplam	22	100,0

Tablo 25 incelendiğinde çocuk kitaplarında arkadaşlık değerinden n=22 ifadede bahsedildiği anlaşılmaktadır. Bu ifadelerin arkadaş/dost olmak (n= 16) ve arkadaşlığın özellikleri (n=6) alt kategorilerine ayrıldığı tespit edilmiştir.

Okul çağının başlaması ile sosyalleşmeye başlayan çocukların kitaplarda arkadaş ve dostluk değeri ile daha fazla karşılaşmaları çocukların benmerkezci dönemden daha çabuk çıkmalarına yardımcı olabilir. Rush ve Lipski (2009), yaptıkları çalışmada sosyal beceriler üzerine kitap okumanın etkisini araştırırken kitap okuma seansları düzenlemiş, bu seanslara katılan çocuklarda kitaptaki problemi diğer çocuklar ile tartışma isteği uyandığı ve sohbet ortamlarına yansıdığı gözlemlenmiştir. Çalışma sonucunda kitap okumanın arkadaşlık değerini geliştirdiği bulunmuştur. Çocuk kitaplarında arkadaşlık değerine yüksek oranda yer verilmesinin çocuklardaki arkadaşlık değeri algısını geliştireceği şeklinde yorumlanabilir.

Adalet Değerine İlişkin Bulgular

Adalet, TDK (2018) güncel sözlüğünde “Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe” ve “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme” şeklinde tanımlanmaktadır. Adalet değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Haklı ve haksız ayırmak; haklı olduğunu düşünmek, haksızlık yapıldığını düşünmek, hile yapmanın sonuçlarını yaşamak vb. ifadeler bu alt kategoriye yerleştirilmiştir.

Eşit davranmak; kurallar koymak, sırasıyla yapmak, kura çekmek, kuralların herkes için eşit olduğunu belirtmekle ilgili ifadelere bu alt kategoride yer verilmiştir.

Hakkını vermek; bir başarı ya da zaferde en çok katkısı olanı vurgulamak, hak eden olmak, müşterinin hakkını korumaya çalışmak, birine hak vermek ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Adil olmak; adil olunduğunu belirtmek, adil olmak için çabalamak, hakka hukuka uygun davranmak ile ilgili ifadeler bu alt kategoriye yerleştirilmiştir.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Adalet değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 26

Adalet Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Adalet/ Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Haklı ve Haksız Ayırmak	7	33,3
Eşit Davranmak	6	28,6
Hakkını Vermek	5	23,8
Adil Olmak	3	14,3
Toplam	21	100,0

Tablo 26 incelendiğinde adalet değerini temsil eden ifadeler çocuk kitaplarında n=21 defa yer bulmuştur. Bu ifadeler incelendiğinde haklı ve haksız ayırmak(n=7), eşit davranmak (n=6), hakkını vermek (n=5) ve adil olmak (n=3) alt kategorilerine ayrıldığı tespit edilmiştir. Adalet değerinin alt kategorilerinde en fazla haklı ve haksız ayırmak alt kategorisinden, orta derecede eşit davranmak ve hakkını vermek alt kategorilerinden ve en az ise adil olmak alt kategorisinden bahsedildiği görülmektedir.

Adalet kavramı evrensel bir değerdir. 2018 yılında yayınlanan öğretim programında yer alan kök değerlerimizden bir tanesidir. 6-10 yaş dönemi için soyut ve anlaşılması güç olan kavramlardandır. Bu dönemdeki çocuk somut işlemler dönemindedir. Adalet kavramına kitaplarda orta düzeyde yer verilmesine rağmen alt kategorilerinin fazla olması bu kavramın somut aktarılmasını sağlamakta ve önemini ortaya çıkarmadaki çabayı göstermektedir.

Umut Değerine İlişkin Bulgular

Umut, TDK (2018) sözlüğünde “Ummaktan doğan duygu, ümit” şeklinde tanımlanmıştır. Umut değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Geleceğe ilişkin umutlu olmak; her şey düzelecek, herkes iyi olacak, gelecekte olmasını istediği bir şey ile ilgili umut etmek vb. ifadeler bu alt kategoriye yerleştirilmiştir.

Şans / Mucizeye inanmak; mucize ve şansa inanmakla ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Umut değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 27

Umut Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Umut / Alt Kategoriler	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Geleceğe İlişkin Umutlu Olmak	9	56,3
Şans / Mucizeye İnanmak	7	43,8
Toplam	16	100,0

Tablo 27 incelendiğinde çocuk kitaplarında umut değerine ilişkin n=16 ifadenin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ifadelerin geleceğe ilişkin umutlu olmak (n=9) ve şans ve mucizeye inanmak (n=7) alt kategorilerine ayrıldığı tespit edilmiştir. Umut değeri bu çalışma kapsamında alt düzey tespit edilen değerler arasındadır.

Sorumluluk Değerine İlişkin Bulgular

Sorumluluk, TDK (2018) sözlüğünde “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” şeklinde

tanımlanmaktadır. Sorumluluk değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve yorumları aşağıda verilmiştir.

Sorumluluk/ Görev Edinmek; görevinin başına dönmek, rutin günlük işleri olmak, işinin sorumluluğunu almak vb. ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Sorumluluk almak; bir nesne ya da bir kişiyle ilgili sorumlu olduğunu belirten ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Sorumluluk değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 28

Sorumluluk Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Sorumluluk Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Sorumluluk/Görev Edinmek	8	57,1
Sorumluluk Almak	6	42,9
Toplam	14	100,0

Tablo 28 incelendiğinde sorumluluk değerine ilişkin n=14 ifadenin olduğu tespit edilmiştir. Bu ifadeler sorumluluk/görev edinmek (n=8) ve sorumluluk almak (n=6) şeklinde alt kategorilerine ayrılmıştır.

Temizlik Değerine İlişkin Bulgular

Temizlik, TDK (2018) sözlüğünde “Temiz olma durumu, arılık (I), saffet, nezafet” şeklinde verilmektedir. Temizlik değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

Kişisel temizlik; saçını taramak, ellerini yıkamak, yüzünü yıkamak, kendi vücut temizliği ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Etrafını temiz ve düzenli tutma; kendi dışında çevresini, evini temiz tutmakla ilgili ifadeler bu alt kategoriye yerleştirilmiştir.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Temizlik değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 29

Temizlik Değeri alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Temizlik / Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Kişisel Temizlik	7	58,3
Etrafını Temiz ve Düzenli Tutmak	5	41,7
Toplam	12	100,0

Tablo 29 incelendiğinde temizlik değeri incelenen çocuk kitaplarında toplamda n=12 ifadede bulunmaktadır. Bu ifadelerin kişisel temizlik (n=7) ve etrafını temiz ve düzenli tutmak (n=5) alt kategorilerine ayrıldığı anlaşılmaktadır. Temizlik kavramı hayat bilgisi dersi kazanımları içerisinde yer almakta ve her sınıf düzeyinde tekrar tekrar vurgulanmaktadır. Candan ve Ergen (2014), 3. sınıf hayat bilgisi dersi kitabındaki evrensel değerleri incelemiş ve temizlik değerinin orta düzey değerler arasında olduğunu tespit etmişlerdir. Okulda kazandırılmak istenen kazanımlar ve ders kitaplarındaki temalar aracılığı ile temizlik değerine daha fazla vurgu yapılmaktadır. Okul öncesinde ve okul yaşamında değinilen temizlik değerine 6-10 yaş dönemi için hazırlanan çocuk kitaplarında alt düzeyde yer verilmiştir. 6-10 yaş dönemi çocuklarının kitaplara karşı ilgisini arttırmak için özellikle tercih edilen bir değer olmadığı yorumu yapılabilir.

Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular

Dürüstlük, TDK (2018) sözlüğünde “doğruluk” şeklinde tanımlanmaktadır. Dürüstlük değerine ilişkin alt kategorilerin ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

Doğruyu söylemek; kendi ya da etrafında gelişen bir olayla ilgili doğru olanın söylendiği ifadeler bu alt kategoriye yerleştirilmiştir.

İtiraf etmek; kötü sonuçlar doğurmuş bir olayda kendi suçluluğunu açıkça belirten ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Şeffaflık; bir olayı açıkça göz önüne sermek, şeffaf davranmak ile ilgili ifadeler bu kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Dürüstlük değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 30

Dürüstlük Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Dürüstlük Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Doğruyu Söylemek	7	63,6
İtiraf Etmek	3	27,3
Şeffaflık	1	9,1
Toplam	11	100,0

Tablo 30 incelendiğinde dürüstlük değerine n=11 ifadede rastlanılmıştır. Bu ifadelerin doğruyu söylemek (n=7), itiraf etmek (n=3) ve şeffaflık (n=1) alt kategorilerine ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu alt kategorilerde en fazla doğru söylemek ile ilgili ifadelerin, en az ise şeffaflık ile ilgili ifadelerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Olumlu Düşünme Değerine İlişkin Bulgular

Olumlama TDK (2018) sözlüğünde “Olumluluğu ortaya koyma, icap” şeklinde tanımlanmaktadır. Olumlu düşünme değerine ilişkin ifadeler, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Kendi için olumlu çıkarımlarda bulunma; sahip olduğu bir özellik için mutlu olma, kendini kabullenme ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Olay / Nesne için olumlu çıkarımda bulunma; etrafında yaşanan olayların sonucu ya da sahip olduğu nesneler ile ilgili olumlu düşünmeyi aktaran ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Olumlu Düşünme değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 31

Olumlu Düşünme Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Olumlu Düşünme/ Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Kendi İçin Olumlu Çıkarımda Bulunma	5	50
Olay/ Nesne İçin Olumlu Çıkarımda Bulunma	5	50
Toplam	10	100

Tablo 31 incelendiğinde olumlu düşünme değerine ilişkin n=10 ifadenin olduğu tespit edilmiştir. Bu ifadelerin kendi için olumlu çıkarımda bulunma (n=5) ve olay ve nesnelere ilişkin olumlu çıkarımda bulunma (n=5) alt kategorilerine ayrıldığı tespit edilmiştir.

Estetik Değerine İlişkin Bulgular

Estetik, TDK (2018) sözlüğünde “Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat” ve “Güzellik duygusu ile ilgili olan” şeklinde tanımlanmaktadır. Estetik değerine ilişkin ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Gördüğü bir şeyden etkilenmek; gördüğü bir nesneden, manzaradan, yerden, resimden aşırı etkilenmek, güzel bulmak ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Estetik değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 32

Estetik Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Estetik / Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Gördüğü Bir Şeyden Etkilenmek	8	100
Toplam	8	100

Tablo 32 incelendiğinde estetik değerine ilişkin 8 ifadenin bulunduğu tespit edilmiştir. Estetik değeri çocuk kitaplarında gördüğü bir şeyden etkilenmek (n=8) alt kategorisi ile aktarılmıştır. Estetik değeri anlatılması, kazandırılması zor bir değerdir. Bu sebeple “Kitaplarda estetik bir değer nasıl aranır?” soruna cevap bulmak gerekir. Arıcı (2016)’nın yaptığı çalışmadan yola çıkarak bu çalışma kapsamında incelenen çocuk kitaplarının metin bölümdeki estetik değer incelenmiştir. Arıcı (2016)’ya göre estetik, “insanlarda hoş duygular ve heyecan oluşturan şeylerin inceleme ve değerlendirilmesi, güzel olanın araştırılmasıdır.” (s.1021). Bireye estetik duyarlılık kazandırmada en önemli zaman dilimi çocukluk dönemidir. Bu dönemde kazanılan yaşantılar, okunan kitaplar hayatta kalıcı izler oluşturmaktadır. Bu anlamda çocuk kitaplarının estetik değer taşıması oldukça önemlidir. Bu çalışma kapsamında estetik değer en alt düzeyde tespit edilen değerler arasında yer

almıştır. Estetik değerin erken yaşlarda çocuklara kazandırılabilmesi için daha çok kitabın bu konuya değinmesinin gerekliliği bu çalışmanın bulguları neticesinde yorumlanabilir.

Minnettarlık Değerine İlişkin Bulgular

Minnettarlık, TDK (2018) sözlüğünde “Minnettar olma durumu, şükran” şeklinde tanımlanmaktadır. Minnettarlık değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Kişi ya da kişilere minnet; varlığımızı sebebi olarak, yaşantımızın sebebi olarak, yardım ya da davranışından ötürü kişi ya da kişilere minnet duyulan ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Şükür etmek; sahip olunan şeyler için şükür etmek ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Minnettarlık değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 33

Minnettarlık Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Minnettarlık / Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Kişi/ Kişilere Minnet	6	66,7
Şükür Etmek	3	33,3
Toplam	9	100,0

Tablo 33 incelendiğinde minnettarlık ile ilgili incelenen çocuk kitaplarında n=9 ifadenin olduğu tespit edilmiştir. Bu ifadeler kişi ya da kişilere minnet (n=6) ve şükür etmek (n=3) şeklinde alt kategorilerine ayrılmıştır.

Cesaret Değerine İlişkin Bulgular

Cesaret, TDK (2018) sözlüğünde “Güç veya tehlikeli bir işe girerken kişinin kendinde bulduğu güven” şeklinde tanımlanmaktadır. Cesaret değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Korkmamak; hiç tereddüt etmeden tehlikeye atlamak, kafa tutmak vb. korkmadan bir şey yapmak ile ilgili ifadeler bu alt kategoriye yerleştirilmiştir.

Denemek; fiziğine, yapısına uygun olmayan bir davranışı denemeye çalışmak ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Cesaret değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 34

Cesaret Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Cesaret/ Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Korkmamak	4	57,1
Denemek	3	42,9
Toplam	7	100,0

Tablo 34 incelendiğinde cesaret değeri ile ilgili çocuk kitaplarında n=7 ifadenin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu ifadeler korkmamak (n=4) ve denemek (n=3) şeklinde iki alt kategoriye ayrılmıştır. Karataş (2014)’a göre, “çocuklar davranışlarının büyük bir bölümünü yakın ve uzak çevrelerindeki gerçek kişileri ya da film, animasyon, kitap gibi kurgusal yapıtlardaki kahramanları örnek alarak oluşturmaktadırlar. Çocuk edebiyatında da karakterle özdeşim kurma meselesi, hem sorunlu bir konu olarak çokça tartışılmakta hem de çocuğa evrensel, millî ve ahlâkî değerlerin aktarılmasında verimli bir araç olduğundan sıkça gündeme getirilmektedir.” (s. 60). Cesaret kavramı da çocuk kitapları incelendiğinde anlaşılmıştır ki daha çok kahramanlar üzerinden anlatılan bir değerdir. Karakterin özelliği olarak aktarılan cesaret değeri incelenen çocuk kitaplarında oldukça az düzeyde tespit edilmiştir.

Saygı Değerine İlişkin Bulgular

Saygı TDK (2018) güncel sözlüğünde “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” şeklinde tanımlanmaktadır. Saygı değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Saygı davranışı gösterme; elini öpmek, eğilerek selam vermek ifadeleri bu alt kategoride yer almaktadır.

Saygı duyma; bir kişiye saygı duyduğunu aktaran ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır. İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Saygı değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 35
Saygı Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Saygı / Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Saygı Davranışı Gösterme	5	71,4
Saygı Duyma	2	28,6
Toplam	7	100,0

Tablo 35 incelendiğinde saygı değerinin çocuk kitaplarında n=7 ifadede bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ifadeler incelendiğinde saygı değerinin saygı davranışı gösterme (n=5) ve saygı duyma (n=2) şeklinde alt kategorilere ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Hoşgörü Değerine İlişkin Bulgular

Hoşgörü TDK (2018) sözlüğünde “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” şeklinde tanımlanmaktadır. Hoşgörü değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Anlayışla karşılamak; anlayışla karşıladık, canınız sağ olsun vb. ifadeler ile birini anlayışla karşılamayı aktaran ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Affetmek; birini bağışlamak ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Hoşgörülü olma; hoşgörülü olunduğunu belirten ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır. İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Hoşgörü değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 36
Hoşgörü Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Hoşgörü /Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Anlayışla Karşılamak	4	50
Affetmek	3	37,5
Hoşgörülü Olma	1	12,5
Toplam	8	100

Tablo 36 incelendiğinde hoşgörü değeri çocuk kitaplarında 8 ifadede kendini göstermiştir. Bu ifadelerin anlayışla karşılamak (n=4), affetmek (n=3) ve hoşgörülü olma (n=1) şeklinde alt kategorilere ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu alt kategorilerden anlayışla karşılamak en fazla, hoşgörülü olma ise en az tespit edilen ifadelerdir. Lenox (2000), çocuk kitaplarının, farklı kültürlerdeki insanlar için anlayış geliştirmedeki etkisi üzerine yaptığı çalışmada çeşitli görüş açılarının, farklı geleneklerin, fikirler ve alışkanlıkların bulunduğu hikâyeleri okuyan çocukların farklılıkları kabullenme yeteneğinin geliştiğini tespit etmiştir. Farklı kültürlerle, karakterlerle ve fikirlerle kitaplar aracılığı ile tanışan çocukların aslında hoşgörü değerlerinin de geliştiği bu çalışma kapsamında söylenebilir. Türkiye'nin sahip olduğu çok kültürlülük ve son yıllarda komşu devletlerin yaşadığı savaşlar sonucu ülkemize yaşanmış göç akınlarının neticesinde çocuklar etraflarında kendilerinden farklı kültürlerle ve kişilerle okulda, sokakta bir araya gelmektedir. Bu bağlamda çocuklarda hoşgörü değerinin geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Sabır Değerine İlişkin Bulgular

Sabır, TDK (2018) sözlüğünde “Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç” şeklinde tanımlanmaktadır. Sabır değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Zamanını beklemek; her şeyin bir sırası var, sabret, bir şeyin olması için zamanını beklemek ile ilgili ifadeler nu alt kategoride yer almaktadır.

Sabırlı olma; birinin sabırlı olduğunu aktaran ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Sabır değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 37

Sabır Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Sabır/ Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Zamanını Beklemek	4	80
Sabırlı Olmak	1	20
Toplam	5	100

Tablo 37 incelendiğinde sabır değerine ilişkin ifadelerin çocuk kitaplarında n=5 yerde geçtiği tespit edilmiştir. Bu ifadeler zamanını beklemek (n=4) ve sabırlı olmak (n=1) şeklinde iki kategoriye ayrılmıştır.

Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Vatanseverlik, TDK (2018) sözlüğünde “Yurtseverlik” şeklinde tanımlamaktadır. Vatanseverlik değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Vatanını sevme; vatani için mücadele vermek, vatani için fedakârlıkta bulunmak, vatanını sevmek ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Vatanseverlik değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 38

Vatanseverlik Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Vatanseverlik/ Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Vatanını Sevme	4	100
Toplam	4	100

Tablo 38 incelendiğinde vatan sevgisi değeri ile ilişkin çocuk kitaplarında n=4 ifadeye rastlanmıştır. Bu ifadeler sadece vatanını sevme (n=4) alt kategorisine ayrılmıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen çocuk kitapları arasında vatanseverlik ifadeleri sadece Zülfü Livaneli’nin Arkadaşıma Veda kitabında yer almaktadır.

Yiğittir (2010) ilköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını istediği değerleri tespit etmek amacı ile ailelere okulda kazandırılmasını istedikleri 10 değeri sormuştur. Velilerin okullarda kazandırılmasını istediği değerlerden birinin vatan sevgisi olduğu tespit edilmiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu (1973)’nin amaçları arasında açıkça vatanını ve milletini sevme ifadesi yer almaktadır. Vatan sevgisi TTK (2017)’nin kök değerleri arasında yer alan değerlerden biridir. Okullarda çocuğumuza kazandırmak istediğimiz bir değer çocuk kitaplarında en alt düzeyde rastlanması ya da hiç rastlanmaması bu çalışma kapsamında önemli bir bulgudur.

Merak Değerine İlişkin Bulgular

Merak, TDK (2018) sözlüğünde “Bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek şeklinde tanımlanmaktadır.

Merak duymak; bir nesneyi, bir olayı, bir olguyu merak etmekle ilgili ifadeler bu alt kategoride toplanmıştır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Merak değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 39

Merak Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Merak /Alt Kategorileri	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Merak Duymak	4	100
Toplam	4	100

Tablo 39 incelendiğinde çocuk kitaplarında merak değeri ile ilgili n=4 ifade tespit edilmiştir. Bu ifadelerin hepsi dünyayı, yaşadığı çevreyi, bir olayı merak etme ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Merak değerini temsil eden ifadelere bakıldığında bir insanı merak etmek, bir kişi için endişe duymakla ilgili ifadeler bu kategoriye alınmamıştır. Bir kişiyi merak etmek, bir kişi için endişe duymak ile ilgili ifadeler duyarlılık değerine ilişkin alt kategorilere yerleştirilmiştir. Bir kişi için endişe duymak alt kategorisinin duyarlılık değerleri içine alınmış olması, merak değerinin en az temsil edilen değerler arasında yer almasının bir sebebi olarak düşünülebilir.

Çözüm Odaklı Olma Değerine İlişkin Bulgular

Çözüm Odaklı Olma (çözümücü), TDK (2018) güncel sözlüğünde “Çözümücü olma durumu” şeklinde tanımlanmaktadır. Çözüm odaklı olma değerine ilişkin alt kategori ifadeleri, dağılım, oran ve bulgular aşağıda verilmektedir.

Çözüm bulmaya odaklanma; çözüm önerisi sunmak, sorunlara çözüm bulmaya çalışmak ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

Uzlaşma; kişilerin bir problem karşısında ortak noktada buluşabilmesi ile ilgili ifadeler bu alt kategoride yer almaktadır.

İncelenen çocuk kitaplarının metin bölümlerinde tespit edilen Çözüm Odaklı Olma değerine ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 40

Çözüm Odaklı Olma Değeri Alt Kategorileri Dağılım ve Oranları

Çözüm Odaklı Olma /Alt Kategori	Alt Kategorilerin Dağılımı	Alt Kategorilerin Oranı
Çözüm Bulmaya Odaklanma	3	50
Uzlaşma	3	50
Toplam	6	100

Tablo 40 İncelendiğinde çocuk kitaplarında çözüm odaklı olma değeriyle ilişkili n=6 ifadeye rastlanılmıştır. Bu ifadeler çözüm bulmaya odaklanma (n=3) ve uzlaşma (n=3) şeklinde alt kategorilerine ayrılmaktadır.

İncelenen Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Doğrudan ve Dolaylı Verilme Durumu

Kitapların çocuğa vermek istediği mesajı aktarma ile ilgili olarak Sever (1995), “Çocuğa kavratılmak istenen ana düşünceyi bir ibret biçiminde vermeyip, bunu sezinlettirmelidir.” şeklinde açıklamaktadır. Ana düşüncenin, verilmek istenen mesajın doğrudan aktarılmadan, metinler aracılığı ile sezdirilerek gizil şekilde aktarılması daha uygun bulunmaktadır. Bu bağlamda veri kaynağı olan kitapların analizi sırasında kitapların bu özelliğine de dikkat edilmiştir. Araştırma sürecinde belirlenen kitaplar incelenirken bazı kitapların konu olarak doğrudan bir değer seçtiği ve kitap boyunca bu değeri aktarmayı amaçladığı, bazı kitaplarda ise olaylar silsilesi akıp giderken cümleler ile bazı değerlerin çocuğa aktarılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir.

Örnek olarak Sara Şahinkanat’ın yazmış olduğu Üç Kedi Bir Dilek kitabı gösterilebilir. Bu kitap konu olarak arkadaşlık temasını seçmiştir ve doğrudan arkadaşlık değerini çocuklara aktarmaktadır. Kitap, iki kedinin arkadaşları için yaşadığı ve göze aldığı bir macerayı anlatmaktadır. Haluk Can Dizdaroğlu’nun yazmış olduğu Hayat Kısa Filler Uçuyor kitabı dolaylı anlatım yoluyla değerleri aktaran kitaplara bir diğer örnek olarak gösterilebilir. Kitap, çocuklar için komik ve macera içerikli kısa hikâyelerden oluşmaktadır. Hikâyeler doğrudan bir değer üzerine şekillenmemiştir. Ancak kitaptaki ifadeler bize değerler hakkında bilgi vermektedir. Örneğin, “Cep telefonu, televizyon, konsol oyunları, ne olursa olsun, asla bir

dostu bunlar için feda edemem.” cümlesi arkadaşlığın bazı şeylerden daha önemli olduğunu, yeri geldiğinde fedakârlık yapılması gerektiğini bize mesaj olarak sunmaktadır.

Tablo 41

Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Doğrudan ve Dolaylı Verilme Durumu

Aktarım Yolu	Dağılım (N)	Oran (%)
Değerlerin Doğrudan Aktarıldığı Kitaplar	6	24
Değerlerin Dolaylı Aktarıldığı Kitaplar	19	76
Toplam	25	100

Tablo 41 İncelendiğinde çocuk kitaplarındaki değerlerin doğrudan aktarıldığı 6 ve değerlerin dolaylı olarak aktarıldığı 19 kitap tespit edilmiştir. Bu bulgular neticesinde değerlerin doğrudan aktarıldığı kitapların sayısının fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Değerlerin doğrudan aktarıldığı çocuk kitaplarına bakıldığında, bu kitapların ilk okuma yazma döneminde okumayı sevdirmeye ve geliştirme amaçlı kullanılabilecek kitaplar olduğu dikkat çekmektedir. Bu kitaplar büyük, sayfa sayısı az, resimli, karakter sayısının az olduğu kitaplardır. Bu kitaplar genellikle tek bir olay aktarmaktadır. Kendini kabul, sevgi ve arkadaşlık gibi değerleri aktarmaktadır. Değerleri dolaylı yoldan aktaran kitaplar ise 3.ve 4. sınıf öğrencileri için hazırlanan kitaplardır. Bunlar resimsiz ya da az resimli, sayfa sayısı fazla, konu olarak içerisinde birçok olay ve macera anlatan, karakter sayısı fazla olan kitaplardır. İlk okuma dönemi için uygun olan kitapların tek değer üzerine yoğunlaştığı ve değeri doğrudan aktardığı; yaş büyüdükçe ise kitapların değerleri dolaylı olarak ve olay döngüsü içinde metinlerdeki cümleler aracılığı ile aktardığı anlaşılmıştır. Kitapların yapısal özelliklerinin değiştiği gibi değerlerin aktarılması yönünden de yaşa göre özellik kazandığı bu araştırma ile anlaşılmaktadır.

Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Olumlu Olumsuz Aktarım Yolu ile Verilme Durumu

Çocuk kitaplarında tespit edilen değerlerin çocuklara aktarılırken olumlu ya da olumsuz aktarım yoluyla verilmesi ile ilgili bilgiler Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42

Çocuk Kitaplarındaki Değerlerin Olumlu Olumsuz Aktarım Yoluyla Verilme Durumu

Aktarım Yolu	Dağılım (N)	Oran (%)
Değerlerin Olumlu Aktarım Yoluyla Verildiği Kitaplar	23	92
Değerlerin Olumsuz Aktarım Yoluyla Verildiği Kitaplar	2	8
Toplam	25	100

İncelenen çocuk kitaplarındaki değerlerin olumlu aktarım yoluyla (n=23) ve olumsuz aktarım yoluyla (n=2) verildiği tespit edilmiştir. Değerlerin olumsuz aktarım yoluyla çocuklara iletildiği kitapların oranı oldukça düşüktür ancak bu yol çocuk kitaplarında hiç tercih edilmemelidir. Bir değer olumsuz şekilde örneklenerek çocuğa aktarılmaya çalışıldığı bu yöntem çocukların olumsuz duygular yaşamalarına, güvensizlik duymalarına neden olup, karakter gelişimini olumsuz etkileyebilir (Bildirici & Pedük, 2017).

İncelenen çocuk kitaplarından Uçan sınıf isimli kitapta arkadaş grubu arasında daha sessiz ve pasif bir öğrenci cesaretini ispatlamak ve arkadaşları arasında saygı kazanmak için kendini merdivenlerden aşağı atıyor. Hikâyenin devamında bu öğrenci yaptığı davranıştan pişman olmuyor. Kendini daha olgun ve cesur hissediyor. Kitapta arkadaşlarının da ona olan bakış açılarının değiştiğine vurgu yapılıyor. Bu durum bir öğretmen tarafından kötü sonuçlar ile karşılaşılmadığı için neredeyse haklı bile bulunuyor. Kitabın bu bölümünde cesaret, kendini kabul gibi değerler kendine zarar vererek dikkat çekme davranışı ile aktarılmıştır. Özellikle 6-10 yaş arası arkadaşlık problemlerinin yaşandığı ön ergenlik döneminde bu bölüm çocuklara olumsuz örnek olmaktadır. Bir diğer olumsuz aktarım ise Üç Kedi Bir Dilek kitabında örneklenmiştir. Üç dost kediden biri, dilek dileyebilmek için günlerce kayan bir yıldızın yolunu gözlemektedir. Diğer iki kedi arkadaşlarının bu durumlarına üzülmeaktedirler ve el feneri ile oynadıkları küçük bir oyun ile arkadaşlarını mutlu ederler. Bu hikâyede iki kedi arkadaşlarının mutluluğu için onu kandırmış olmaktadır. Ama bizim çocuklara arkadaşlık ile ilgili vermemiz gereken mesaj ne olursa olsun arkadaşlarımıza yalan söylememeliyiz mesajı olmalıdır. Çocuk kitapların da her değer olumlu örnekler ile aktarılmalıdır. Olumsuz yolla değer aktarımının yer aldığı kitapların tespit edilmesi bu çalışma için önemli bir bulgudur.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, ilkokul (6-10 yaş) dönemi çocuklarına yönelik olarak yayımlanmış ve çok okunan çocuk kitaplarının metin bölümlerinde yer alan değerleri incelemek amacıyla yapılmıştır. İncelenen 25 çocuk kitabında 23 değer ve 660 ifade tespit edilmiştir. İncelenen kitaplarda sevgi, nezaket/kibarlık, mutluluk, yardımseverlik, duyarlılık, paylaşma, kararlılık, arkadaşlık, adalet, umut, sorumluluk, temizlik, dürüstlük, olumlu düşünme, minnettarlık, hoşgörü, estetik, cesaret, saygı, çözüm odaklı olma, sabır, vatan sevgisi, merak değerlerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

İncelenen çocuk kitaplarında en fazla sevgi, en az ise merak ve vatanseverlik değerine yer verildiği görülmektedir. Çocuk kitaplarının metin kısımlarındaki değerlerin dağılımına bakıldığında sevgi, nezaket/kibarlık, mutluluk, yardımseverlik, duyarlılık değerlerine yüksek oranda yer verildiği tespit edilmiştir. Paylaşma, kararlılık, arkadaşlık, adalet, değerlerine orta düzeyde yer verildiği tespit edilmiştir. Umut, sorumluluk, temizlik, dürüstlük, olumlu düşünme, estetik, minnettarlık, cesaret, saygı, hoşgörü, sabır, vatan sevgisi, merak, çözüm odaklı olma, değerlerine ise alt düzeyde yer verildiği görülmektedir. Bu bulgu çocuk kitaplarında değer analizi yapan diğer çalışmalarla (Akyol, 2012; Bildirici & Pedük, 2017; Dilek, 2017; Dirican, 2013) yüksek oranda benzerlik göstermektedir. Türkiye’de bu bağlamda yapılan çalışmalar neticesinde kitaplar aracılığı ile çocuklara aktarılan değerlerin ortak bir çerçevede toplandığı görülmektedir.

Dirican (2013), 3-6 yaş çocuklarına yönelik resimli hikâye kitapları ile yaptığı çalışmasında en fazla sevgi değerinin yer aldığını tespit etmiştir. Akyol (2012), çalışmasında kişiler arası değer kategorisinde en fazla yer verilen değer sevgi olduğu tespit etmiştir. Gönen, Uygun,

Katrancı ve Uçuş (2011) , ilköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada çocuk kitaplarının içeriklerini incelemiş ve en fazla yer alan değerin sevgi değeri olduğunu tespit etmişlerdir. Şen (2007), 100 Temel Eser yoluyla Türkçe eğitiminde değer öğretimi üzerinde yaptığı çalışmasında sevgi değerinin en fazla işlenen değer olduğu tespit etmiştir. Bu çalışmada elde edilen 6-10 yaş arası çocuk kitaplarında en çok sevgi değerinin işlenmiş olduğu bulgusu ile yukarda bahsedilen çalışmaların bulguları paralellik göstermektedir. Sever (2002), çocuk kitaplarında, “sevgiye ilişkin duyarlık geliştirmek” temel ilke olarak benimsenmelidir, şeklinde vurgulamaktadır. Bu bağlamda çocuk kitaplarında sevgi değerinin önemli şekilde vurgulandığı görülmektedir.

Gönen vd. (2011), Tuğrul ve Feyman (2006) yaptıkları çalışmalarda yardımseverlik değerini paylaşma değeri ile birlikte ele almışlar ve yüksek oranda tespit etmişlerdir. Bu çalışma sonucunda yardımseverlik değerinin yüksek oranda tespit edilmesi diğer çalışmalar ile benzer, paylaşma değerinin ayrı bir değer olarak verilmesi ise bu çalışmalardan farklı yönünü ortaya koymaktadır.

Başaran (2018)’ın çalışmasında çocuğu suça sürüklenmesinin nedenleri arasında “empati kuramama” ve “hazı ertelemeye yetersizlik” gibi sebeplerin yer aldığını belirtmiştir. Duyarlılık değerinin alt kategorilerine bakıldığında içerik olarak empati kavramı başkalarını üzmemeye çalışmak, başkalarının duygularını anlamaya çalışmak alt kategorileri ilişkili görülmektedir. Bu bağlamda çocuk kitaplarında duyarlılık değerine daha fazla yer verilmesi, çocukların sosyal hayata uyumlu ve suç işlemekten kaçınan bireyler olarak yetişmesine katkı sağlayacaktır.

Akyol (2012)’un çalışmasında kişisel değerler içerisinde bulunan duyarlılık değeri mutluluk ve kibarlık değerlerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Bu çalışmada duyarlılık değerinin çocuk kitaplarında en fazla yer alan değerler arasında yer alması Akyol (2012)’un çalışması ile benzerlik göstermektedir. Dirican (2013)’ın çalışmasında empati kavramı bu çalışmada duyarlılık değerinin “başkalarının duygularını anlamaya çalışmak” alt kategorisi ile aynı kapsamı oluşturmaktadır. Dirican (2013)’ın çalışmasında empati değeri çocuk kitaplarında az yer verilen değerler arasında yer almaktadır. Başkalarını duygularını anlamaya çalışmak alt kategorisi tek başına ele alındığında sıklık anlamında Dirican (2013)’ın çalışması ile benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmada incelenen çocuk kitaplarında orta düzeyde tespit edilen kararlılık ve alt düzeyde tespit edilen çözüm odaklı olma, sabır ve umut değerlerinin benzer çalışmalarda (Akyol, 2012; Bildirici & Pedük, 2017; Dirican, 2013) hiç tespit edilmemiştir. Kararlılık, çözüm odaklı olma, sabır ve umut değerlerinin tespit edilmiş olması bu çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır.

Arkadaşlık değerine ilişkin; Işıtan (2005)'ın çalışmasında en fazla, Dirican (2013) ve Akyol (2012) da ise yüksek oranda tespit edilen değerdir. Bu çalışma kapsamında ise orta düzeyde tespit edilen değerler arasındadır. Diğer çalışmalar okul öncesi kitaplığından faydalanmaktadır. Bu bağlamda arkadaşlık konusunun 6-10 yaş için yayımlanan kitaplarda daha az tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Akyol (2012), Candan ve Ergen (2014) ve Dirican (2013) yaptıkları çalışmalarda adalet değerini orta düzey olarak tespit etmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarında adalet değerinin orta düzeyde temsil edilen değerler arasında yer alması diğer çalışmalar ile benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Kitaplar üzerinde yapılan pek çok çalışmada adalet değeri orta düzeyde tespit edilmiş olsa da Aktepe ve Yel (2009)'ın yaptığı çalışmada öğretmenlerin en çok önemsendiği değer “haksızlıkları düzeltmek ve adalet” olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda adalet değerinin çocuk kitaplarında daha fazla yer almasının öğretmenler ve okul yaşamı için önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Vatanseverlik değerine ilişkin, yapılan çalışmalara bakıldığında vatan sevgisi değerinin Dirican (2013)'ın çalışmasında hiç yer almadığı; Bildirici ve Pedük (2017)'ün, Akyol (2012)'un ve Gönen vd. (2011)'nin çalışmalarında ise en az tespit edilen değer olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu, diğer çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Yiğittir (2010), velilerin okullarda kazandırılmasını istediği on değerleri tespit amacıyla yaptığı çalışmada tespit edilen değerlerden biri vatanseverlik değeridir. Bu bağlamda veliler tarafından kazandırılması istenen vatanseverlik değerinin bu çalışma ve literatürdeki diğer çalışmaların sonucuna bakıldığında çocuk kitaplarda yeterince yer almadığı görülmektedir.

Tespit edilen bu değerlerin yer aldığı kitap sayılarına bakıldığında; sevgi 22, mutluluk, 19, nezaket/kibarlık 19, duyarlılık 18, paylaşmak 17, yardımseverlik 17, arkadaşlık 13, kararlılık 12, adalet 9, olumlu düşünme 9, temizlik 8, sorumluluk 6, umut 5, dürüstlük 5, cesaret 3, çözüm odaklı olma 3, estetik 3, hoşgörü 3, minnettarlık 3, sabır 3, saygı 3, merak 2, vatan sevgisi 1 kitapta yer almaktadır. Araştırma sonucunda incelenen kitaplardaki değer

ifadelerinin oranları ile değer ifadelerinin yer aldığı kitap sayısının benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışma sonucunda yüksek oranda tespit edilen değerlerin yer aldığı kitap sayısının da yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Yaşayan Değerler Eğitimi Programı kapsamındaki 12 değer %58'i 6-10 yaş çocuklar için hazırlanan ve çok satılan çocuk kitaplarının incelenmesi sonucu tespit edilen değerler ile ortaktır. Bu araştırma sonucunda tespit edilen ve Yaşayan Değerler Eğitimi Programı'ndaki ortak değerlerden sadece sevgi ve mutluluk değerinin incelenen kitapların birçoğunda yer aldığı tespit edilmiştir. Dünya'da bilinen, UNESCO tarafından desteklenen bu programın değerlerinin Türkiye'de çok okunan kitaplarda oldukça az temsil edildiği anlaşılmaktadır.

İnsani Değerler Eğitimi Programı'ndaki 34 değer %38,2'si bu çalışmada tespit edilen değerler ile ortaktır. İnsani Değerler Eğitimi Programı'ndaki değerler ile bu çalışmada tespit edilen 13 ortak değerlerin, 4'ü incelenen kitapların birçoğunda yer almaktadır. Ülkemizde pek çok araştırma neticesinde Bülent Dilmaç tarafından oluşturulan bu programın değerlerinin çok satılan kitaplarda tam olarak temsil edilemediği anlaşılmaktadır.

MEB tarafından belirlenen 10 kök değerlerden öz denetim dışında, tamamının bu çalışma kapsamında tespit edilen değerler ile ortak çıkmıştır. 6-10 yaş arasındaki çocukların okulda da kazanmasını istediğimiz bu değerlerin kitaplarda çok işlenmesi çocukların gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma kapsamında tespit edilen değerler ve MEB tarafından belirlenen kök değerlerden ortak olan sevgi 22, yardımseverlik 17, arkadaşlık 13, adalet 9, sorumluluk 6, dürüstlük 5, sabır 3, saygı 3 ve vatanseverlik 1 kitapta yer almaktadır. Ancak bu ortak 9 değerden sadece sevgi ve yardımseverlik değeri yer aldığı kitap sayısı bağlamında yüksek oranda tespit edilmiştir. Kök değerlerin en çok okunan 6-10 yaş çocuk kitaplarında temsil gücünün az olduğu anlaşılmaktadır.

Değer, tanımlama açısından çocuklara doğrudan aktarmanın zor olan soyut kavramlardır. 6-10 yaş döneminde somut işlemler dönemimde olan çocuklar değerleri ancak yaşayarak ve hissederek öğrenebilirler. Çocuk kitaplarındaki değerlerin alt kategorilerine bakıldığında değerlerin kitaplarda somutlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin duyarlılık değeri tahtada çocuklara aktarılması zor bir değerdir. İncelenen çocuk kitaplarında duyarlılık değerinin ifadeleri alt kategorilerine ayrıldığında aslında duyarlılık değerinin çocuklara nasıl anlatılması gerektiğinin de yol haritası ortaya çıkmaktadır. Duyarlılık değeri alt kategoriler; fedakârlık, başkalarını üzmemeye çalışmak, başkalarının duygularını anlamaya çalışmak,

başkası için endişe duymak ve çevre duyarlılığıdır. Nasıl duyarlı olabiliriz? sorusunun cevabı çocuk kitaplarında bu alt kategoriler aracılığı ile çocuklara somut biçimde aktarılıyor olması önem taşımaktadır. Bu bağlamda çocuk kitaplarıyla ilgili yapılan bu çalışmalar, öğretmen ve velilere çocukları ile değerler hakkında konuşurken faydalanabileceği kaynak oluşturmaktadır.

6-10 yaş dönemi çocuklar için kritik bir dönemdir. Bu dönemin başında çocuklar okuma ve yazmayı yeni öğrenmekte, okul öncesi kitaplığından da faydalanarak okuma alıştırmaları yapabilmektedirler. Sonlarında ise içerik, karakter, olaylar açısından daha karmaşık kitapları kolaylıkla okuyabilmektedirler. İncelenen çocuk kitaplarının %76'sı değerlerin dolaylı olarak aktarıldığı, %24 ise değerlerin doğrudan aktarıldığı kitaplardan oluşmaktadır. Değerlerin çocuklara daha çok dolaylı yolla aktarıldığı anlaşılmaktadır. Çocuk kitaplarının sahip olması gereken özelliklerden biri de aktarılacak istenen mesajın çocuğa sezdirilerek verilmesidir (Sever, 1995). Bu çalışma kapsamında incelenen kitapların yüksek oranda bu özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında değerlerin doğrudan aktarıldığı kitapların, okuma yazmayı öğrenen çocuklar için hazırlanan, az sayfalı, az karakterin bulunduğu, içerik olarak basit resimli kitaplar olduğu anlaşılmaktadır. Yaş büyüdükçe kitapların özellikleri de değişmekte sayfa sayısı artmakta, karakter sayısı çoğalmakta, punto küçülmekte, resim azalmaktadır. Kitaplar olaylar silsilesi içerisinde değerleri dolaylı olarak aktarmaktadır. Kitapların yapısal özelliklerinin değiştiği gibi değerlerin aktarımı yönünden de yaşa göre özellik kazandığı bu araştırma ile anlaşılmaktadır.

İncelenen kitaplardan %92'sinde değerlerin olumlu yolla çocuğa aktarıldığı, %8'inde ise değerlerin olumsuz şekilde aktarıldığı görülmüştür. Bu oranın düşük olması değerlerin doğru aktarılması açısından önemlidir ancak olumsuz şekilde aktarım yapılması hiç tercih edilmemesi gereken bir durumdur.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara ilişkin öneriler aşağıda sıralanmıştır;

- MEB öğretim programları ile ilgili olarak algısını değiştirmiş durumdadır. Okulda öğrencilere değerleri aktarmak artık açıkça ifade edilen bir ihtiyaç haline gelmiştir. MEB tarafından belirlenen kök değerlerimiz dersler aracılığı ile aktarılırken çocukların yaş özelliklerine uygun kitaplarla da desteklenmesi değer öğretimi açısından fayda sağlayacaktır.

- MEB ya da Turizm ve Kültür Bakanlığı tarafından internet üzerinde oluşturulacak bir adres aracılığı ile değer kategorilerine uygun kitap listelerinin olduğu bir portal oluşturulabilir. Böylece bir  ğrenci, veli ya da  ğretmen seçtiği değerle ilgili kitaplara kolaylıkla ulaşabilir.
-  ocuk kitaplarında değerlerin aktarım yolu değer  ğretimi açısından önemlidir. Ebeveynler değerlerin olumlu yolla ve dolaylı olarak aktarıldığı kitapları tercih etmelidir.
- Vatanseverlik değeri bu çalışmada en az tespit edilen değerlerden biridir. Diğer çalışmalarda ya hiç rastlanmamış ya da en az tespit edilen değerler arasında yer almıştır. Bu değerin tercih edilmemesinin nedenleri üzerine çalışmalar yapılabilir.
- Değer ifadelerinin bulunduğu 6-10 yaş dönemine yönelik hazırlanan  ocuk kitaplarının çocukların değer kazanımlarına etkisi başka araştırmalarla incelenebilir.
-  ocuk kitaplarındaki değerlerin  ocuk, veli ya da  ğretmen tarafından aynı şekilde algılanıp algılanmadığı konusu üzerine çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Acat, M. B., & Aslan, M. (2012). Yeni bir değer sınıflaması ve bu sınıflamaya bağlı olarak öğrencilere kazandırılması gereken değerler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1461-1474.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akkiprik, G. B. (2007). *Genel lise öğretmenlerine göre karakter eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılacak değerler: Çok boyutlu bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aktepe, V. & Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir ili örneği. *Türk Eğitim Bilgileri Dergisi*. 7(3).607-622.
- Akyol, T. (2012). *Resimli ocuk kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi, M.Ö 1000 – M.S. 2010*. Ankara: Pegem-A.
- Alaylıoğlu, R. & Oğuzkan, A. F. (1976). *Ansiklopedik eğitim sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp ve Aka.
- Altın, T. (2010). *Mevlana'nın eserlerinde dostluk ve samimiyet değerlerinin işlenişi ve eğitim açısından tahlili*. Yüksek Lisans Tez, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Altunay, E. & Yalçınkaya, M. (2011). Öğretmen adaylarının bilgi toplumunda değerlere ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(1),5-28.
- Altuner, İ. (2012). Locke'un doğuştan düşünceler eleştirisi ve tabula rasa olarak zihin. *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, 21, 107-114.
- Arıcı, A. F. (2016). Estetik değer oluşturmada masalların rolü: Türk masalları örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1017-1035.
- Arpacı, M. (2014). İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin öğretmenlik meslek bilgisi derslerine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(28), 7-45.
- Aslan, C. & Doğan Güldenoğlu, B. N. (2018). Çok satılan çocuk edebiyatı kitaplarında çocuk hakları üzerine bir çözümleme. Y. Karaman Kepenekçi & P. Taşkın (Ed.), *Prof. Dr. Emine AKYÜZ'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl içinde (s. 90-103)* Ankara: Pegem-A.
- Association for Living Values Education International ve United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2006). *Living values education*. <http://www.livingvalues.net> sayfasından erişilmiştir.
- Aydın, M. Z. (2003a). Ailede ahlâk eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-158.
- Aydın, M. Z. (2003b). *Ahlâk öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Aytaç, K. (1980). *Avrupa eğitim tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Balcı, A. & Yanpar Yelken T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Baş, G. & Beyhan, Ö. (2012). Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 55-77.
- Bayhan, P. & Artan, İ. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Ankara: Morpa.

- Baysal, N: (2013). Ortaokul sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Bildirici, Z. & Bulut Pedük, Ş. (2017). Değer eğitimi konusunda anaokullarının sınıf kitaplıklarında bulunan hikâye kitaplarının incelenmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 3(12), 2225-2236.
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem-A.
- Candan, D. G. & Ergen, G. (2014). 3. Sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Carr, D. & Skinner, D. (2009). The cultural roots of professional wisdom towards a Broader view of teacher expertise. *Educational Philosophy And Theory*, 41(2), 141-154.
- Çağlayan, A. (2005). *Ahlâk pusulası, ahlâk ve değerler eğitimi*. İstanbul: DEM.
- Çankırılı, A. (2015). *Çocuklara söz geçirme sanatı*. İstanbul: Zafer.
- Çavdarıcı, M. (2002). *Türkiye’de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi*. İstanbul: Alfa.
- Çelikkaya, T. & Seyhan, O. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının evrensel değerlere ilişkin metafor algıları, *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 65-87.
- Çengelci, T., Hancı, B. & Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Çiftçi, F. (2013). Çocuk edebiyatında yaş gruplarına göre kitaplar ve özellikleri. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 125-138.
- Çileli, M. (1986). *Ahlâk psikolojisi ve eğitimi*. Ankara: Verso.
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989). <http://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme-sayfasından-erişilmiştir>.

- Demirdöğen, P. (2003). *Milli eğitim tarafından yayınlanan 6–15 yaş arası çocukların okuyabileceği kitapların eğiticilik ve görsellik açısından tasnifi, dil ve anlatım yönlerinden eleştirel bir şekilde incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Deveci, H. & Selanik, Ay T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 167-181.
- Dilek, A. (2017). Feridun Oral'ın resimli hikâye kitaplarındaki değerlerin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(33), 61-86.
- Dilmaç B. & Ulusoy K. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem- A.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlâki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilmaç, B. (2012). *İnsanca değerler eğitimi*. Ankara: Pegem-A.
- Dirican, R. (2013). *3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğanay, A. & Sarı, M. (2004). Değerlerin kazandırılmasında açık örtük program. *Education administration in theory and practice*, 39, 356-383.
- Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s. 256-284). Ankara: Pegem-A.
- Doğanay, A. (2009). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.) *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (s. 225-256). Ankara: Pegem-A.
- Duman, T. (1991). *Türkiye’de orta öğretime öğretmen yetiştirme*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ekşi, H. & Katılmış, A. (2014). *Karakter eğitimi el kitabı*. Ankara: Nobel.

- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Ekşi, H. (2006). Bilişsel ahlâk gelişimi kuramı: Kohlberg ve sonrası. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 29-38
- Elo, S. & Kyngas, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal Of Advanced Nursing*, 62(1), 107.115.
- Erkmen, N. (2017). *Çocuk kütüphanelerinde en çok okunan çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel ilkeleri bağlamında incelenmesi (Ankara ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Evin, İ. & Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Genç, İ. (2006). *Edebiyat bilimi: Kuramlar, akımlar, yöntemler*. İstanbul: Merdiven.
- Genç, M. (2009). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İhtiyaç.
- Gökçe, O. (1994). Türk gençliğin sosyal ve ahlâki değerleri. *Ata Dergisi*, 1, 25-30.
- Gömlüksiz, M. N. & Kan, A.Ü (2012). Eğitimde duyuşsal boyut ve duyuşsal öğrenme. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*. 7(1), 1159-1177 .
- Gönen, M. (1989). Oyuncak ve kitabın çocuğun gelişimi açısından önemi. *Eğitim ve Bilim*, 13(74), 59-60.
- Gönen, M. (2005). Dil gelişiminde çocuk kitaplarının rolü. *Bilim Ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 62, 35-36.
- Gönen, M., Uygun, M., Katrancı, M. & Uçuş, Ş. (2011). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik çocuk kitaplarının içerik, resimleme ve fiziksel özellikleri açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36(160), 250-266.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. & Taşgın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Güleryüz, H. (2002). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Pegem-A.

- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Gürsoy, K. (2006). Özgürlük tek başına değer olabilir mi? Y. Mehmetoğlu & A. U. Mehmetoğlu (Ed.), *Küreselleşme ahlâk ve değerleri*. İstanbul: Litera.
- Halstead, J. M. (1996). Values and values Education in Schools. J. M. Halstead & M. J. Taylor (Ed.), *Values in education and education in values perspective* (p.3-13). London: The Falmer.
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, (2018). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018122171428547-HAYAT%20B%C4%B0LG%C4%B0S%C4%B0%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Hökelekli, G. & Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. R. Kaymakcan (Ed.), *Değerler Eğitimi Uluslar Arası Sempozyumu içinde* (s. 371-396). İstanbul: Dem.
- Husu, J. & Tirri, K. (2007). Developing whole school pedagogical values: a case of going through the ethos of ‘good schooling’. *Teaching And Teacher Education*, 23(4), 390-401.
- Işıtan, S. (2005). *Resimli çocuk kitaplarının benlik kavramıyla ilgili konuları içermesi yönünden incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kantemir, E. (1979). Çocuk kitapları sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(12), 1301-3718.
- Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında karakter kavramı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 60-79.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-475.

- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 6(1), 1398-1412
- Katipoğlu, B. (2012). Din psikolojisi açısından kişilik ve karakter analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(5), 341-348.
- Kaya, İ. (2015). Etik değerlere yatkınlık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 968-974.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskinoğlu, Ş. (2008). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerine uygulanan mesnevi temelli değerler eğitimi programının ahlâki olgunluğa ve saldırganlık eğilimine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kıbrıs, İ. (2000). *Uygulamalı çocuk edebiyatı*. Ankara: Eylül.
- Kızıltepe, Z. (2015). İçerik analizi. F. N. Seggie & Y. Bayburt (Ed.), *Nitel araştırma yöntem teknik, analiz ve yaklaşımları içinde* (s.253-266). Anı Yayıncılık: Ankara.
- Koç Başaran, Y. (2018). Okullarda çocuğun suça sürüklenmesinin önlenmesi. Y. Karaman Kepenekçi & P. Taşkın (Ed.), *Prof. Dr. Emine AKYÜZ’e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl içinde* (s. 241-252) Ankara: Pegem-A.
- Koç, M., Çolak, T., Kocaman, O. & Bayraktar, B. (2009). Kohlberg’in ahlâki gelişim kuramına göre üniversite öğretim elemanları ile öğrenciler arasındaki etkileşimin ahlâki düzey. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 758-771.
- Kolaç, E. & Karadağ, R. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının "değer" kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları. *İlköğretim Online*, 11 (3), 762-777.
- Körükçü, Ö., Acun Kapıkıran, N. & Aral, N. (2016). Schwartz’ın modeline göre 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında değerlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 133-151.
- Kulaksızoğlu, A. & Dilmaç, B. (2000). İnsanı değerler eğitimi programı. *M: Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.

- Kurudayıoğlu, M., Baş, B. & Aytan, N. (2013). 7. Sınıf türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerin karakter eğitimi açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(4), 22-37.
- Kuşdil, M. E. & Kağıtçıbaşı, Ç.(2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Lamme, L. L., Krogh, S. L. & Yachmetz, K. A. (1992). *Literature-based moral education*. Arizona: Oryx.
- Lenox, M. (2000). Storytelling for young children in a multicultural world. *Early Childhood Educational Journal*, 28(2), 97-103.
- MEB, (1940). 4. Milli Eğitim Şurası. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, (1973) *Milli Eğitim Temel Kanunu*. <http://www.mevzuat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Memiş, A. & Güney Gedik, E. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (20), 123-145.
- Oktay, A. (1998). Çocuk eğitiminde edebiyat ürünlerinden nasıl yararlanılır. M. R. Şirin (Ed.), *Çocuk edebiyatı içinde* (s. 167-185), İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Onur, B. (2005). *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi. Çocukluğun Sosyo-Kültürel Tarihine Giriş*. Ankara: İmge.
- Öksüz, H. İ., Keskin H. K. & Çetinkaya F. Ç. (2018). Sosyal medya platformlarında en fazla önerilen 15 resimli çocuk kitabının Hayat Bilgisi Programı’nda yer alan değerler bakımından incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitim Araştırmaları*, 6(1), 13-31.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: MEB.
- Özgider, D. S. (2010). Türkiye’de ve İngiltere’de çok satılan çocuk kitaplarının biçimsel ve içerik özellikleri açısından karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler, Enstitüsü, Ankara.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Newyork: Free.
- Rush, K. & Lipski, K. (2009). Teaching social skills through children’s literature. *Illinois Reading Council Journal*, 37(4), 20-25.

- Sağlam, A. G. (2007). *Anne, baba ve öğretmenlerin okul öncesi çocuk kitaplarını değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun eğitim fakültesi örneği. *Değer Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 73-88.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J. E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O., Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 103, 663-688.
- Seven, S. (2010). Çocuk Kitapları. Demirel Ş. (Ed), *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı içinde*(s.104-115). Ankara: Pegem Akademi.
- Sever, S. (1995). Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler. *Abece Eğitim ve Ekin ve Sanat Dergisi*, 107, 14-15.
- Sever, S. (2002). Çocuk kitaplarında yansıtılan şiddet. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35(1-2), 25-37.
- Sever, S. (2007). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? S. Sever (Ed.), *II. Ulusal çocuk ve gençlik edebiyatı sempozyumu içinde* (s. 41-57). Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Sever, S. (2015). *Çocuk ve edebiyatı*. İzmir: TUDEM.
- Seydooğulları, S. & Çok, F. (2012). Ahlâk gelişimine klasik ve yeni kuramsal yaklaşımlar. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1211-1221.
- Sezer, Ö. (2005). *İlköğretim birinci kademe ders kitaplarında değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, (2018). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20LG%20C4%B0LER%20C3%96C4%9ERET%20B0M%20PROGRAMI%20.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Sönmez, V. (2003). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı.

- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. Sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Şen, Ü. (2007). *Milli eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şirin, M. R. (1994). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatı kültürü*. Ankara: Kök.
- Tanju, E. H. (2010). Çocuklarda kitap okuma alışkanlığına genel bir bakış. *Aile ve Toplum Dergisi*, 6(22), 30-39.
- Tay, B., Durmaz, F. Z. & Şanal, M. (2013). Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1).
- Tezcan, M. (2003). Gizli müfredat: Eğitim sosyolojisi açısından bir kavram çözümlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri*, 1(1), 53-59.
- Topçuoğlu, A. (1999). *Üniversite gençliğinin değerleri*. Ankara: Vadi.
- TTK (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine...* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Tuğrul, B. & Feyman, N. (2006). Okul öncesi çocuklar için hazırlanmış resimli öykü kitaplarında kullanılan temalar. *II.Ulusal Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, 387-392.
- Turan, S. & Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Tüfekçi Can, D. (2012) *Çocuk edebiyatı üzerine bir araştırma: Tanımlar, türler ve teoriler*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Türkçe sözlük*. <http://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Türk Milli Eğitim Komisyonu Raporu. (1960). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Uçan, H. (2005). Çocuklar Kadar Saf, Temiz Kalabilmek [Özel Sayı]. *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı*, 9, 104-105. Ankara.

- Ulusoy K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulusoy, A. (2004). Güdülenme. A. Ulusoy (Ed.), *Gelişim ve öğrenme içinde* (s.307-326). Ankara: Anı.
- Uysal, F. (2008). *Karakter eğitimi programlarının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uzmen, S. & Mağden, D. (2002). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitaplar ile desteklenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 193-2012.
- Üzel, Ö. (2007). Serpil Ural'ın çocuk kitaplarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Akçağ Kitabevi.
- Yapıcı A. & Zengin, S. Z. (2003). İlâhiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 173-206.
- Yaşayan Değerler Eğitimi Programı (2019). <https://livingvalues.net/> sayfasından alınmıştır.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, İ. (1999). Some values of Turkish university students from varying degrees of religiosity. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(17), 113-123.
- Yıldırım, İ. E.& Dinç, S. (2017). Türkiye’de en çok okunan çocuk kitaplarının yeterlilik analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1477-1490.
- Yılmaz, O. (2016). Kurgusal nitelikli çocuk kitapları ve karakter eğitimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(3), 311-325.
- Yiğittir, S. & Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.

- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin arzuladığı değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*,8(9), 207-223.
- Yüksel, S. (2005). Kohlberg ve ahlâk eğitiminde örtük program: Yeni ilköğretim programlarında yer alan ahlâki değerleri kazandırma için bir açılım. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 5(2). S. 307-338.

EKLER

Ek 1.

Kitap Kontrol Listesi

Kitabın Adı	
Kitabın Yazarı	
Kitabın Yayın Evi	
Doğrudan Bir Değer Kazandırmak İçin Mi Yazılmıştır?	
Olumsuz Aktarma Yoluyla Değer Aktarma Var Mıdır?	
Değer	Cümleler

Ek 2.

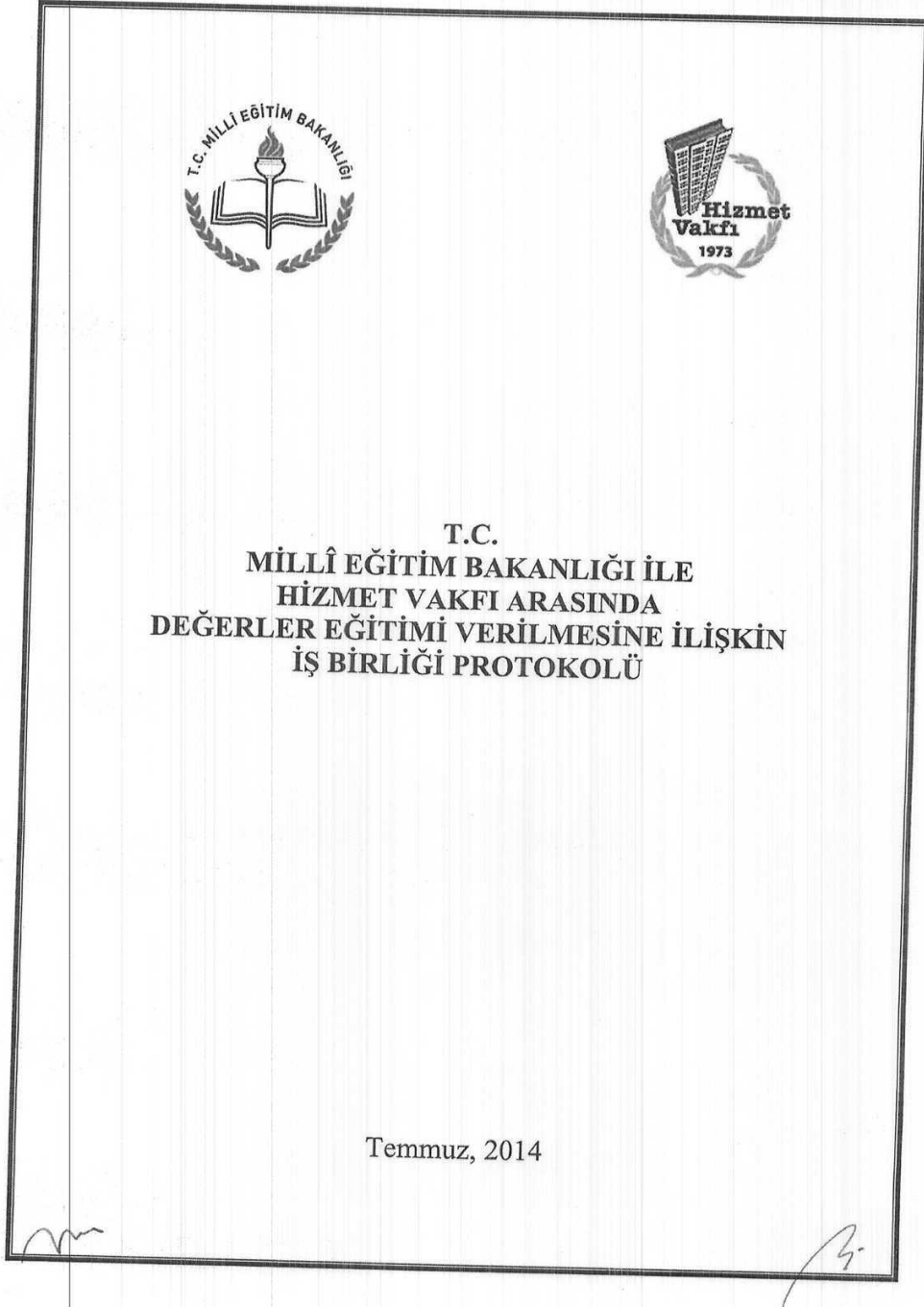
İncelenen Çocuk Kitaplarının Listesi

- Adalı, B. (2019). *Zaman Bisikleti*. İstanbul: Can Çocuk.
- Bedford, D. (2019). *Köpük ile Pıtır* (N. A. Özdemir, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Behrengi, S. (2016). *Küçük Kara Balık* (H. Hüsrevşahi, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Coerr, E. (2019). *Sadako ve Kağıttan Bin Turna* (A. B: Pekiner, Çev.). Kuşu. İstanbul: Beyaz Balina.
- Çarkacı, Ş. (2016). *Dedemin Bakkalı*. İstanbul: Taze Kitap.
- Dahl, R. (2019). *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* (C. Üster, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Dizdaroğlu, H. C. (2019). *Kral Şakir Hayat Kısa Filler Uçuyor..* İstanbul: Eksik Parça
- Dizdaroğlu, H. C. (2019). *Kral Şakir Tek Kişilik Dev Orkestra*. İstanbul: Eksik Parça.
- Doyle, A. C. (2018). *Sherlock Holmes'un Maceraları* (S. Atlıhan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Edwards, R. (2019). *Mutlu Su Aygırı* (S. Arslan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Kastner, E. (2018). *Uçan Sınıf* (Ş. Sunar, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Kid, W. (2019). *Saftirik Greg'in Günlüğü Eridik Bittik* (E. O. Gezmiş, Çev.). İstanbul: Epsilon.
- Livaneli, Ö. Z. (2019). *Arkadaşıma Veda*. İstanbul: Doğan ve Egmont.
- Moore Mallinos, J. (2018). *Sır Versem Saklar Mısın?* (E. Deliorman, Çev.). İstanbul: SEV
- Pett, M. & Rubinstein, G. (2018). *Hiç Hata Yapmayan Kız*. (M. Özdemir, Çev.). Ankara: Bin Bir Çiçek Kitapları.
- Saint Exupery, A. (2015). *Küçük Prens* (A. Yengin, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Stratton Would, H. (2019). *Ay'ı Kim Çaldı?* (D. Çebi, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Şahinkanat, S. (2017). *Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Şahinkanat, S. (2019). *Annemin Çantası*. İstanbul: Yapı Kredi.

- Şahinkanat, S. (2019). *Üç Kedi Bir Dilek*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Tamaro, S. (2018). *Kitaplardan Korkan Çocuk* (E. Cendey, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Tumanov, V. (2017). *Kraliçeyi Kurtarmak* (M. Kazmaoğlu, Çev.). İstanbul: Gün Işığı.
- Tumanov, V. (2019). *Haritada Kaybolmak* (M. Kazmaoğlu, Çev.). İstanbul: Gün Işığı.
- Vasconcelos, J. M. (2016). *Şeker Portakalı* (A. Emeç, Çev.). İstanbul: Can Sanat.
- Verne, J. (2019). *Dünya'nın Merkezine Yolculuk* (Y. A. Dalar, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Ek: 3

Hizmet Vakfı ile MEB arasında İmzalanan Protokol ve Yazısı

**T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI İLE
HİZMET VAKFI ARASINDA DEĞERLER EĞİTİMİ VERİLMESİNE İLİŞKİN
İŞ BİRLİĞİ PROTOKOLÜ**

Giriş

MADDE 1- Millî Eğitim Temel Kanununda da ifadesini bulan; yetişen neslin “millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan” bireyler olarak yetişmesi ve geleceğe hazırlanması ihtiyacı daima hayatîyetini koruyan bir husus olarak kendini göstermektedir. Etkileşimli tahtalar, tabletler, ders kitapları ve ileri teknolojinin imkânları ile hazırlanmış diğer ders materyallerine ruh katacak millî ve manevî değerlerimize olan ihtiyaç günden güne kendini daha da fazla hissettirmektedir. Çocuklarımızın zihinlerini bilgiyle doldurarak öğretim yaparken gönüllerini de sevgiyle donatıp onların ahlâkları birer fert olarak yetişmeleri için eğitim kurumlarımızda Değerler Eğitimi çalışması yapılmasının oldukça önem arz ettiği görülmüş ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında değerler eğitimine dair seminerler verilmesi için bu Protokol, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve Hizmet Vakfı arasında hazırlanmıştır.

Amaç

MADDE 2- Bu Protokolün amacı, Millî Eğitim Bakanlığı ile Hizmet Vakfı iş birliğinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında değerler eğitimine dair seminerler vermektir.

Kapsam

MADDE 3- Bu Protokol, Millî Eğitim Bakanlığı ile Hizmet Vakfı iş birliğinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında değerler eğitimine dair seminerler verilmesine ilişkin esas ve usulleri kapsamaktadır.

Dayanak

MADDE 4- Bu Protokol, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 6528 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, Millî Eğitim Bakanlığı Halk Eğitimi Faaliyetlerinin Uygulanmasına Dair Yönerge, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün 06/02/2012 tarih ve 579 sayılı yazısına dayanılarak hazırlanmıştır.

Taraflar

MADDE 5- Bu Protokolün tarafları, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Hizmet Vakfıdır. Tarafların her türlü tebligat ve haberleşme adresleri aşağıda belirtilmiştir:

- a) Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
Adres: Emniyet Mah. Boğaziçi Sokak 06500 Teknikokullar /Ankara
Telefon: 0312 212 68 80
Faks: 0312 212 99 58
E-posta: hbogm@meb.gov.tr

b) Hizmet Vakfı

Adres: Cerrahpaşa Mahallesi Kocamustafapaşa Caddesi Tütüncüzade Sokak No:15
Seyran Apartmanı Fatih/İstanbul
Telefon: 0212 514 35 14
Faks: 0212 517 77 58
E-posta: info@hizmetvakfi.org

Kısaltmalar ve Tanımlar

MADDE 6- Bu Protokolda geçen;

MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı,
HBÖGM	: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünü,
Vakıf	: Hizmet Vakfını,
HEM	: Halk Eğitimi Merkezlerini,
Eğitim Kurumu	: Değerler Eğitimi Seminerlerinin verileceği MEB'e bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarını,
Gönüllü Öğretici	: Uzman ve usta öğretici niteliklerini taşımak şartıyla merkezlerce düzenlenecek kurslarda ücret almadan gönüllü olarak görev yapacak kişileri,
E-Yaygın	: Yaygın eğitimle ilgili iş ve işlemlerin veri tabanı üzerinden mevzuata uygun olarak elektronik ortamda yürütüldüğü ve bilgilerin muhafaza edildiği sistemi ifade eder.

Yükümlülük

MADDE 7- Bu Protokol kapsamında tarafların yükümlülükleri aşağıda belirtilmiştir:

7.1. HBÖGM 'nin Yükümlülükleri:

- 7.1.1. Protokolü, MEB'e bağlı kurumlara duyurmak üzere valiliklere (millî eğitim müdürlüklerine) bildirir,
- 7.1.2. Protokol kapsamında seminer yapılacak eğitim kurumu listelerini Vakfa bildirir,
- 7.1.3. Protokol kapsamında seminer düzenlenecek eğitim kurumu listelerini ve bu eğitimlerde görev alacak gönüllü öğretici isimlerini inceler, ihtiyaç duyulması durumunda gönüllü öğretici isimlerinde değişiklik yaparak valiliklere (millî eğitim müdürlüklerine) bildirir,
- 7.1.4. Protokol kapsamında düzenlenecek seminer içeriğinin belirlenmesi hususunda Vakıf ile iş birliği yapar ve seminer içeriğinin onaylanmasını sağlar,
- 7.1.5. Protokolün yürütülmesinde mahallinde çözilemeyen problemler için görüş bildirir.

7.2. İl/ İlçe Millî Eğitim Müdürlüklerinin Yükümlülükleri:

- 7.2.1. Protokol kapsamında yürütülecek faaliyetlerde Vakıf görevlileri ile işbirliği yapar ve eğitim kurumu müdürlükleri ile Vakıf görevlilerinin çalışmalarına gerekli desteği verir,
- 7.2.2. Protokol kapsamında örgün ve yaygın eğitim kurumlarında seminerler verildiğini il/ ilçede bulunun tüm örgün ve yaygın eğitim kurumlarındaki öğrenci/kursiyer ve ailelerine duyurulmasını sağlar,
- 7.2.3. HBÖGM tarafından gönderilen eğitim kurumu listelerine ve eğitici isimlerine göre protokol kapsamında düzenlenecek seminerlerin HEM tarafından e-yaygın sisteminde tanımlanmasını, seminere katılacakların e-yaygın sistemine kayıt edilmesini ve seminer sonrasında belgelendirilmesi ile ilgili her türlü iş ve işlemlerin mevzuatına uygun yürütülmesini sağlar,
- 7.2.4. Protokol kapsamında gezi faaliyetleri düzenlenmesi durumunda her türlü iş ve işlemlerin mevzuatına uygun düzenlenmesini ve yürütülmesini sağlar,

7.2.5. Yapılan çalışmalar ve faaliyetler ile ilgili raporu bağı olduğu üst kuruma yılda en az iki kere gönderir.

7.3. Vakfın Yükümlülükleri:

7.3.1. Protokolün yürütülmesinde genel koordinatör olarak görev alacak kişiyi ve seminer belgelerini imzalamaya il/ilçe düzeyinde yetkili kişiyi HBÖGM'ye bildirir,

7.3.2. HBÖGM tarafından gönderilen eğitim kurumu listelerine göre seminerlerde görev alacak gönüllü öğreticileri belirler ve bu listeleri HBÖGM'ye bildirir,

7.3.3. Protokol kapsamında yapılacak seminerlerde eğitim materyali ve tanıtımla ilgili harcamaları karşılar,

7.3.4. Seminer verecek gönüllü öğreticileri HBÖGM ile iş birliğinde belirler,

7.3.5. Seminerlerin gerçekleştirilmesi ve tanıtımı için il/ilçe millî eğitim müdürlükleri, HEM ve eğitim kurumu müdürlükleri ile iş birliği yapar,

7.3.6. Protokol kapsamında yapılan seminerlerle ilgili uygulama raporunu hazırlayarak yılda en az bir kez HBÖGM'ye gönderilmesini sağlar.

7.4. HEM'lerin Yükümlülükleri

7.4.1. Protokol kapsamında düzenlenecek seminerlerle ilgili her türlü plânlama, uygulama ve organizasyonu mevzuatına göre yapar,

7.4.2. HBÖGM tarafından gönderilen eğitim kurumu listelerine ve gönüllü öğretici isimlerine göre Protokol kapsamında düzenlenecek seminerlerin e-yaygın sisteminde tanımlanmasını, seminere katılacakların e-yaygın sistemine kayıt edilmesini ve seminer sonrasında belgelendirilmesi ile ilgili her türlü iş ve işlemlerin mevzuatına uygun yürütülmesini sağlar,

7.4.3. Seminer katılımcılarına duyuru yapılmasında eğitim kurumu yöneticileri ile Vakıf temsilcilerine yardımcı olur,

7.4.4. Seminerlerde gözetim, izleme, rehberlik faaliyetlerini yapar,

7.4.5. Yapılan seminerlerin belge defterlerini ve değerlendirme formlarını bünyesinde muhafaza eder,

7.4.6. Yapılan çalışmalar ve faaliyetler ile ilgili raporu ilçe millî eğitim müdürlüklerine yılda en az iki kere gönderir.

7.5. Eğitim Kurumu Müdürlüklerinin Yükümlülükleri:

7.5.1. Seminer düzenlenecek fiziki ortamı ve eğitimde kullanılacak araç-gereci eğitime hazır hale getirir,

7.5.2. Seminer düzenleneceğini eğitim kurumundaki tüm öğrenci/kursiyerlere ve ailelerine duyurur,

7.5.3. Seminere gönüllülük esasına göre katılmak isteyenlerin listesini, seminere kayıt için gerekli belgelerini e-yaygın sistemine girilmek üzere HEM'e bildirir,

7.5.4. Seminere gönüllülük esasına göre katılmak isteyen öğrenci/kursiyerlerin seminere katılmasında devamlılığını sağlar,

7.5.5. Seminer düzenlenmesinde görev alan HEM ve Vakıf görevlilerine her konuda yardımcı olur,

7.5.6. Seminerlerin örgün eğitim saatleri dışında gerekli önlemleri alarak düzenlenmesini sağlar,

7.5.7. HEM ve Vakıf ile iş birliği yaparak etkinlikle ilgili işlemlerin düzenli ve sağlıklı yürütülmesini sağlar,

7.5.8. Yapılan çalışmalar ve faaliyetler ile ilgili raporu ilçe millî eğitim müdürlüklerine yılda en az iki kere gönderir.

Yürütme

MADDE 8- Bu Protokolün hükümlerini yükümlülükler doğrultusunda HBÖGM ve Vakıf müştereken yürütür.

Çeşitli Hükümler

MADDE 9- Protokol kapsamında düzenlenecek seminerler, öncelikle pansiyonlu eğitim kurumlarında düzenlenecek olup HBÖGM ve Vakıf iş birliğinde diğer eğitim kurumlarında da yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

MADDE 10- Seminerlerde, katılımcılardan hiçbir ad altında ücret alınmaz.

MADDE 11- Gerekli görüldüğünde tarafların yazılı mutabakatı ile Protokolde değişiklik ve ilaveler yapılabilir. Değişiklik ve ilaveler yapıldığı tarih itibarıyla geçerlidir.

MADDE 12- Protokolde yer almayan hususlar, öncelikle ilgili mevzuata göre, mevzuatta bulunmaması durumunda ise taraflar arasında iyi niyet, karşılıklı anlayış ve uzlaşma kuralları çerçevesinde çözümlenir.

MADDE 13- Protokolün uygulanmasında ortaya çıkacak ihtilafların çözümünde Ankara mahkemeleri ve icra daireleri yetkilidir.

MADDE 14- Protokol kapsamındaki çalışmalar, Türkiye genelinde HBÖGM ve Vakıf iş birliğinde belirlenen yerlerde gerçekleştirilir.

MADDE 15- Protokol kapsamında yapılacak tüm faaliyetlerin tanıtımı için bastırılacak afiş, broşür, görsel ve/veya işitsel yayın ve ilanlarla birlikte faaliyetlerde kullanılacak materyallerde MEB logosu, faaliyetlerin Protokol kapsamında düzenlendiği belirtilerek HBÖGM'den izin alınarak kullanılır.

MADDE 16- Vakıf, yapılan kurslardan maddi kazanç elde edemez.

MADDE 17- Protokol tarafı olan Vakıf, Protokolde yer alan yükümlülüklerini ve yetkilerini hiçbir ad altında başka bir gerçek ya da tüzel kişiye devredemez.

MADDE 18- Bu Protokol 3 (üç) yıl geçerli olup, HBÖGM gerekli gördüğü takdirde protokolü tek taraflı fesih hakkını kullanır. Fesih durumunda Vakıf uygulama sürecindeki maddi kayıp ve harcamalarını gidermek için hukuki yollara başvuramaz.

MADDE 19- Bu Protokol 19 (ondokuz) madde ve 5 (beş) sayfadan ibaret olup, 15.07.2014 tarihinde üç nüsha olarak imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

Doç. Dr. Yusuf TEKİN

**Millî Eğitim Bakanlığı
Müsteşarı**

Mehmet Bilgin AKATAY

Hizmet Vakfı Başkanı

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Sayı : 38552587-30.01-E.10898986
Konu : Millî Eğitim Bakanlığı ile
Hizmet Vakfı Arasındaki
İş Birliği Protokolü

18.07.2017

DAĞITIM YERLERİNE

- İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığı ile Hizmet Vakfı Arasında Değerler Eğitimi Verilmesine Dair
15.07.2014 tarihli İş Birliği Protokolü.
b) Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarlık Makamının 17.07.2017 tarihli ve 10828164 sayılı
onayı.

İlgi (a) protokol, Müsteşarlık Makamının ilgi (b) onayı doğrultusunda değişiklikler ve
ilaveler yapılarak 15.07.2017 tarihinden geçerli olmak üzere üç yıl süreyle uzatılmıştır.

Protokol kapsamındaki faaliyetlerin eksiksiz olarak yürütülmesi hususunda bilgilerinizi
ve gereğini rica ederim.

Ali Rıza ALTUNEL
Bakan a.
Genel Müdür V.

Ek:

- 1- İlgi (a) Protokol (5 sayfa)
- 2- İlgi (b) Makam Onayı (1 sayfa)

Dağıtım:
B Planı

Atatürk Biv. 06648 Kızılay/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: oysekerici@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Ömer Yusuf ŞEKERCİ Öğrt.
Tel: (0312) 413 21 18
Faks: (0312) 212 99 58

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden b08b-ed11-3526-b385-e3d3 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Sayı : 38552587-20-E.10828164
Konu : Hizmet Vakfının
Protokol Uzatma Talebi

17.07.2017

MÜSTEŞARLIK MAKAMINA

İlgi : a) Hizmet Vakfının 19.06.2017 tarihli yazısı.
b) Millî Eğitim Bakanlığı ile Hizmet Vakfı Arasında Değerler Eğitimi
Verilmesine Dair 15.07.2014 Tarihli İş Birliği Protokolü.

Hizmet Vakfı, ilgi (b) protokolün 11. maddesine istinaden 7.3 Vakfın Yükümlülükleri hükmüne; 7.3.7 Hizmet Vakfı, eğitim kurumunun ve öğrenci ailelerinin izni ve öğrencilerin gönüllü katılımları ile il içi veya il dışı geziler, ziyaretler, piknik programlarını düzenleyebilir; 7.3.8 Hizmet Vakfı, eğitim kurumlarıyla iş birliği içinde öğrenci ailelerinin katılacağı eğitim ve seminerler düzenleyebilir; 7.3.9. Hizmet Vakfı, öğrencilerin meslek tercihleri konusunda meslek tanıtma seminerleri vererek bilinçlendirme çalışmaları yapabilir maddelerinin eklenmesini; 7.5 Eğitim Kurumlarının Yükümlülükleri hükmündeki 7.5.6. maddesinin Seminerlerin örgün eğitim saatleri içinde ve dışında gerekli önlemleri alarak düzenlenmesini sağlar. olarak değiştirilmesini, 7.4.HEM'in Yükümlülükleri hükmünde yer alan 7.4.2. Öğrencilere seminer sonunda katılım belgesi verir. maddesinin kaldırılmasını ve ilgi (b) protokolün 5 yıl süre ile uzatılmasını ilgi (a) yazı ile talep etmiştir.

Genel Müdürlüğümüz ile Hizmet Vakfı arasındaki ekte sunulan protokolün söz konusu ilaveler ve değişiklikler yapılarak 15.07.2017 tarihinden itibaren 3 (üç) yıl süre ile uzatılmasının uygun olacağı mütalaa edilmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi hâlinde olurlarınıza arz ederim.

Ali Rıza ALTUNEL
Genel Müdür V.

EK:
İlgi (b) Protokol (5 sayfa)

Uygun görüşle arz ederim.
Ercan DEMİRCİ
Müsteşar Yardımcısı

OLUR
17.07.2017

Yusuf TEKİN
Müsteşar

Adres: Teknikokullar Yenimahalle/ ANKARA
Elektronik Ağ: hhogm@meb.gov.tr
e-posta: oysekerci@meh.gov.tr

Bilgi için: Ömer Yusuf ŞEKERCI/Öğretmen
Tel: 0312 413 21 18
Faks: 0312 212 99 58

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden ca03-4a1e-3c8e-a59f-7b2e kodu ile teyit edilebilir.

Ek 4

En Çok Satılan 6-10 Yaş Çocuk Kitaplar ve Dağılımı

Kitap İsmi	N	Kitap İsmi	N	Kitap İsmi	N
Küçük Prens	20	Kırmızı Çizgi	4	Binbir Gece Masalları	2
Mutlu Su aygırı	18	İki Yıl Okul Tatil	4	Annem Bir Melek	2
Üç Kedi Bir Dilek	17	Harry Potter ve Sırlar Odası	4	Zamanlar arasında Geçiş	1
Ayı Kim Çaldı?	16	Guliver'in Gezileri	4	Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği	1
Küçük Kara Balık	15	Dostum Bu Çok Havalı	4	Yankılı Kayalar	1
Dedemin Bakkalı	15	Don Kişot'un Serüvenleri	4	Tavşancan ve Faresu	1
Charlie'nin Çikolata Fabrikası	15	Çizgili Pijamalı Çocuk	4	Saman Adam	1
Hiç Hata Yapmayan Kız	11	Babam Bir Dev	4	Sakız Kızın Günleri	1
Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor	10	Ömer Seyfettin'den Seçme Hikâyeler	3	Robin Hood	1
Kraliçeyi Kurtarmak	10	Oz Büyücüsü	3	Reçel Kavanozu	1
Kitaplardan Korkan Çocuk	10	Martıya Uçmayı Öğreten Kedi	3	Ölümsüz Aile	1
Tek Kişilik Dev Orkestra(Kral Şakir)	8	Farklı Ama Aynı	3	Neşeli Çalgıcılar	1
Hayat Kısa Filler Uçuyor(Kral Şakir)	8	Deli Fişek	3	Müziğin ABC'si	1
Haritada Kaybolmak	8	Cingo	3	Moby Dick	1
Eridik Bittik	8	Bunun Adı Findel	3	Masal İstanbul	1
Uçan Sınıf	7	Avucundaki Öpücük	3	Kuş Masalları	1
Sherlock Holmes'un Maceraları	7	Alice Harikalar Diyarında	3	Kum Kurdu	1
Annemin Çantası	7	Yaramaz Fındık	2	Kırmızı Bisiklet	1
Şeker Portakalı	6	Yarışı Yavaşlar Kazanır	2	Kaşığı	1
Sır Versem Saklar mısın?	6	Vanilya Kokulu Mektuplar	2	Galata'nın Tembel Martısı	1
Sadako ve Kağıttan Bin Turna Kuşu	6	Pinokyo	2	Filozof Meşe	1
Köpük ile Pıtır	6	Peterpan	2	Dünyanın En Küçük Hediyesi	1
Dünya'nın Merkezine Yolculuk	6	Olmayan Ülke	2	Dünyanın En Acayip Hayvanı	1
Arkadaşıma Veda	6	Oliver Twist	2	Duygularım	1
Zaman Bisikleti	5	Küçük İnsanlar ve Büyük Hayaller (Maria Curie)	2	Doğanın Öfkesi	1

Seksen Günde Devri Alem	5	Kayıp Dünya	2	Demir Yolu Çocukları	1
Harry Potter ve Felsefe Taşı	5	İki şehrin Hikâyesi	2	Dedem Bir Şampiyon	1
Güneşi Uyandırılım	5	Hareketli hayvanat Bahçesi	2	Çılgın Keşifler	1
Çocuk Kalbi	5	Küçük İnsanlar ve Büyük Hayaller (Frida Kahlo)	2	Çetin Ceviz	1
Balonla Beş Hafta	5	Eyvah Kitap	2	Büyüyünce Ne Olucan?	1
Anlatsam Film Olur(Kral Şakir)	5	Endişe Ağacı	2	Böcek Orkestrasının Muhteşem Turnesi	1
Tom Sawyer	4	Denizler Altında 20.000 Fersah	2	Bozuk Müzik Kutusu	1
Robinson Cruise	4	Dedemin Bakkalı Çırak	2	Beyaz Diş	1
Nokta	4	Çok Hayal Kuran Çocuk	2	Baloni	1
Mustafa Kemal Atatürk	4	Büyük Atatürk'ten Küçük Öyküler	2	Ayakları Üşüyen Penguen	1
Momo	4	Bir Yağmur Damlasının Yolculuğu	2	Aya Yolculuk	1
Macera Devam Ediyor	4	Bir Şeftali Bin Şeftali	2	Arkadaşım Astronot	1

Ek 5

Hikâye Kitaplarının Metin kısımlarında Yer alan Değerlere İlişkin Alıntılar

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan değerler aşağıdaki alıntılarla desteklenmektedir;

Sevgi;

“Annesi yerinden fırlayıp Chris'in yanına koştu, tamam yavrum diyerek ona sarıldı.”(Tumanov, 2005, ‘Haritada Kaybolmak’ kitabından, s. 38).

“Ama en çok da Ay’a bakmayı seviyor.” (Would, 2019, ‘Ayı Kim Çaldı?’ kitabından, s.1).

“Bayılırim çiklete.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.50).

“En çok fantastik romanlardan hoşlanırdı.” (Tumanov, 2002, ‘Kraliçeyi Kurtarmak’ kitabından, s.13).

“Benim biricik annem.” (Şahinkanat, 2019, ‘Annemin Çantası’ kitabından, s. 21).

“Ooo, severdim onu. Bakkala gelip gidiyor, tanıyorum. Çok muhabbetçi kadın.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.161).

“Suyun üzerinde kendi kendine oynamayı çok seviyordu.” (Bedford, 2005, ‘Köpük ile Pıtır’ kitabından, s. 2).

“Mustafa Kemal’i beklide doğada halkıyla olmaktan daha fazla mutlu eden tek bir şey vardı: manevi çocuklarıyla olmak.” (Livaneli, 2019, ‘Arkadaşıma Veda’ kitabından, s.167).

“Kazansam da kaybetsem de beni seviyorlar.” (Coerr, 2019, ‘Sadako ve Kağıttan Bin Turna Kuşu’ kitabından, s.28).

Nezaket/Kibarlık;

“Rahatsız ettiğim için kusura bakma.” (Would, 2019, ‘Ayı Kim Çaldı?’ kitabından, s.9).

“Onlara günaydın ve teşekkürler demeyi unutmadı.” (Pett ve Rubinstein, 2018, ‘Hiç Hata Yapmayan Kız’ kitabından, s.4).

“Özür dilerim, diye geveledi.” (Tumanov, 2005, ‘Haritada Kaybolmak’ kitabından, s. 45).

“İyi akşamlar, Köstebek diyerek kibarca söze başladı.” (Would, 2019, ‘Ayı Kim Çaldı?’ kitabından, s.21).

“Tanıdığımız ve o yana giden biri geçerse sizi de götürmesini rica edeceğim.” (Vasconcelos, 2016, ‘Şeker Portakalı’ kitabından, s.42).

“... çekerek taşıyamadıkları bir yaban öküzünü bu yolla kolayca taşıdıklarını görünce kabiledaki herkes Çuka’yı alkışlamıştı.” (Adalı, 2019, ‘Zaman Bisikleti’ kitabından, s.17).

Mutluluk;

“Aslan çanta... Süper çanta... Sen çok yaşa.” (Şahinkanat, 2019, ‘Annemin Çantası’ kitabından, s. 15).

“Dünyalar benim oldu.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.83).

“Hep birlikte mutluluktan kahkaha atmışlar.” (Edwards, 2019, ‘Mutlu Su Aygırı’ kitabından, s.30).

“Derin bir soluk aldı, sonra birden sanki içinde bir patlama oldu, havalara uçtu. Kollarını havaya kaldırıp, Huuurrraaa!, diye bağırdı.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.72).

“Birdenbire Francis’in sevinç çığlığı ağabeyini yerinden sıçrattı.” (Tumanov, 2005, ‘Haritada Kaybolmak’ kitabından, s. 183).

Yardımseverlik;

“Dolabın üstündeki havluyu alıp onu Tanju Ağabey’e verdi. Yardımsever bir meteor, biraz daha az korkabiliriz sanırım...” (Dizdaroğlu, 2018, ‘Hayat Kısa Filler Uçuyor!’ kitabından, s. 185).

“Amcama deneylerinde yardım ediyordum.” (Verne, 2019, ‘Dünya’nın Merkezine Yolculuk’ kitabından, s.3).

“Birlikte açalım. Hazır mısınız?” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.56).

“Doğrusu bu yardımlaşma, bilgiyi paylaşma çok hoşumuza gitmişti.” (Adalı, 2019, ‘Zaman Bisikleti’ kitabından, s.38).

“Fabrikayı yönetmesine yardım edeceğiz.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.204).

“İşbirliğinin yardımlaşmanın yararını gördünüz işte. Diye söze girdim ben de. İnsanlar kafa kafaya verip yardımlaşınca sorunlar daha kolay çözülüyor.” (Adalı, 2019, ‘Zaman Bisikleti’ kitabından, s.68).

Duyarlılık;

“Annesiyle babası çoğu zaman kendi paylarına düşeni ona bıraksalar da büyüme çağındaki bir çocuk için yeterli değil bu.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.16).

“Dostumuzu sevsek de onu buradan uzaklaştırmak zorundaydık.” (Dizdaroğlu, 2018, ‘Hayat Kısa Filler Uçuyor!’ kitabından, s. 201).

“Balıkçılı gıdıklayacağım. Kahkaha atmak için ağzını açar açmaz sen dışarı fırla, demiş. Minik balık, ya sen kendin? Demiş. Küçük Kara Balık, sen beni düşünme.” (Behrengi, 2016, ‘Küçük Kara Balık’ kitabından, s.50).

“Ne de olsa Kirpi’nin kalbini kırmak istemiyordu.” (Would, 2019, ‘Ayı Kim Çaldı?’ kitabından, s.7).

“Her şey için gerçekten ne kadar üzgün olduğunu söylemek istiyordu.” (Tumanov, 2002, ‘Kraliçeyi Kurtarmak’ kitabından, s.49).

“İzlanda’ya gidecek bir gemi bulmak için elinden geleni yaptı.” (Verne, 2019, ‘Dünya’nın Merkezine Yolculuk’ kitabından, s.29).

“Dedem durumlarının olmadığını kimseye söyleme, diyor. Söylemiyorum, hem zaten bana ne.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.99).

“Kardeşinin başına kötü bir şey gelmiş olmasından korkan Çuka, sağı solu araştırmaya başladı.” (Adalı, 2019, ‘Zaman Bisikleti’ kitabından, s.25).

Paylaşma;

“Seninle geç saatlere kadar oturup, eskiden olduğu gibi yıldızları izleriz.” (Bedford, 2005, ‘Köpük ile Pıtır’ kitabından, s. 19).

“Alster gölüne giden ağaçlık yollarda el ele tutuşup, gülerek gezintiler yapardık.” (Verne, 2019, ‘Dünya’nın Merkezine Yolculuk’ kitabından, s.11).

“Bana aldığınız böreği onunla paylaşıyorum.” (Vasconcelos, 2016, ‘Şeker Portakalı’ kitabından, s.76).

“Karnı sürekli aç gezen arkadaşına yirmi kuruş uzatırken, al Matz, diye fısıldadı.” (Kastner, 2018, ‘Uçan Sınıf’ kitabından, s. 22).

“ Bazı müşteriler o kadar uzun oturuyorlardı ki onlara gazoz ısmarladığımız bile oluyordu.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.29).

Kararlılık;

“Ben bu yolculuktan hiçbir şekilde vazgeçmem.” (Verne, 2019, ‘Dünya’nın Merkezine Yolculuk’ kitabından, s.62).

“İzini sürmek, çalışıp onu hak etmek gerekiyor. Okuduğum bütün kitaplarda bu iş böyledir.” Tumanov, 2002, ‘Kraliçeyi Kurtarmak’ kitabından, s. 116).

“Kafaya koydum.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.17).

Arkadaşlık;

“Dedemin yakın arkadaşıydı.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.167).

“O benim en iyi dostum.” (Vasconcelos, 2016, ‘Şeker Portakalı’ kitabından, s.120).

“Cep telefonu, televizyon, konsol oyunları, ne olursa olsun, asla bir dostu bunlar için feda edemem.” (Dizdaroğlu, 2018, ‘Hayat Kısa Filler Uçuyor!’ kitabından, s. 199).

“Sevgili yıldız, ne olur, Pus ve Pati ile dostluğumuz hiç bozulmasın, sonsuza kadar yollarımız ayrılması.” (Şahinkanat, 2019, ‘Üç Kedi Bir Dilek’ kitabından, s.20).

Adalet;

“Çok hakikatli bir çocuk, dedi Joe dede.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.61).

“Sen olmasan bu sırrı çözemeyecektim, dolayısıyla bu zaferde en büyük pay sana ait olacak.” (Verne, 2019, ‘Dünya’nın Merkezine Yolculuk’ kitabından, s.20).

“Coğrafya öğretmenimiz de İtalya’yı kimin alacağını belirlemek için kura çekti.” (Kid, 2019, ‘Saftirik Greg’in Günlüğü Eridik Bittik’ kitabından, s.10).

“Ama bana sorarsan aramızda oraya gitmeyi en çok hak eden, Joe dede.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.75).

“Çünkü Doktor Bökh, adil biriydi.” (Kastner, 2018, ‘Uçan Sınıf’ kitabından, s. 42).

“Siz de tıpkı bizim gibi mevcut kurallara uymak zorundasınız.” (Kastner, 2018, ‘Uçan Sınıf’ kitabından, s. 29).

“Bir an düşündüm. Haklılar...” (Adalı, 2019, ‘Zaman Bisikleti’ kitabından, s.47).

Umut;

“Merak etme, başaracağız anne. Üzme kendini. Göreceksin her şey düzelecek.” (Livaneli, 2019, ‘Arkadaşıma Veda’ kitabından, s.106).

“Belki başka mucizeler de olur.” (Tumanov, 2005, ‘Haritada Kaybolmak’ kitabından, s. 95).

“Senin de herkes kadar şansın var.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.36).

Sorumluluk;

“Yine de ev işlerini halletmeliydim.” (Kid, 2019, ‘Saftirik Greg’in Günlüğü Eridik Bittik’ kitabından, s.144).

“Günlük işlerim vardı bakkalda.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.89).

“Ben gülümden sorumluyum.” (Saint Exupery, 2015, ‘Küçük Prens’ kitabından, s.75).

Temizlik;

“Kardeşimse çamura batmış, giysilerimizi değiştirmeliyiz hemen.” (Şahinkanat, 2019, ‘Annemin Çantası’ kitabından, s. 3).

“Elini yüzünü yıka, saçını tara, dişlerini fırçala, burnunu sümkür, tırnaklarını kes, ayakkabılarını boya...” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.75).

“Ben de bakkalı temizliyorum bütün gün.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.174).

Dürüstlük;

“Keşke kimin attığını bilseydim, düşünmeden söyledim.” (Kid, 2019, ‘Saftirik Greg’in Günlüğü Eridik Bittik’ kitabından, s.121).

“Godofredo senin hakkında kötü bir şey anlattı, Zeze. Doğru mu? Başım ile evetledim.” (Vasconcelos, 2016, ‘Şeker Portakalı’ kitabından, s.75).

“Ardından elimi cebime atar ve paraları masanın üzerine yayardım. Çok namuslu bir yumurcaksın Zeze.” (Vasconcelos, 2016, ‘Şeker Portakalı’ kitabından, s.88).

“Kabul edelim, çocukların olayların önem sırasını mantıklı bir şekilde sıraya dizmeyle alakalı ciddi bir sorunu var.” Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.111).

Olumlu Düşünme;

“ Ben mutluyum, ben bir su aygırımı ve kendim olduğum için mutluyuum!” (Edwards, 2019, ‘Mutlu Su Aygırı’ kitabından, s.29)

“Bazı dertlerin iyi tarafları da oluyor demek ki.” (Dizdaroğlu, 2018, ‘Hayat Kısa Filler Uçuyor!’ kitabından, s. 116).

Estetik;

“Böylesine güzel, bu kadar benzersiz bir görünümle hayatlarında ilk kez karşılaşıyorlardı.” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.91).

“Ne muhteşem bir gece.” (Şahinkanat, 2019, ‘Üç Kedi Bir Dilek’ kitabından, s.1).

Minnettarlık;

“Ama şikâyetçi değilim, çünkü hayatta kalmışlar ve onların sayesinde bu gün ben varım.” (Kid, 2019, ‘Saftirik Greg’in Günlüğü Eridik Bittik’ kitabından, s.52).

“Her şeyi severim, evde yiyecek bir şey bulduğumuzda sevmeyi öğrendik.” (Vasconcelos, 2016, ‘Şeker Portakalı’ kitabından, s.114).

“Siz olmasaydınız, kereste yükümü yerine teslim edemezdim.” (Tumanov, 2005, ‘Haritada Kaybolmak’ kitabından, s. 215).

Cesaret;

“Babamsa bir cesaret timsali, sanırsın ki yürek yemiş. Denizin altında balıkların kendi çöplüğünde, üzerinde balıkları taklit ederek tasarlanmış balık adam kıyafeti ile koskoca sürüye kafa tutuyordu.” (Dizdaroğlu, 2018, ‘Hayat Kısa Filler Uçuyor!’ kitabından, s. 88).

“Su aygırı, yine de denerim, demiş.” (Edwards, 2019, ‘Mutlu Su Aygırı’ kitabından, s.14).

“Bizim Nino hiç tereddüt etmedi, atladı tehlikenin ortasına.” (Şahinkanat, 2017, ‘Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor ’ kitabından, s.15).

Saygı;

“Mustafa hemen annesinin elini öptü.” (Livaneli, 2019, ‘Arkadaşıma Veda’ kitabından, s.64).

“Ben de ona saygı duyuyordum. Okumuş doktor olmuş sonuçta.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.140).

Hoşgörü;

“Ama olsun, yine de sizi bağışlıyorum.” (Behrengi, 2016, ‘Küçük Kara Balık’ kitabından, s.21).

“Bazen birileri gelip borcunu ödeyemeyeceğini söylüyor, dedem ‘Canınız sağ olsun’ diyor.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.99).

“Dersi kaçırırsa eğer ailesi ona çok kızarmış. Biz de onu anlayışla karşıladık.” (Kid, 2019, ‘Saftirik Greg’in Günlüğü Eridik Bittik’ kitabından, s.195).

Sabır;

“Her şeyin bir sırası var, sevgili evladım, diye yanıt verdi. Sabret biraz...” (Dahl, 2019, ‘Charlie’nin Çikolata Fabrikası’ kitabından, s.87).

“Hani beki rahatsız olurda beni evden kovar, kitapları da arkamdan atar diye bekliyordum ama yapmıyor. Aşırı sabırlı bir adam.” (Çarkacı, 2016, ‘Dedemin Bakkalı’ kitabından, s.178).

Vatan Severlik;

“Burası vatan toprağıdır kaderine terk edilemez, dedi.” (Livaneli, 2019, ‘Arkadaşıma Veda’ kitabından, s.157).

“Ancak bir tesellim var. En büyük anamız olan vatan kurtulmuştur.” (Livaneli, 2019, ‘Arkadaşıma Veda’ kitabından, s.142).

Merak;

“ Küçük Kara Balık, bilmek istiyorum bu derenin sonu nerededir? demiş.” (Behrengi, 2016, ‘Küçük Kara Balık’ kitabından, s.12).

“... İyice meraklanmışım, hemen dışarı çıkmak istedim.” (Verne, 2019, ‘Dünya’nın Merkezine Yolculuk’ kitabından, s.83).

Çözüm Odaklı Olma;

“Sorunlara çözüm bulmaya çalışır.” (Dizdaroğlu, 2018, ‘Hayat Kısa Filler Uçuyor!’ kitabından, s.4).

“Biz de orta noktada buluşup ikisini birden kullandık.” (Kid, 2019, ‘Saftirik Greg’in Günlüğü Eridik Bittik’ kitabından, s.164).

Ek 6

Değerler ve Değer İfadelerinin Yer Aldığı Kitap İsimleri

Değer	Değer İfadelerinin Geçtiği Kitap İsimleri
Adalet	1. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 2. Dedemin Bakkalı 3. Dünyanın Merkezine Yolculuk 4. Eridik Bittik 5. Hayat Kısa Filler Uçuyor 6. Küçük Prens 7. Sherlock Holmes'un Maceraları 8. Uçan Sınıf 9. Zaman Bisikleti
Arkadaşlık	1. Dedemin Bakkalı 2. Haritada Kaybolmak 3. Hayat Kısa Filler Uçuyor 4. Hiç Hata Yapmayan Kız 5. Kraliçeyi Kurtarmak 6. Küçük Kara Balık 7. Küçük Prens 8. Sadako 9. Sherlock Holmes'un Maceraları 10. Şeker Portakalı 11. Tek Kişilik Dev Orkestra 12. Uçan Sınıf 13. Üç Kedi Bir Dilek
Cesaret	1. Mutlu Su Aygırı 2. Üç Kedi Bir Dilek 3. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor
Çözüm Odaklı Olma	1. Eridik Bittik 2. Tek Kişilik Dev Orkestra 3. Dünyanın Merkezine Yolculuk
Duyarlılık	1. Arkadaşıma Veda 2. Ayı Kim Çaldı 3. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 4. Dedemin Bakkalı 5. Dünyanın Merkezine Yolculuk 6. Haritada Kaybolmak 7. Hayat Kısa Filler Uçuyor 8. Kitaplardan Korkan Çocuk 9. Köpük İle Pıtır 10. Kraliçeyi Kurtarmak 11. Küçük Kara Balık 12. Sherlock Holmes'un Maceraları 13. Tek Kişilik Dev Orkestra

	14. Küçük Prens 15. Sadako 16. Şeker Portakalı 17. Uçan Sınıf 18. Zaman Bisikleti
Dürüstlük	1. Eridik Bittik 2. Şeker Portakalı 3. Kraliçeyi Kurtarmak 4. Dedemin Bakkalı 5. Uçan Sınıf
Estetik	1. Ayı Kim Çaldı 2. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 3. Üç Kedi Bir Dilek
Hoşgörü	1. Dedemin Bakkalı 2. Eridik Bittik 3. Küçük Prens
Kararlılık	1. Arkadaşıma Veda 2. Dedemin Bakkalı 3. Dünyanın Merkezine Yolculuk 4. Eridik Bittik 5. Haritada Kaybolmak 6. Hayat Kısa Filler Uçuyor 7. Kraliçeyi Kurtarmak 8. Küçük Prens 9. Şeker Portakalı 10. Uçan Sınıf 11. Zaman Bisiklet 12. Küçük Kara Balık
Merak	1. Küçük Kara Balık 2. Dünyanın Merkezine Yolculuk
Minnettarlık	1. Eridik Bittik 2. Haritada Kaybolmak 3. Şeker Portakalı
Mutluluk	1. Annemim Çantası 2. Arkadaşıma Veda 3. Haritada Kaybolmak 4. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 5. Dedemin Bakkalı 6. Dünyanın Merkezine Yolculuk 7. Hayat Kısa Filler Uçuyor 8. Hiç Hata Yapmayan Kız 9. Kitaplardan Korkan Çocuk 10. Sherlock Holmes'un Maceraları 11. Sır Versem Saklar Mısın? 12. Mutlu Su Aygırı

	13. Sadako 14. Şeker Portakalı 15. Tek Kişilik Dev Orkestra 16. Uçan Sınıf 17. Üç Kedi Bir Dilek 18. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor 19. Zaman Bisikleti
Nezaket/Kibarlık	1. Arkadaşıma Veda 2. Ayı Kim Çaldı 3. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 4. Dedemin Bakkalı 5. Dünyanın Merkezine Yolculuk 6. Haritada Kaybolmak 7. Hayat Kısa Filler Uçuyor 8. Hiç Hata Yapmayan Kız 9. Kitaplardan Korkan Çocuk 10. Kraliçeyi Kurtarmak 11. Mutlu Su Aygırı 12. Küçük Kara Balık 13. Küçük Prens 14. Sadako 15. Sherlock Holmes'un Maceraları 16. Şeker Portakalı 17. Tek Kişilik Dev Orkestra 18. Uçan Sınıf 19. Zaman Bisikleti
Olumlu Düşünme	1. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 2. Dünyanın Merkezine Yolculuk 3. Eridik Bittik 4. Hayat Kısa Filler Uçuyor 5. Hiç Hata Yapmayan Kız 6. Mutlu Su Aygırı 7. Sadako 8. Şeker Portakalı 9. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor
Paylaşmak	1. Annemin Çantası 2. Arkadaşıma Veda 3. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 4. Dedemin Bakkalı 5. Dünyanın Merkezine Yolculuk 6. Hayat Kısa Filler Uçuyor 7. Haritada Kaybolmak 8. Köpük İle Pıtır 9. Kitaplardan Korkan Çocuk 10. Mutlu Su Aygırı 11. Hiç Hata Yapmayan Kız 12. Şeker Portakalı

	13. Şeker Portakalı 14. Tek Kişilik Dev Orkestra 15. Sır Versem Saklar Mısın? 16. Uçan Sınıf 17. Üç Kedi Bir Dilek
Sabır	1. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 2. Uçan Sınıf 3. Üç Kedi Bir Dilek
Saygı	1. Uçan Sınıf 2. Dedemin Bakkalı 3. Arkadaşıma Veda
Sevgi	1. Annemin Çantası 2. Arkadaşıma Veda 3. Ayı Kim Çaldı 4. Dedemin Bakkalı 5. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 6. Dünyanın Merkezine Yolculuk 7. Eridik Bittik 8. Haritada Kaybolmak 9. Hayat Kısa Filler Uçuyor 10. Mutlu Su Aygırı 11. Hiç Hata Yapmayan Kız 12. Kitaplardan Korkan Çocuk 13. Köpük İle Pıtır 14. Kraliçeyi Kurtarmak 15. Küçük Prens 16. Sadako 17. Şeker Portakalı 18. Tek Kişilik Dev Orkestra 19. Uçan Sınıf 20. Üç Kedi Bir Dilek 21. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor 22. Zaman Bisikleti
Sorumluluk	1. Dedemin Bakkalı 2. Eridik Bittik 3. Haritada Kaybolmak 4. Küçük Prens 5. Sadako 6. Zaman Bisikleti
Temizlik	1. Annemin Çantası 2. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 3. Dedemin Bakkalı 4. Hayat Kısa Filler Uçuyor 5. Küçük Prens 6. Şeker Portakalı 7. Tek Kişilik Dev Orkestra

	8. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor
Umut	1. Arkadaşıma Veda 2. Haritada Kaybolmak 3. Sadako 4. Şeker Portakalı 5. Uçan Sınıf
Vatan Sevgisi	1. Arkadaşıma Veda
Yardımseverlik	1. Charlie'nin Çikolata Fabrikası 2. Dünyanın Merkezine Yolculuk 3. Eridik Bittik 4. Haritada Kaybolmak 5. Hayat Kısa Filler Uçuyor 6. Köpük İle Pıtır 7. Hiç Hata Yapmayan Kız 8. Kitaplardan Korkan Çocuk 9. Kraliçeyi Kurtarmak 10. Küçük Prens 11. Sır Versem Saklar Mısın? 12. Şeker Portakalı 13. Tek Kişilik Dev Orkestra 14. Uçan Sınıf 15. Üç Kedi Bir Dilek 16. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor 17. Zaman Bisikleti

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...